

**ANNELERİN KENDİ ANNELERİNDEN
ALGILADIKLARI KABUL-RET
DÜZEYLERİ İLE GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN
ÇOCUKLARIYLA ETKİLEŞİMLERİNİN
İNCELENMESİ**

Ahmet İlhan YETKİN
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**ANNELERİN KENDİ ANNELERİNDEN ALGILADIKLARI KABUL-RET
DÜZEYLERİ İLE GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIYLA
ETKİLEŞİMLERİNİN İNCELENMESİ**

Ahmet İlkhan YETKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

OCAK, 2016

Bu Çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca Kabul Edilen
1505E442 nolu Proje Kapsamında Desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ahmet İlkhân YETKİN'in "Annelerin Kendi Annelerinden Algıladıkları Kabul-Ret Düzeyleri İle Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklarıyla Etkileşimlerinin İncelenmesi" başlıklı tezi 15.01.2016 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Erken Çocuklukta Özel Eğitim programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı-Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yard.Doç.Dr. Veysel AKSOY

Üye : Prof.Dr. Atilla CAVKAYTAR

Üye : Doç.Dr. Serhat ODLUYURT

Üye : Yard.Doç.Dr. Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU

Üye : Yard.Doç.Dr. Osman ÖZOKÇU

Prof.Dr. Esra CEYHAN
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü

ÖZET

ANNELERİN KENDİ ANNELERİNDEN ALGILADIKLARI KABUL-RET DÜZEYLERİ İLE GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIYLA ETKİLEŞİMLERİNİN İNCELENMESİ

Ahmet İlkhan YETKİN

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

OCAK, 2016

Danışman: Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY

Yaşamın ilk dönemleri insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin sağlıklı ve tüm gelişim alanları üzerinde oldukça önemli etkileri olan bu zaman diliminde yer alan yaşantılar ilerleyen yıllarda bireysel özelliklerin şekillenmesine yön vermektedir. Tüm bireylerin gelişiminde kritik önemi olan erken yaşlar gelişimsel yetersizliği olan bireylerin de en çok etkilendiği ve eğitimsel müdahalelerden en çok yararlandığı yaş aralığı olarak tanımlanabilir. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların anne-babaları ile kuracakları nitelikli etkileşimin gelişimleri üzerinde oldukça etkili olduğuna ilişkin araştırma bulguları mevcuttur. Nitelikli ebeveyn çocuk etkileşimine etki eden değişkenlerin bir kısmı çocuğun sahip olduğu özelliklerle ilişkiliyken, bir kısmı da ebeveynlerin ebeveynlik stillerine etki eden değişkenlerle ilişkilidir. Bu noktadan hareketle ebeveynlerin ebeveynlik stillerine etki etmesi olası bir değişken olarak gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyinin, gelişimsel yetersizliği olan çocukları ile etkileşimine etkisi bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul ret düzeyi ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliği arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu bağlamda gelişimsel yetersizliği olan 103 çocuk ve anneleri bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Katılımcı anneleri yaşları 25 ile 56 arasında değişmekte olup ortalaması 35.05 ve standart

sapması 5.93'tür. Çocukların yaşları ise 12-72 ay arasında olup ortalaması 52 ay ve standart sapması 12,6 aydır. Çocukların 80'i erkek ve 23'ü kız çocuk olup 57'si otizm spektrum bozukluğu ve 46'sı diğer gelişimsel yetersizlikler tanısı almışlardır. Veri toplama sürecinde annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyini belirlemek için Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği-Anne Değerlendirme Formunu (EKRÖ/A) ve nitelikli etkileşim puanları içinde Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) kullanılmıştır. Bulgular; annelerin çoğunluğunun kendi annelerinden algıladıkları kabul reddin yönü ret doğrultusundadır. Annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyi sahip oldukları kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşırken ailenin kaçınıcı çocuğu olduklarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Ebeveyn çocuk etkileşiminin niteliğinin çocuğun yetersizlik tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Bununla birlikte çocuğun cinsiyeti, çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmaması ve çocuğun ek sağlık sorunlarının var olup olmamasına göre anlamlı düzeyde fark oluşmamıştır. Yine annenin yaşı ve çocuğun özel eğitim alma süresi ile etkileşimin niteliği arasında anlamlı düzeyde bir ilişkiye rastlanmamıştır. Annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyi ile çocuklarıyla girdikleri etkileşimin niteliği arasında olumlu yönde düşük düzeyde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bulgular tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklar, Ebeveyn Kabul-Ret, Nitelikli Ebeveyn Çocuk Etkileşimi.

ABSTRACT

THE STUDY BETWEEN MOTHERS PERCEIVE OF THEIR OWN MOTHER'S ACCEPTION AND REJECTION LEVELS AND INTERACTION BETWEEN THEIR CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

Ahmet Ilkhan YETKIN

Special Education Major

Graduate School of Educational Science

Anadolu University

JANUARY, 2016

Advisor: Assist. Prof. Veysel AKSOY

Early periods of the life are carry a remarkable importance. Experiences gained in these periods and having direct effect on healthy developmental structure divert shaping individual features. Early ages that are critical periods in the development of all individuals can be defined as age range from which individuals with developmental disabilities are most effected and get benefit from early interventions. Effective attachment that these individuals build between mother and father as primary caretakers and qualified interaction between them are effective on development of children with developmental disabilities and there are clear evidences about this impact in literature. There are some staffs have direct effect on qualified interaction between mother and child. Some are related to mother's parenting style and others are related to children's features. From this viewpoint, the effects of the experiences gained in the early periods of mothers' own lives that are to interact with children and the level of acceptance/rejection that they perceive from them which is a powerful variable on their interactions with their children with developmental disabilities are the main focus points of this study.

Main aim of this study is, identify the relationship between mothers perceive of their own mother's acception and rejection levels' effects on quality of interaction

between mother and children with developmental disabilities. For this reason; 103 children with developmental disabilities and their mother are the sample of this research. Mothers age are range from 25 to 56 and its mean is 35.05, standard deviation is 5,93. Children age range is 12 to 72 months, mean is 52 months and standard deviation is 12,6 months. The gender of children is 80 boys and 23 girls. 57 of them have autism spectrum disorder diagnosis and 46 have other developmental disabilities diagnosis. To determine the level of perceived acceptance and rejection level of their mother, mothers completed the parental acceptance and rejection questionnaire (PARQ/M). To score mothers interactions with their developmental disabled children MBRS-TV was used.

Results are; nearly all mother in this study perceived themselves rejected by their mothers. Acceptance and rejection level of mothers significantly differentiate to numbers of siblings. But there is no relation between acceptance and rejection level and their number of birth. Other important result is that the quality of interaction between children and mother differentiate significantly to diagnosis of children. Besides gender of children, first born children of mother and additional health problems didn't show any relation between qualities of interaction between mother and children. Also there is no relation between quality of interaction and mother's age and duration of having special education. There is positive low level significance have found between mothers' perceived maternal acceptance and rejection level and quality of interactions with their children. Those findings were discussed and made some suggestions.

Keywords: Acceptance and Rejection, Parent and Child Interaction, Children with Developmental Disabilities.

ÖNSÖZ

Bu sürecin tümünde her türlü desteği esirgemeyen ve değerli bilgileriyle beni aydınlatan, tezimin her anında benim yanımda olan sayın hocam ve tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. Veysel AKSOY'a teşekkür ederim

Benim özel eğitim alanında gelişimime desteklerini esirgemedi sunan Engelliler Araştırma Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. İbrahim Halil DİKEN hocama tüm katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Özel eğitim camiasının değerli hocalarından, katkılarını sonsuz şekilde benimle paylaşan ve yön gösterici kişiliğine saygı duyduğum Özel Eğitim Anabilim Dalı Bölüm Başkanım Sayın Prof. Dr. Atilla CAVKAYTAR hocama bana olan desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tezimin verilerinin toplanma sürecinde desteğini esirgemeyen Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Destek Birimi Sorumlusu Uzman Ali KAYMAK ' a ve aynı birimde çalıştığım tüm araştırma görevlileri ve öğretmen arkadaşlarım ile çalışmaya katılan değerli ebeveynlere teşekkür ederim.

Zorlu tez sürecimi güzel arkadaşlıklarıyla ve değerli destekleriyle bu anı bana kolaylaştıran sevgili arkadaşlarım Melih ÇATTIK, Zehra CEVHER, Hüsne ÖZ, Ahmet Alperen YAVUZ, Hülya Ceren BOZKURT TUTUK, Esra ÇATTIK, Gözde TOMRİS ve Düriye Merve TUNA'ya ayrıca teşekkür ederim.

Hayatımın sadece bu anında değil tüm sürecinde üzerimdeki emekleri ve destekleriyle hep yanımda olan sevgili ailemin değerli üyeleri annem Naciye YETKİN ve babam Osman YETKİN'e sonsuz teşekkürü kendime borç bilirim.

Ahmet İlkhân YETKİN

Ocak, 2016

İÇİNDEKİLER	Sayfa
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ	viii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
1. GİRİŞ	1
2. EBEVEYN KABUL REDDİ VE ANNE ÇOCUK ETKİLEŞİMİ İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1.Bağlanma	4
2.2.Ebeveyn Kabul ve Ret Kuramı	7
2.2.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu	10
2.2.2. Kişilik Alt Teorisi	13
2.2.3. Sosyokültürel Sistemler Alt Teorisi	15
2.2.4. Başetme Alt Teorisi	16
2.3. Ebeveyn Kabul-Ret İle İlgili Alanyazında Yapılmış Çalışmalar	17
2.3.1. Ebeveyn Kabul-Ret ile İlgili Ulusal Alanyazında Yapılmış Çalışmalar	17
2.3.2. Ebeveyn Kabul-Ret ile İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılmış Çalışmalar	23
2.4. Anne Çocuk Etkileşimi	28
2.4.1. Anne Çocuk Etkileşimi İle İlgili Ulusal Alanyazında Yapılmış Çalışmalar	30
2.4.2. Anne Çocuk Etkileşimi İle İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılmış Çalışmalar	36
2.5. Problem	43
2.6. Amaç	46
2.7. Önem	48

2.8. Sayıtlar	49
2.9. Sınırlılıklar	50
2.10. Tanımlar	50
2.10.1. Ebeveyn Kabul-Ret Kavramı	50
2.10.2. Nitelikli Ebeveyn-Çocuk Etkileşim Kavramı	50
3. YÖNTEM	51
3.1.Araştırma Modeli	51
3.2.Bağımsız Değişken	51
3.3.Bağımlı Değişken	51
3.4.Çalışma Grubu	52
3.5.Veri Toplama Araçları	55
3.5.1. Kişisel Bilgi Formu	55
3.5.2. Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği – Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ/A) Kısa Formu	55
3.5.3. Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV)	56
3.6.Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Analizi Süreci	56
3.6.1. İşlem Süreci	58
3.6.2. Gözlemciler Arası Güvenirlik Hesaplaması	59
4. BULGULAR	61
4.1.Katılımcıların Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinden (EKRÖ) aldıkları puanların dağılımları.	61
4.2.Katılımcıların Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinden (EKRÖ) aldıkları puanların demografik değişkenler açısından incelenmesi	63
4.2.1. Annelerin sahip oldukları kardeş sayısına göre EKRÖ puan analizleri	63
4.2.2. Annelerin ailelerinde kaçınca çocuk olduklarına göre EKRÖ puan analizleri	67
4.3.Katılımcıların Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonundan (EDDÖ-TV) Aldıkları Puanların Dağılımları	70

4.4.Katılımcıların Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonundan (EDDÖ-TV) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi	72
4.4.1. Annenin Yaşı	72
4.4.2. Çocuğun Cinsiyeti	72
4.4.3. Çocuğun Yetersizlik Tanısı	73
4.4.4. Çocuğun Annenin İlk Çocuğu Olup Olmaması	74
4.4.5. Çocuğun Özel Eğitim Alma Süresi	75
4.4.6. Çocuğun Ek Sağlık Sorunlarının Varlığı	76
4.5.Katılımcıların EKRÖ ve alt ölçekleri ile EDDÖ-TV ve alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişki	77
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	79
5.1.Sonuç ve Tartışma	79
5.1.1. Ebeveyn Kabul-Ret Algısı	79
5.1.2. Ebeveyn Davranışlarının Niteliği	81
5.1.3. Ebeveyn Kabul-Ret ve Ebeveyn Çocuk Etkileşimi İlişkisi	84
5.2.Öneriler	87
5.2.1. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler	87
5.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler	88
6. EKLER	90
6.1.Kişisel Bilgi Formu	90
6.2.Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği – EKRÖ/A	91
6.3.Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği EDDÖ-TV	92
7. KAYNAKÇA	93

TABLolar LİSTESİ

Tablo	Sayfa
1. Annelerin Eğitim Düzeyi	53
2. Annelerin Yaş ve Gelir Tablosu	53
3. Çocukların Tanı ve Cinsiyetlerine Göre Yaşlarının Dağılımı	54
4. İki bağımsız planlayıcının doldurmuş olduğu ölçekler arasındaki korelasyonlar	60
5. Katılımcıların EKRÖ puanlarının dağılımı	61
6. Katılımcıların EKRÖ/ Sıcaklık-Şefkat Alt Ölçeği puanlarının dağılımı	62
7. Katılımcıların EKRÖ Düşmanlık Saldırganlık Alt Ölçeği puanlarının dağılımı	62
8. Katılımcıların EKRÖ Kayıtsızlık-İhmal Alt Ölçeği puanlarının dağılımı	62
9. Katılımcıların EKRÖ Ayrışmamış Ret Alt Ölçeği puanlarının dağılımı	63
10. EKRÖ'den alınan puanların sahip olunan kardeş sayısına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları	63
11. EKRÖ alt ölçeklerinden alınan puanların sahip olunan kardeş sayısına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları	65
12. EKRÖ'den alınan puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları	67
13. EKRÖ alt ölçeklerinden alınan puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları	69

14. Katılımcıların EDDÖ-TV-DYO puanlarının dağılımı	71
15. Katılımcıların EDDÖ-TV-DİE puanlarının dağılımı	71
16. Katılımcıların EDDÖ-TV-BOY puanlarının dağılımı	71
17. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile annenin yaşı arasındaki ilişki	72
18. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu	73
19. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun yetersizlik tanısı arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu	74
20. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmaması arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu	75
21. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar çocuğun özel eğitim alma süresi arasındaki ilişki	76
22. EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun ek sağlık sorunlarının varlığı arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu	76
23. EKRÖ ve alt ölçekleri ile EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişki	78

KISALTMALAR LİSTESİ

OSB	:Otizm Spektrum Bozukluğu
WHO	:Dünya Sağlık Örgütü
EKAR	:Ebeveyn Kabul-Ret Kuramı
EKRÖ-A/Kısa Form	:Ebeven Kabul Ret Ölçeği Anne/ Kısa Formu
EDDÖ-TV	:Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu
DYO	: Duyarlı Yanıtlayıcı Olma Alt Ölçeği
DİE	: Duygusal İfade Edici Olma Alt Ölçeği
BYO	: Başarı Odaklı Yönlendirici Olma Alt Ölçeği

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization) yaptığı tanımlamada yetersizliği, düzeni ile işleyen mekanizmada oluşan psikolojik, fiziksel ya da anatomik yapı ve işlevlerdeki eksiklik veya dengesizlik şeklinde açıklamaktadır (WHO, 2000). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ise zihinsel yapılarında, bedensel işlevlerinde, sosyal algı ve davranışlarında, dil ve iletişim ya da duygusal yaşantılarında normal seyir gösteren yaşlılarına göre farklılık gösteren çocuklardır (Eripek, 2005).

Aile, çocuğun gelişimine her türlü desteği sağlarken aynı zamanda bireylerin toplumsal kurallar çerçevesinde büyümesi gibi sorumluluklara sahip toplum içerisinde bulunan en önemli ve etkili kurumlardan biridir (Lerner, 2002). Cavkaytar (2010)'a göre aile; toplumda bulunan en küçük birim olarak tanımlanmakta ve kişilerin içerisinde yaşam döngüsüne göre yetiştikleri ya da hayat sürecinin büyük bir dönemini geçirdikleri sosyal topluluktur.

Bu genel tanımlar ışığında aile içerisinde yaşamlarını sürdüren bireylerin birbirleri ile olan iletişimi ve etkileşimi sonucunda bireyleri genel ya da bireysel olarak kapsayan ailenin işlevleri ortaya çıkmaktadır. Kır (2011)' e göre ailenin işlevleri; bu konuda araştırma yapan bilim adamlarının görüşleri ve bu konu üzerindeki tartışmalar doğrultusunda ortaya çıkan sonuçların yapısal-fonksiyonel bakış açısıyla incelenmesi sonucu ailenin işlevleri; biyolojik işlev, psikolojik işlev, eğitim işlevi, toplumsal işlev, kültürel işlev ve ekonomik işlev olarak tanımlanmıştır. Bu işlevler ailede bulunan anne baba rolündeki kişilere ebeveyn olma ve bu süreci kontrol etme sorumluluğu vermektedir. Çocuğun kendi başının çaresine bakabilme yetisi kazanması, yüksek derecede benlik algısına sahip olması, doyumlu bir birey olarak gelişmesi, genel olarak anne baba tarafından çocuğa verilen fırsatlar ve yine anne babanın çocuklarına karşı olan ebeveynlik tutumlarına bağlıdır. Ebeveynler tarafından gösterilen ebeveynlik tutumları çok farklı araştırmacılar tarafından incelenmiş olmasına rağmen ebeveynlik tutumlarına ilişkin en genel açıklama ve sınıflamayı Baumrind (1980) aşağıdaki gibi yapmıştır:

Otoriter tutum: Kısıtlama ve cezalandırma temelli bir tutumdur. Bu tutumda anne ve babalar kontrol odaklıdır ve kendi isteklerinin çocukları tarafından sorgulanmasını istemezler. Çocukları ile olan etkileşimlerinde sıcak ilişkilerden kaçınırlar. Çünkü iletişim becerileri yetersizdir, özgüvenleri yok denecek kadar azdır. Bunun sonucunda, bu tür ebeveynlerden sosyal becerileri yetersiz ve problem davranış gösterme eğilimi yüksek bireyler yetiştirmesi beklenir.

Demokratik tutum: Bu tutumda öncelikli olarak herkes tarafından kabul görecektir olan kurallar belirgin bir şekilde açıklanır. Bu kuralların ihtiyaç halinde aile içerisinde tartışılması uygundur. Anne ve baba çocuklarından belirli bir olgunluk bekler, bu doğrultuda problem anında iletişimi destekleyici tavır içinde olur.

Hosgörülü tutum: Ebeveynler bu tutumda çocuklarının istek ve davranışlarına bir engel koymaz ve denetim odağının dışında bırakır. Çocukla yetişkinler arasında sıcak olan ancak esnek yapıda bir ilişki söz konusudur (Erkan, 2010; Sümer ve Güngör, 1999).

Bu tutumlar, anne baba çocuk arasında kurulan ilişkinin çocuk açısından algılanan duygusal boyutu bağlanma kavramı çerçevesinde açıklanabilir. Bağlanma için geçmişten bu yana birçok farklı kuramcı ve araştırmacı tarafından farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Ainsworth (1967) bağlanmayı “*insan ya da hayvan türünde olan bir varlığın karşısında yine aynı türden olan başka bir varlıkla birbirlerini etkileyen ve hayat içerisinde onları beraber tutup uzun süreler var olmalarını sağlayan bağ*” olarak tanımlamıştır. Bu tanımın dışında yine bağlanma kuramcılarında Bowlby (1982) “*çocuk ile onun bakımından sorumlu kişi arasında korunma ve güvenliğin sağlanması boyutlarını içeren, biyolojik temelinde tehlikeden korunma işlevi olan sürekli ve karşılıklı etkileşime dayalı çocuğun anne figürü içerisinde büyüdüğü bir bağ*” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlar doğrultusunda anne ve çocuk arasında kurulan bu duygusal bağ özel gereksinimi olan çocuklarda kendi hayatlarını idare edebilmeleri açısından gerekli ve gelişimleri boyutunda onları destekler nitelikte olduğu söylenebilir (Kavlak ve Şirin, 2009; Mooney, 2010; Morsünbül ve Çok, 2011; Sümer ve Güngör, 1999).

Çocuğun yaşamını sürdürdüğü ailesi içerisinde çok yönlü etkileşimler mevcuttur. Ancak önemli olan çocuğun karşılıklı gerçekleşen tüm bu olgulardan yararlanabilmesi için aile içerisinde etkileşimlerin kaynağı olan ebeveynlerin çocuğa sağlıklı davranış örüntüleri sunmasıdır (Çağdaş, 2002). Bu açıdan bakıldığında, ebeveynlerin davranışlarının çocuklar tarafından nasıl algılandığı önem kazanmaktadır.

Bireylerin çocuklukta yaşadıklarının onların duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimine farklı boyutta etkilerini açıklayan kuramlardan biri de Rohner tarafından (1975, 1986) oluşturulmuş olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR Kuramı)'dır. EKAR Kuramı, ebeveyn ve çocuk arasında kurulan ilişkide çocuğun algıladığı kabul veya reddin nedenlerini ve bunların kaynaklarını, bu nedenler doğrultusunda ortaya çıkan sonuçları ve kapsamını betimleyip yordamaya çalışan bir sosyalizasyon kuramıdır. Rohner (1975, 1986), kuramında evrensel yaklaşımı kullanarak insan davranışının kültürlerarası genellenebilir ilkelerini tanımlamayı amaçlamıştır.

Ebeveyn çocuk arasında algılanan kabul ve ret ilişkisi erken yaşta bunu algılayan bireylerin ileri yaşlarda kendi çocuklarına aktarımlarını etkileyecektir. Bu noktada çocukları ile aralarındaki ilişkinin en can alıcı noktası bu ilişkinin nitelikli olarak kurulmasına bağlıdır. En genel tanımıyla nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşimi; anne ve babanın çocuğu ile etkileşimi sırasında çocuğun yaşına uygun bir dil kullanarak çocuğun önderliğinde ortak dikkat oluşturması, çocuğun yaşantılarının farkına vararak geçirilen her anda çocuğa duyarlı ve yanıtlayıcı olması, sosyalliğini arttırıcı davranışlara yer vermesi olarak tanımlanmaktadır (Hancock, Kaiser ve Delaney, 2002; Mahoney ve MacDonald, 2007). Bu etkileşim boyutu daha çok normal gelişim gösteren çocuklarda gerçekleşecek süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gelişimsel yetersizliği olan bir ebeveyn-çocuk etkileşimi ebeveynlerin daha yönlendirici ve kontrol mekanizmasını barındıracağı için etkileşimin doğal seyrine farklılık getirmiş olacaktır.

2. EBEVEYN KABUL REDDİ VE ANNE ÇOCUK ETKLEŞİMİ İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Bağlanma

Çocuk ile ebeveynleri arasında gerçekleşen ilişkileri tanımlamayı ve anlamayı kendine temel olarak alan kuram Bowlby tarafından oluşturulmuştur. Bu kuram doğrultusunda Bowlby (1969)' de bağlanmayı “*çocuk ile onun bakımından sorumlu kişi arasında korunma ve güvenliğin sağlanması boyutlarını içeren, biyolojik temelinde tehlikeden korunma işlevi olan sürekli ve karşılıklı etkileşime dayalı çocuğun anne figürü içerisinde büyüdüğü bir bağ*” şeklinde tanımlamıştır. İnsanların tümü başka insanlarla yakın ilişkiler kurma gereksinimi duyar ve bu ilişkiler bireylerin psikolojik iyi oluş halleri üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Erken dönemde bireylerin ebeveynlerinden algıladıkları olumlu ya da olumsuz davranış örüntüleri onların ileriki ilişkilerinde kuracakları bağı etkilemektedir (Bowlby, 1973). Bireylerin erken dönemlerde anne ve babaları ile kurdukları bağın güvenli olarak gerçekleşmemesi neticesinde yetişkinlik döneminde psikolojik iyi olma, diğer insanlarla kuracakları ilişkilerin niteliğinin olumlu yönde ilerleme ihtimalini düşürmektedir (Gerslma, 2000).

Bağlanma kuramı John Bowlby ve Mary Ainsworth'un ortak çalışmaları doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu kuramın temelinde Bowlby bağlanmanın sadece çocuktan ebeveyne doğru olan yönünü incelemiş ancak bu doğrultudan yola çıkarak karşılıklı bağlanma için diğer araştırmacılara temel oluşturmuştur. Ainsworth ise, Bowlby'nin önerilerini derlemiş ve bu görüşleri deneme yoluyla test ederek bu kuramın daha ileri boyutlara taşınmasına yardımcı olmuştur ve son olarak bağlanma kuramının karşılıklı bir yönünün olduğu vurgulanmıştır (Bretherton, 1992; Goulet et al. 1998; akt: Kavlak ve Şirin, 2009).

Bowlby, bağlanma kuramında, içsel çalışan modeller adı verdiği bir kavramı ortaya koymuştur. İçeriğine bakıldığında, çocuk bebeklik döneminde kendi ebeveynlerinin ona gösterdiği tepkiler bağlamında kendisine dair ve diğer insanlara ilişkin olarak zihinsel temsiller oluşturmaktadır. Daha ileriki yıllarda insanlarla olan ilişkilerinde bu temsilleri kendisine rehber olarak kullanmaktadır. Bu durumun oluşmasının temelinde sadece anne ve babaların ya da bakıcının çocuğa karşı göstermiş olduğu

davranış örüntülerinin yattığını varsaymaktadır. Farklı şekilde açıklanacak olursa yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan bağlanma örüntülerinin içsel çalışan modeller tarafından yaşamın ileriki aşamalarına çok fazla değişikliğe uğramadan aktarıldığını ileri sürülmektedir. Bu noktada çocuk ihtiyaçları ve hisleri doğrultusunda birincil bakıcılarına gerek duyduğunda o kişilere ulaşabilmesi ve onların bu ihtiyaçları yerine getirebilmesi güvenli bağlanmanın temelini oluşturacaktır. Oluşan bu güvenli bağ sonucunda çocuk içsel çalışanlar modeli doğrultusunda oluşturacağı bilişsel algı ile yetişkinlik döneminde oluşacak ihtiyaçları çerçevesinde kendi etrafında bulunan bireylerle olumlu etkileşimler kurma eğilimi gösterecektir (Howe, 2006). Ainsworth ve arkadaşları (1978), “Yabancı Durum” olarak adlandırılan bilimsel deney araştırması ile çocukların ayrılık durumuna ilişkin tepkilerini kayıt edip değerlendirmesi sonucunda çocukların bağıllık ilişkilerini üç farklı şekilde tanımlamışlardır. Bunlar; Güvenli bağlanma, Güvensiz Kaygılı/Kaçınan bağlanma ve Güvensiz Kaygılı/Kaçınmacı bağlanma olarak adlandırılmaktadır (Dönmez, 2000; Kapçı ve Küçker, 2006; Kavlak ve Şirin, 2009; Sümer ve Güngör, 1999).

Bağlanma Kuramı incelendiğinde bağlanma şekilleri ve türleri aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Güvenli bağlanma: Bu bağlanma türünde anne çocuğun gözünde en temel unsurdur. Anne ortamdaki ayrıldığında çocuk kısa süreli kaygılanma yaşar. Anne ortama döndüğünde çocukta oluşan kaygılanma yavaşça yok olur ve normal düzenine geri döner(Ainsworth, 1991).

Güvensiz-kaçınan bağlanma: Annenin ortamdaki ayrılması çocukları çokta rahatsız etmez. Çocuk anne geri geldiğinde tepkisiz kalabilir ve sonraki sürecine bu durumdan rahatsızlığını belli etmeden devam edebilir ve anneyi belli noktada yok sayabilir(Ainsworth, 1991).

Güvensiz - kaygılı bağlanma: Bu tür bağlanma özelliği olan çocuklar anne ortamdaki gitmeden daha kaygılı davranışlar gösterir. Anne ortamdaki çıktığında kaygı ve stres düzeyleri üst seviyeye çıkar. Anne ortama döndüğünde kaygılarını annelerine sarılarak, ağlayarak ya da onlara karşı kızgın davranışlar göstererek belirtirler ve o an için ilgilerinde olan uğraşından tamamen uzaklaşırlar (Ainsworth, 1991).

Mercer (2011) bağlanmanın yaşla ilişkili bir dizi davranışlar, duygular ve bilişleri kapsadığını belirtmiştir ve bu durumda bağlanma üzerinde farklı noktalarda önem gösteren değişkenlerin etkili olduğu sonucuna varmıştır. Yani yaş ilerledikçe çocuğun ebeveynleri ile etkileşimleri bir bütün olarak farklı yaş dilimlerinde bağlanmanın niteliğine göre çocuğun başkalarına karşı davranışlarını olumlu ya da olumsuz şekillendirmekte, duygusal anlamda diğer insanlara yaklaşımına yön vermekte ve bilişsel mekanizmalarını ebeveynlerin davranışları sonucu belirli kalıplara sokmaktadır. Schaffer ve Emerson (1964) bağlanmaya ilişkin; *Bağlanmanın yaşı, bağlanmanın şiddeti ve birincil bağlanma objesini* bağlanmanın temel olan üç parametresi olarak belirlemişlerdir. Son parametreden yola çıkıldığında çocuk yaşamın ilk yıllarında gerekli ihtiyaçlarının karşılanması için bir bağlanma odak noktası bulmak zorundadır. Dünyaya gelen çocuğun karşısında gördüğü varlıklar genelde ailesi ya da bu sorumluluğu almış olan bir bakıcıdır. Bu noktadan hareketle, bağlanmanın çift yönlü bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ihtiyaç sahibi çocuk bir tarafı oluştururken diğer tarafta bu ihtiyaçların giderilmesinden sorumlu ebeveyn ya da bakıcı bulunmaktadır. Bu durum üzerine Belsyk, Rovine ve Taylor (1984) çift yönlülük sürecinde bağlanmanın kalitesinin şekillenmesinde çocuk davranışlarından çok ebeveyn ya da bakıcı rolünde olan bireylerin davranışlarının etkili olduğunu yaptıkları çalışmada ortaya koymuşlardır (Van IJzendoorn ve ark; 1992). Bağlanmanın kalitesine etki eden farklı faktörler bulunmaktadır ama en önemli noktada doğum sonucunda oluşan bağlanma ilişkisinin niteliğinde, bebek ve annesi arasında oluşacak olan iletişimin kalitesi önemli görülebilir. Doğum sonrası ilk birkaç saat içerisinde anne ve bebek arasında kurulacak bağ sağlıklı gelişim gösteren bir çocuk ve kaliteli bir anne çocuk bağlanması için gerekli husustur. Çünkü bağlanmanın yetişkinlikte bile devam eden yaşam boyu süren bir süreç olduğu düşünülmektedir. (Pearson, 2001).

Çocukluk döneminde anne ve çocuklar arasındaki bağın doğrudan çocuğun gelecekte oluşacak kişiliğine ve başka insanlarla kuracağı iletişimlere etkisi olduğu düşünülmektedir. Yetişkin yaşa gelen bireylerin geçmişi düşünerek bugün olan ilişkilerine yön vermeleri de ayrıca erken dönem bağlanmanın sürekliliğini göstermektedir (Gerlsma, 2000; Gittleman ve ark., 1998).

Kuramcıların elde ettikleri verilerle vardıkları sonuç; bağlanmanın kalitesi ve kuvvetli şekilde kurulması annenin çocuğuna gösterecek olduğu yakın ve sıcak ilgi ile doğru orantılıdır. Bu olumlu durumun gelecek duruma aktarımının yapılmasında en önemli etmen ise, annenin kendi anne ve babası ile sıcak, sevgi dolu ve güvenli bir bağlılık ilişkisi kurmuş olmasıdır (Biller, 1993; Donley, 1993; Habip, 1996; Ruble ve ark. , 1990; Soysal, 1999; Zeanah ve ark, 1993; Zeanah ve ark, 1997; akt. Soysal ve ark, 2005).

Çocukların erken dönemlerde diğer nesne ve kişiler yerine anneleri ile iletişim içerisinde olmak istediği bulgularına ulaşmışlardır. Bunların dışında anneden çocuğa doğru kurulan olumlu davranış örüntülerinin çocukta olumlu duygulanmalar oluşturduğu bulunmuştur ve bu bağlamdan hareketle, erken dönem kurulmuş olan olumlu duygu alışverişi çocukların gelecekte kuracak oldukları ilişkilerin kökeni olarak açıklanabilmektedir (Pearson, 2001; Soysal ve ark. , 2005; Van IJzendoorn ve ark. ,1992).

Erken dönemde anne ve babası ile güvenli yönde bağlanma gerçekleştirmiş olan bireyler ileri ki yıllarda kendi ebeveynlik süreçlerinde bu durumu kolaylıkla kendi çocukları ile arasındaki ilişkiye aktarabilirler (Howe, 2006). Bu noktadan hareketle, bağlanma faktörü başlı başına olumlu ilişkilerin gerçekleşmesi için yeterlilik gösteremeyebilir. Bağlanmanın yanı sıra bireylerin ebeveynlerine karşı oluşturdukları tutumlar onlardan algıladıkları kabul-ret düzeyine göre de şekil aldığı düşünülmektedir.

2.2. Ebeveyn Kabul ve Ret Kuramı

Ebeveyn Kabul –Ret Kuramı; temel olarak kişilerarası, özellikle de çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin çocuk ve yetişkinlerin ileriki dönemlerde onların davranışları, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerinde oluşabilecek sonuçlarını incelemektedir. Ayrıca başka insanlarla ilişkilerinin yaşamları sürecindeki gelişimlerine ve sosyalizasyonuna evrensel açıdan açıklamalar getirmektedir (Rohner, 1986).

Rohner'e göre, bireylerin geçirdikleri yaşantılarında onların kişiliklerini ve davranışlarını etkileyen unsur anne ve babalarından algıladıkları kabul veya reddir. Tüm dünya genelinde bu konu ile yapılmış çalışmalar; anne baba tarafından kabul ya da reddin çocukların bilişsel, davranışsal ve duygusal gelişimleri ile ileriki yıllarda diğer insanlarla olan ilişkileri ve kendi psikolojik iyi oluşlarına doğrudan etkisi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca çocukların ileriki yaşlarında kendi psikolojik uyumlarının %26 oranında yordayıcısı olarak anne ve babalarının kendilerine göstermiş oldukları davranış örüntüleri bağlamında onlardan algıladıkları ebeveyn kabul ve reddi yer aldığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kendisini reddedilmiş olarak tanımlayan bireyler içselleştirme ve dışsallaştırma noktasında davranış problemleri göstermeye yatkın olduğu, madde kullanımı gibi eğilimler gösterdikleri tespit edilmiştir (Khaleque ve Rohner, 2002, Rohner ve ark. 2005).

Maslow'un ihtiyaçlar teorisinde belirttiği gibi sevmek, kabul görmek insanın en temel gereksinimleri arasında yer almaktadır. İnsanlar karşılıklı iletişim kurduğu ve etkileşim içerisinde olduğu kişi tarafından dikkate alındığında ve önemsendiğinde kendi hayat kalitelerinde çok büyük derecede farklılıklar olmaktadır. Çocuklar doğdukları andan itibaren ebeveynleri ile etkileşime geçerler. Bu süreçte ebeveynlerin çocuğa karşı olan davranış örüntüleri etkileşimin boyutuna şekil verdiği gibi çocuğun gelişimini de aynı derecede etkilemektedir. Ailelerin çocukları ile kuracakları iletişim ve etkileşim çocuklarının birebir davranışlarına yansiyacak kadar etkilidir. Bu süreçteki ebeveyn davranışları; ahlak gelişimi, akran etkileşimleri ve gelişmekte olan akademik becerileri içeren birçok sosyal davranış üzerinde kalıcı etkiye sahiptir. Yani çocuk ve ebeveynler arasında ilişki çocuğun gelecekteki psikolojik sağlığı üzerinde büyük bir etki oluşturmaktadır (Aydın ve Yamaç, 2014; Öğretir ve Ulutaş, 2009; Turner ve ark., 2001).

Tarihsel süreç içerisinde yapılan ve günümüze kadar gelen araştırmalar son zamanlarda anne baba davranışlarının temel iki boyutuna odaklanmaktadır. Bunlar; *denetim-özerklik* ve *kabul-ret* boyutudur. Denetim ve özerklik, ebeveynlerin davranış şekillerini sürdürmede ne kadar kısıtlayıcı ya da izin verici bir tutumda olduğuna odaklanır. Kabul ret ise, yine anne ve babaların davranışlarında sıcak ya da düşmanca olmalarıyla ilgilenmektedir (Erkan, Toran, 2004). Bu temel boyutlardan denetim ve özerklik ebeveynlik tutumlarının yansımasıdır ve

sonucunda çocuk ile ebeveynleri arasında kabul-ret mekanizması devreye girmektedir. Kabul çocuğa karşı sıcak olmayı, onaylayıcı olmayı içeren ebeveyn davranışlarıdır. Ret ise onay göstermeme, düşmanca davranma ve olumsuz davranışlar sergileyen ebeveynlerin çocuğa karşı tepkileri olarak tanımlanabilir. Çocuklarına kabul ve ret davranışı gösteren anne ve babaların bunu ifade biçimleri fiziksel ve sözel olarak iki biçimde gerçekleşmektedir. Sevgi ile sarılmak, okşamak, öpmek, çocuğunu onayladığını gösteren bakışlar sunmak, gülümsemek fiziksel kabul örnekleri iken övme, iltifat etme, şarkılar söyleyip hikâyeler anlatmakta sözel kabul biçimleridir. İtme, vurma, kakma, dayak atma fiziksel ret ifadeleri iken hakaret etme, azarlama, kötü söz ve küfür etme de ret ifadelerinin sözel boyutunu oluşturmaktadır (Erkan ve Toran, 2004; Turner ve ark. , 2001).

Gelişimin bir bütün olduğu kabulü ile bir alanda olacak aksamalar diğer gelişim alanlarını da doğrudan etkilemektedir. Kabul ve ret boyutunda gelişimlerinin ilerleyişi farklı yönde etkilenmiş bireyler oluşmaktadır. Kabul edildiğini algılayan bu tutumla büyüyen çocukla ebeveynleri tarafından reddedilmiş bir çocuk gelişim sürecinde birbirinden keskin noktalarla ayrılırlar. Bu çocukların birbirinde farklı özellikleri bulunmaktadır. Kabul ret özellikleri hem çocuklukta hem de yaşamın ileriki yıllarında bireylerin yaşamında gözlenebilmektedir. Hortaşsu (1997)'ya göre kabul görmüş çocukların özellikleri; kendisine güvenen, kendi değerinin farkında olup sosyal bağlamda kendini ispatlayan, farklı ortamlarda kendisini koruma ihtiyacı duymayan ve duygularında kendini özgür bir şekilde ifade eden olarak tanımlanmaktadır. Rohner ve Khaleque (2005) ise, reddedilmiş çocuğun özelliklerini yedi başlıkta toplamışlardır. Bunlar; problem durumla karşılaştığında aşırı derecede öfke gösterme, tepkilerinde saldırganlık boyutu, başka insanlara bağımlılık, düşük derecede öz yeterlilik ve öz saygı, durumlara karşı duygusal tepkisizlik ve dengesizlik son olarakta genel kapsamda olumsuz yönde geliştirilmiş dünya görüşüdür. Bu davranış örüntüleri ile büyüyen bir birey ileriki yıllarda diğer insanlarla olan ilişkilerine bu özellikler taşımaktadır. En önemli nokta ise kendi ebeveynliklerinde bu olguları aktardıklarında kendi çocuklarının gelişimlerine doğrudan etki etmiş olucaklardır (Sarıtaş ve Gençöz 2013). Kabul görmüş bireyler olumlu dünya görüşü, etkili iletişim ve etkileşim, kişilere duygusal bağlanma da sorun yaşamama gibi davranışlarla kendi çocuklarına yaklaşabilirler. Kadan ve arkadaşları (2013) yaptıkları incelemelerde reddedilmiş olarak büyüyen bireylerin

ilerleyen yıllarda insanlara karşı korkulu yaklaşan, ikili ilişkiler boyutunda sürekli ilgi arayan, insanlara ve çocuklarına düşmanca davranan, güvensiz ve yalnız olma eğilimi gösteren davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Çocuk ile ebeveynler arasında kurulan ilişkilerin kalitesi çocuklarda uzun süren etkilere neden olmasından dolayı anne ve babanın ebeveyn olana kadar geçen süreçteki yaşantılarından elde ettikleri deneyimlerini çocuklarına karşı kabullenici, çocuğu destekleyici ve onunla ilgili şekilde aksettirmeleri çocuklarının gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır (Önder ve Gülay 2007). Bu önem neticesinde ortaya bu ilişkileri inceleyen kuramlar ortaya çıkmıştır. Bunların başında ebeveynlerin çocuklarına karşı kabul reddinin nedenlerini, bu durumun oluşturduğu sonuçları ve tüm toplamın diğer değişkenlerle ilişkilerini açıklamayı hedefleyen, hayat boyu gelişim ve sosyalleşme kuramı olan Ebeveyn Kabul-Ret Teorisi-EKAR (Parental Acceptance-Rejection Theory-PART) bulunmaktadır. Bu kuram 1975 yılında Ronald Rohner tarafından Amerika'da ilk kez tanımlanmış, 1986'da ise geliştirilmiştir (Rohner, 1975, 1986). Kuram içerisinde ebeveyn kabul reddi iki boyut açısından incelenmektedir: bunlar algılanan ya da bireysel olarak ifade edilen kabul-ret düzeyi, bir diğeri ise davranışlarla gözlemlenen kabul-ret düzeyidir (Rohner ve Khaleque 2005). Kuramda kabul ve reddi detaylı olarak inceleyen bir alt boyut bulunmaktadır. Bu sıcaklık alt boyutudur ve algılanan kabul reddin bireyler üstüne yansımalarına açıklamalar getirmeye çalışmaktadır.

2.2.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

Ebeveyn Kabul-Ret kuramı anne-baba ve çocuk etkileşimi şeklinde belirtilen ebeveynliğin sıcaklık boyutunu kendisine temel prensip olarak almaktadır. Çocuğun anne ve babası tarafından kabul ya da reddedilmesi bu prensibi oluşturmuştur. Sıcaklık boyutunda, anne babalar ile çocukları arasında kurulan duygusal bağın niteliği ile anne babaların hislerini fiziksel ya da sözel şekilde gösterme biçimleri temel bileşenlerdir. Sıcaklık ayrıca iki boyutta incelenmektedir bunlar; kabul ve rettir. Her birey ailesi ile geçirdiği yaşantılar sonucunda bu boyutlardan birinde kendisine yer bulur. Çünkü bireyler anne ve babalarından az ya da fazla biçimde bu sıcaklığı algılamaktadırlar (Rohner ve ark., 2005).

Ebeveynlerin çocuklarını kabulü; sıcaklık ve sevginin anne ve babası tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak çocuğa aktarımıdır. Kabul kavramı, reddetmenin tersidir ve aile içinde anne ve babanın çocuklarına karşı davranışlarının sıcak ve sevgiyle gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Sıcaklık ve sevgiyle belirtilmeye çalışılan, anne ve babanın çocukla olan ilişkisinde, sevgilerini çocukları ile yaşayarak paylaşmasıdır sadece sözel ifadeler yeterli değildir. Anne babanın sıcaklık ve sevgi davranışları çocukları ile aynı şekildedir. Anne ve babalar çocuklarını ve onların kişiliklerini kabul eder, bu doğrultuda çocuklarının davranışlarına ve ilgilerine yakın davranarak ilgili olduklarını gösterirler. Sıcaklık ve sevginin sözel biçimde gösterilmesi anne ve babanın çocuklarını övmesi, ona şarkılarla, hikâyelerle yaklaşım, onun davranış örüntülerini kabul ettiklerini göstermesiyle, sözel olarak çocuğu rahat hissettirmeyle veya ona hayata dair rehberlik ederek, diğer sevgi içeren olumlu söylemler söyleme ile ortaya konulabilir. Sıcaklık ve sevginin fiziksel gösterimi ise; sarılma, okşama, fiziksel rahatlık hissi yaratma ya da şefkatli bir biçimde kucaklama, memnuniyet duygusunu artırma, çocukla oynama ve diğer farklı biçimlerle açık bir şekilde gösterilebilir (Rohner ve ark., 2005).

Ebeveynlerin çocuklarını reddi ise; anne ve babaya ihtiyaç duymanın giderilmesinde eksiklik veya sıcaklık ve sevginin azalmasıdır. Ret davranışı olan anne ve babalar, çocuklarından veya onların davranışlarından memnun olmayabilirler, beğenmeyebilirler. Bu ailelerde çocuk mutluluk kaynağından çok fazladan sorumluluk kaynağı olarak görülebilir. Ret davranışlarının görüldüğü ailelerde anne ve babalar çocuklarına karşı soğuk, ilgisiz tavır gösterme ve başka çocuklarla kıyaslama eğilimi mevcuttur (Rohner, 1986).

Ebeveyn kabul ret teorisinde reddetme üç değişik başlıkta incelenmektedir. Bunlar;

1. Düşmanlık saldırganlık,
2. Kayıtsızlık ihmal
3. Ayrışmamış rettir.

Saldırganlık, anne ve babanın içten bir şekilde çocuklarına saldırganlık, düşmanlık gibi olumsuz duygular beslenmesi olarak tanımlanmaktadır. Düşmanlık, hem sözel olarak hem de fiziksel olarak saldırgan olmanın gösterimidir. Saldırganlık ise; içerisinde fiziksel ve psikolojik olarak karşı taraftaki bireye acı çektirme

davranışlarının geneli olarak tanımlanabilir. Fiziksel saldırganlık; vurma, çekme, itme, tekme atma, ısırma, yakma, çocuğu boğma gibi davranış şekilleri ile olur. Sözel saldırganlık ise; hakaret etme, küçük düşürme, iftirada bulunma gibi söylemleri içerir. Ebeveyn saldırganlığı; çocuğa karşı düşmanlık ve sinirli olmanın dayanılmaz boyuta gelip davranış olarak sergilenmesi olarak açıklanabilir. Agresiflik belirtisi olan anne ve babalar çocuğunu azarlar, hakarete bulunur ve kişiliğini yok sayacak davranışlar gösterir.

Kayıtsızlık/ihmal çocuklara önemsenmediğinin gösterilmesidir. Bu özelliği gösteren ailelerin olumsuz tavırları çocuklar üzerinde yıkıcı etki oluşturabilir. İhmalkâr, ilgisiz anne ve babalar çocuklarını gelişimleri ve onların mutlulukları konusunda kapalı kalmış, yalıtılmış kişilerdir. Bu tür anne babalar yine çocuklarını yok sayarak az vakit geçirir, çocuklarının yapamadıklarına odaklanırlar. Vakit geçirdiklerinde çocuklarına dikkatlerini vermezler, çocuklarının ilgi ve isteklerini görmezden gelip verdikleri sözleri unuturlar. Kayıtsız ve ihmalkâr aileler kin beslemezler ancak çocuklarına karşı mesafeli, merhametsiz ve duyarsızlardır.

Ayrışmamış reddetme ise saldırganlık ve ihmalin belirgin olarak gösterilmemesine karşın, çocuğun sevilmediğine, kendisine karşı sıcak davranılmadığına inanması olarak tanımlanmaktadır.

Ebeveyn kabul ret teorisinde, ret daha çok anne ve babaların davranış örüntülerinin gözlemi ile belirlenmektedir. Çoğu araştırma ve bu çalışmaları yapan araştırmacılar anne babaların davranışlarının çocuğun gelişimi üzerinde etkisi olduğuna inanmaktadır.

Araştırmalarda belirtilen önemli boyut çocukların anne ve babalarının tavırlarını öznel biçimde görmeleridir yani kendi yaşamlarından çıkarımlardır. Bu önemli kavram çocuk ve yetişkinlerde kabul ve reddi betimlemede en temel noktadır. Teoride, özellikle geçmiş yaşantılar ve olguların bireyi nasıl etkilediğine odaklanılır. Çocuklar ve anne babaları algıladıkları kabul ve redde bağlı olarak belirtilen davranışları göstermektedir. Bunlar; sıcaklık ve sevgi, soğukluk ve sevgisizlik, düşmanlık ve saldırganlık, kayıtsızlık ve ihmalkârlık ve ayrışmamış reddetmedir (Rohner ve Ark., 2005). Ebeveyn kabul-ret teorisine göre çocukların anne ve babaları tarafından yerine getirilmesi gereken en temel noktada olan ihtiyaçları; bakım, konfor, destek ve sevgidir (Gülay, 2011; Öğretir ve Ulutaş 2009; Önder ve Gülay 2007; Rohner 1986, Rohner ve Khaleque 2005).

Ebeveyn Kabul Ret Kuramında ayrıca üç farklı alt teori bulunmaktadır. Bunlar; *Kişilik Alt Teorisi, Başa Çıkma Alt Teorisi ve Sosyo-Kültürel Sistem Alt Teorisi*dir.

2.2.2. Kişilik Alt Teorisi

Rohner (1986) yaptığı çalışmalar ışığında ebeveyn kabul reddinin tüm boyutlarının hiçbir kuram tarafından detaylı olarak incelenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bundan dolayı ebeveyn kabul-ret kuramında da yapılan çalışmalar neticesinde anne babaları tarafından reddedilmiş çocukların en önemli özellikleri ve algılanan reddin bireylerin kendi kişiliklerine etki eden etkileri üzerine odaklanılmıştır.

Bu kuramda incelenen yedi kişilik özelliği aynı zamanda yedi kişilik boyutunu da yansıtmaktadır. Bu kişilik türleri olumlu ile olumsuz özelliklerden oluşan farklı bileşen boyutunda yer almaktadır ve tanımlanan kişilik türleri bu boyutta kendine farklı şekil ve durumda yer bulacaktır.

Ebeveyn Kabul-Ret kuramı kişilik alt teorisinde dünya genelinde farklı türde insanların kültür, dil ve ırk gibi değişkenlerde olmalarına rağmen kişilik özellikleri belirtilen yedi kişilik boyutunda yer alacağı varsayılmaktadır (Khaleque ve Rohner, 2002).

Bu yedi kişilik özelliği yedi farklı boyutun reddedilme ile ilgili olumsuz noktalarını betimlemektedir.

- Bağımlılık veya savunucu bağımsızlık
- Duygusal Tepkisizlik
- Düşmanlık, saldırganlık ile ilgili sorunlar
- Olumsuz Özsaygı
- Olumsuz Öz yeterlilik
- Duygusal Tutarsızlık
- Olumsuz Dünya Görüşü

Bağımlılık veya savunucu bağımsızlık: Kuramda bağımlılık hissi ile bağımsızlık hissi aynı kişilik özellikleri üzerinde farklı uçlarda bulunmaktadır. Bağımlılığın

açıklaması; bireyin hayatında bulunan başka bir bireye onay görme, cesaret alma gibi ihtiyaçlarının giderilmesi için duygusal boyutta yakın olmasıdır. Tam ters noktada olan bağımsızlık ise bu ihtiyaçların giderilmesinde bireyin başka bireye ihtiyaç duymaması anlamına gelmektedir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005). Çocuğun ihtiyaçları noktasında oluşturduğu bu duygusal yakınlık odak noktasına yukarıda belirtilen ihtiyaçların giderilmesini içermektedir. Bu ihtiyaçlar giderilip giderilmemeye göre bireyin kişilik özelliklerinde bağımlılık veya bağımsızlık durumlarının oluşmasına neden olmaktadır.

Duygusal tepkisizlik: Duygusal duyarlılık bireylerin duygularını sosyal boyutta karşısında bulunan başka bir kişiye açık ve net bir şekilde açıklayabilmesi becerisidir. Duygusal duyarlılığın düzenli olarak işleyiş, bireylerin başkalarına karşı gösterdiği duygusal dışa vurumları rahat ve kendiliğinden yapmasına ya da yine diğer insanlarla kurduğu ilişkilerin sıcak ve güvenilir olmasına bağlı gerçekleşmektedir (Rohner ve ark., 2005).

Düşmanlık ve saldırganlık: Düşmanlık ve saldırganlık fiziksel ve psikolojik olarak birisinin başka birine zarar vermesi olarak açıklanabilir. İnsanların genelinde bu durumlarla karşılaşıldığında bunlarla başa çıkmada olumsuzluklar yaşanabilmektedir. Dışa vurum noktasında bazı insanlar öfke ve saldırganlığı karşısındaki bireye yansıtırken bazı insanlar dışa vurumları karşısındaki kişi yerine başka durumlara aktarabilmektedir. Anne-baba çocuk ilişkilerinde kurulacak duygusal bağın zedelenmiş olması bireylerde bu kavramların görülmesine ve gelecek yaşantılarına taşımaya kadar gidebilecek sonuçlara neden olmaktadır (Rohner, 1990).

Olumsuz özsaygı: Genel olarak kişinin kendisi hakkında oluşan algı olarak tanımlanabilmektedir. Olumlu yönde gelişmiş özsaygı bireyin kendisini önemli ve değerli gördüğünü, kabul edip onayladığını ortaya koymaktadır. Olumsuz yönde ise birey kendisini onaylamayan, diğer insanlardan aşağıda gören ve kendisi hakkında olumsuz düşünceler geliştiren özellikler göstermektedir. Algılanan kabul ve ret bireyleri olumlu ve olumsuz yönde özsaygı geliştirmeye yöneltmektedir (Rohner, 1990).

Olumsuz öz yeterlilik: Olumlu yönde geliştirilmiş olan öz yeterlilikte birey hayatında karşına çıkan ya da çıkma ihtimali olan olay ve olgulara karşı dirençli

bunları başarabileceğine dair kendinden emin tavırlar sergilemektedir. Aksi durumda ise, olayların başarılması noktasında çekingen ve kendisini yetersiz olarak gören özellikte bireyler mevcuttur. Anne ve babaların çocuklarına karşı tutumları bireyde bu duygunun hem gelişmesini hem de geride kalmasına neden olabilir (Rohner, 1990).

Duygusal tutarsızlık: Duygusal tutarlılık bireyin olaylara, hayatta karşılaşılabileceği zorluklara, streslere duygusal karmaşaya kapılmadan karşı durabilmesi olarak tanımlanmaktadır. Duygusal değişimi durağan özellik gösteren bireyler zorluk ve olumsuzluklarla kolaylıkla baş edebilir. Ancak bunun tam tersi duygusal değişimleri sürekli olan bireyler ise zorluk ve stres durumlarında farklı duygusal tepkiler vermeye yatkındır. Bazen olumlu yönde davranış sergilerken, bazen de olumsuz içine kapanık gergin kişilik özelliklerini gösterebilir. Duygusal tutarsızlık anne ve babanın çocukları ile kurdukları ilişkilerde davranış örüntüleri bağlamında göstermiş oldukları tutarlılıkla alakalıdır (Rohner, 1990).

Olumsuz dünya görüşü: Ebeveyn kabul-ret kuramında bu kavramın tanımı bireyin kendi hayatı, dünyanın var oluşu gibi duygusal algılamalarla ilgili konular hakkında olumlu ya da olumsuz düşünceleridir. Olumlu yönde geliştirilmiş dünya görüşü bireye hayatını daha ılımlı, mutlu ve huzurlu yaşama şansı vermektedir. Olumsuz dünya görüşü olan bireyler ise, hayatı bir tehdit, yaşama karşı olumsuz bakışı ve güvensiz bir yaşam algısı ile yaşamaktadır (Rohner, 1990).

Ebeveyn Kabul-Ret kuramına göre yukarıda açıklanan yedi farklı kişilik özelliği eğer çocuklar anne ve babaları tarafından reddedilmişse ortaya çıkması muhtemel olarak görülmektedir (Khaleque ve Rohner, 2002).

2.2.3. Sosyokültürel Sistemler Alt Teorisi

Ebeveyn Kabul-Ret kuramı kabul ve reddin yansımalarını hem birey bazında hem de daha geniş kapsamda sosyokültürel boyutta incelemektedir. Kişilik boyutu ve yansımaları yukarıda açıklanan yedi farklı kişilik özelliği içerisinde gerçekleşmektedir.

Kabul ve reddin kişiler üzerinde etkileri insanların sosyal varlık olmalarından dolayı aynı zamanda sosyal boyutta incelenmesini de gerektirmektedir. Sosyokültürel sistemler alt teorisinde kabul ve ret ile ilgili davranış örüntülerinin devamlılığını

sosyal, kültürel, inanç gibi noktalarda incelemektedir. Böylece dünyanın farklı noktasında olan insanlarda algılanan kabul ve ret onların bireysel farklılıklarında dolayı nasıl değişime uğramakta ve gelecek nesillere bu algılamalar nasıl aktarılmakta gibi olgular bu kuramda ki bu alt teori ile incelenme şansı bulmaktadır (Rohner, 1986). Çocukların gelişimi sadece evde kendi aileleri ile olan tecrübelerine bağlı değildir. Aynı zamanda sosyal çevrede diğer insanlarla olan etkileşimler de bireylerin gelişimleri üzerinde etkiye sahiptir. Bireyin etrafındaki diğer insanlar sosyal çevresini oluşturmaktadır. Sosyal çevre bileşenleri ise, din, kültür, sanat, düşünce farklılıkları, müzik gibi toplumun her kesimini etkileyen unsurlardır. Bu bileşenler bireylerin içsel dünyalarında farklı şekillerde süzgeçten geçirilir ve dışa vurumu her bireyde farklı olmaktadır. Sosyokültürel sistemler teorisinde bu bileşenler noktasında bireyin toplum dinamikleri ile hareket etmesi, etkilenmişlik düzeyinin alt seviyelere çekilmesi gibi noktalara odaklanmaktadır. Böylece bireyde oluşacak toplum algısı ve kişisel inançlara toplum bazlı müdahale etmek imkanı sağlanacaktır (Rohner ve ark., 2005).

2.2.4. Başetme Alt Teorisi

Ebeveyn Kabul-ret kuramına göre bireylerin ruhsal iyi olmaları, anne babalarından algıladıkları reddin süresine, derecesine ve ağırlığına bağlıdır. Dünya genelinde yapılan çalışmalarda kabul ya da reddedilme bireylerin %80'ninin kendi kişiliklerine göre verdikleri cevaplar ile belirlenmiştir. Bu alt teorisinin temel odak noktası bazı çocuk ve yetişkinlerin yaşamlarındaki süreçte reddedilmelerine rağmen bu durumla diğer reddedilen kişilere göre duygusal anlamda daha etkili bir şekilde baş etmeleridir. Bu kişiler alt teoride ikiye ayrılmaktadır. Duygusal başediciler ve araçsal başediciler. Duygusal başediciler; anne ve babaları tarafından ağır bir şekilde reddedilerek büyütölmelerine rağmen duygusal ve ruh sağlığı açısından iyi olan kişilerdir. Araçsal başediciler ise, meslek ve iş yaşamlarında önemli ve başarılı bir pozisyonda bulunan ancak duygusal iyi oluş bakımından zayıf kişilerdir. Bu kişiler sosyal bağlamda algıladıkları ciddi ret düzeyine rağmen ruh sağlıkları yerinde kalan kişilerdir (Rohner ve ark., 2005).

Bu bireylerin algıladıkları reddi kendi yaşamlarına olumsuz şekilde aktarmamalarında kullandıkları başetme mekanizması ebeveyn kabul-ret kuramı tarafından üç farklı ögeden oluşan bir bakış açısı ile açıklanmaktadır. Bunlar; kişinin

kendisi, diğlerleri ve bireyin içinde bulunduğu bağlam-durumdur. Kişinin kendisi; bireyin zihinsel özelliklerinin yanı sıra yine bireyin içsel ve dışsal karakteristik değişkenlerini içerir. Diğlerleri; bireyi reddeden anne ve babanın kişilik özellikleri ile reddedilme boyutu, şiddeti ve zamanı gibi değişkenleri barındırır. Bağlam ise; bireyin çevresinde var olan diğler önemli insanları ve bulunulan çevrenin sosyal durumsal özelliklerini içermektedir (Rohner ve ark., 2005).

Bireyler yaşamlarında anne ve babaları tarafından reddedilmenin oluşturduğu psikolojik, duygusal ve bilişsel olarak oluşan hasarlarını azaltacak farklı yaşantılar yaşayabilirler. Başetme alt teorisinde bu tür yaşantılarda bireyler için yararlı olabilecek kaynakların neler olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu noktadan hareketle sağlanacak başarılı bir psikolojik destek, kaliteli mesleki yaşam, güven verici bir evlilik ve diğler ruhsal iyi olma süreçleri anne baba tarafından reddedilmiş çocukların olumsuz yaşantılarını olumluya döndürmede etkili olabilmektedir (Rohner ve ark., 2005).

2.3. Ebeveyn Kabul-Ret İle İlgili Alanyazında Yapılmış Çalışmalar

Ebeveyn Kabul-Ret kuramı çerçevesinde algılanan anne ya da ebeveyn kabul reddi ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu incelemeler sonrasında yapılan çalışmalar, ebeveyn ya da anne kabul reddi ile çocukların sosyal konumları, ergenlik dönemi psikolojik sorunlar ve uyum, sosyal beceri düzeyi, empati becerisi, psikolojik iyi olma ve uyum gibi değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmüştür. Ayrıca sosyal yeterlilik düzeyi, öz saygı, aile karakteri değişimleri, kişilik ve ruhsal iyi olma konuları da karşılaştırılan diğler değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamdan hareketle, yetersizliği olan çocukların annelerinin kendi annelerinden algıladıkları kabul ve ret düzeyine ilişkin bir çalışma ile karşılaşılmamıştır.

2.3.1. Ebeveyn Kabul-Ret ile İlgili Ulusal Alanyazında Yapılmış Çalışmalar

Eryavuz (2006) çalışmasında çocuklukta yaşanan kabul-ret ile yetişkinlikte yaşanan eş kabul reddi arasında ilişkiye bakmıştır. Çalışmada 153 bekar ve 145 evli toplam 298 erkek ve kadından oluşan katılımcı yer almıştır. Kullanılan araçlar Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği (EKRO) ve Kişilik Değerlendirme Ölçeğidir (KİDÖ) (Varan, 2003). Şuan ki ilişkilerinde olumsuzluk yaşayan bireyler yaşamayanlara göre hem

ebeveynlerinden hem de şimdiki eşlerinden yüksek düzeyde ret algıladıkları bulunmuştur. Çocuklukta anne ve babaları tarafından kabul edilen bireylerde şimdiki eşlerinden de kabul algıladıkları diğer bir bulgudur. Ebeveyn ve eş kabul-ret ölçekleri arası korelasyon çocukluk ve yetişkinlik açısından orta derece bir sürekliliğin olduğunu ortaya koymuştur ve bu bulgular ebeveyn kabul ret kuramı ile uyumlu bulunmuştur. Çocuklukta algılanan ret bireylerin şu an var olan psikolojik uyumsuzluklarının nedeni olarak tespit edilmiştir. Psikolojik uyumu etkileyen en önemli faktör erkeklerde eş kabulü kadınlarda ise ebeveynler tarafından kabuldür.

Önder ve Gülay (2007) yaptıkları çalışmalarında, annelerin kabul-ret düzeyleri ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini ise ilköğretim okulu' nun 4. 5. ve 6. sınıflarına devam eden 387 öğrenci oluşturmuştur. Annelerin kabul ret puanları ile çocukların empati puanları arasında, çok düşük ve anlamlı olmayan bir ilişki olduğu bulunmuş ve bu sonuca göre, annelerin kabul ret düzeyi ile çocukların empati düzeyi değişkenleri arasında bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada Ebeveyn Kabul-Ret ölçeği ve Çocuklar ve Ergenler için Empati ölçeği (Biryen, 2006) kullanılmıştır.

Önder ve Gülay (2007) çalışmalarında ebeveyn kabul-ret teorisi ve bu kuramın bireylerin gelişimi açısından önemini incelemişler. Çalışmada kuramın tanıtımı ve bununla ilgili yapılmış çalışmalara değinilmiştir. Çalışma sonucunda erken dönemde algılanan kabul ve reddin çocukların uzun vadedeki gelişimleri üzerinde etkileri olduğu belirtilmiştir. Reddedilmiş bireylerin sosyal, psikolojik ve duygusal gelişimlerinin sekteye uğradığı ve bu durumun onların ileriki yaşamlarında diğer insanlarla kuracakları iletişimleri örneğin sosyal kabul edilmede problemler, insanlar arası iletişim bozuklukları gibi yönden olumsuz etkilediği ortaya konulmuştur.

Sarıtaş (2007) çalışmasında anne kabul-ret algısı ile ergenlerin psikolojik sıkıntıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Aynı zamanda, Erken Dönem Uyumsuz Şemalar bu çalışmanın diğer bir değişkenidir. 198'i kız, 158'i erkek olmak üzere, toplam 356 lise 2. sınıf öğrencisi çalışmaya katılmıştır. Çocukların yaşları 15 ile 18 arasındadır. Veri aracı olarak Young Sema Ölçeği (Karaosmanoğlu ve ark., 2005), Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği, Süreklilik Kaygı ölçeği (Öner ve Le Comte, 1985) ve Süreklilik Öfke Ölçeği (Özer, 1994) kullanılmıştır. Analiz sonuçları ret algılayan ergenlerin,

kabul algılayanlara kıyasla öfke, olumsuz duygu hali ve kaygı durumlarını daha çok yaşadıklarını ortaya konulmuştur. Regresyon analizleri sonucunda, genel olarak anne ret algısının ve şemaların ergenlerin psikolojik sıkıntıları üzerinde temel etkileri olduğu ortaya konulmuştur. Ancak, ayrılma-reddedilme dışındaki şemaların aracı rolü olmadığı görülmüştür. Araştırma, ayrılma-reddedilme şemasının, anne ret algısı ve öfke arasında ilişki olduğunu göstermiştir.

Ekmekçi (2008) çalışmasında, ebeveynlerin çocuklarının psikolojik uyumlarını nasıl algıladıklarını, çocukların psikolojik uyumları üzerinde, kendilerinin ve ebeveynlerin algıları arasındaki benzerliği incelemiştir. Ayrıca, çocukların ve ebeveynlerinin kabul veya reddin dört boyutu ve kontrol algıları arasında benzerliği (uyumu) ve bu benzerliğin (uyumun) seven ve daha az seven ailelerde anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Bu araştırmaya 185 altıncı ve yedinci sınıf öğrencisi ve bu öğrencilerin aileleri katılmıştır. Araştırmanın araçları Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği (EKRÖ) ve Kişilik Değerlendirme Ölçeğidir (KİDÖ) (Varan, 2003). Çalışma sonucunda çocuklar ve anne babalar, genel olarak, reddedilmekten çok kabul algıladıklarını bildirmişlerdir. Ancak, çocukların, annelerini daha az kabul ve daha az kontrol eden olarak algıladıkları, babalarını ise daha fazla kabul ve daha fazla kontrol eden olarak algıladıkları ve bu durumun ebeveynlerin bildirdiklerinden farklı olduğunu bulmuştur. Çocuklar, ortalamada, psikolojik uyumlarını iyi olarak algıladıklarını belirtmelerine karşın, çocukların ailelerine göre daha düşük psikolojik uyum algıladıkları bulunmuştur. Diğer bir bulgu ise, çocukların anne ve babalarından algıladıkları ret ve kontrol arttıkça daha olumsuz psikolojik uyum algıladıklarıdır.

Ogelman ve Çabuk (2008) yaptıkları çalışmada, anne babaların kabul ret düzeyleri ile 5 yaşındaki çocukların sosyal konumları arasındaki ilişkiyi betimlemişlerdir. Araştırmanın katılımcıları okul öncesi eğitimi almış 114 çocuk (54 erkek, 60 kız) ve ebeveynleridir. Veri toplama araçları; Resimli Sosyometri ölçeği (Gülay, 2008) ve Ebeveyn (Anne-Baba) Kabul Ret Ölçeği (EKRÖ)'dir. Beş yaş çocuklarının annelerinin ve babalarının sıcaklık-sevgi, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış ret düzeylerinin çocukların sosyal konum düzeyi üzerinde açıklayıcı etkisi olup olmadığını göstermek için Basit Doğrusal Regresyon uygulanmıştır. Buna göre, 5 yaş çocuklarının sosyal konumları ile anne baba kabul ret düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin sıcaklık-sevgi, düşmanlık-

saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal, ayrışmamış ret düzeyleri, çocukların sosyal konumunu açıklamaktadır. Çalışma sonucunda ayrıca sosyal konumları yüksek çocuklarda anne ve baba kabul oranı yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Ancak cinsiyetin ve ebeveynlerin kabul ret düzeylerinin ortak etkisinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Annelerin alt ölçeklerinden kayıtsızlık-ihmal değişkeninin en fazla yordaması, sosyal konumda ilginin var olması gerektiğine ışık tutmaktadır. Annelerin toplam kabul-ret puanları, çocuklarının sosyal konumunu anlamlı biçimde yordamaktadır. Anne-çocuk ilişkilerine bakıldığında; anne kabul ret düzeyinin çocuğun sosyal konumunu anlamlı biçimde yordaması, anne-çocuk ilişkilerinde anne sıcaklığının, ilgisinin ve yakınlığının çocuklardaki sosyal konum boyutunda destek şeklinde tanımlanabilir.

Özbaş (2010) çalışmasında üstün ve normal zekâ düzeyindeki çocukların algıladıkları ebeveyn kabul ve ret düzeyleri ile empati düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 4. ve 5. sınıfta okuyan 327 çocuğa (Bunların 30'u üstün zekâ düzeyine sahip, 50'si üstünlerle birlikte eğitim gören normal zekâ düzeyine sahip çocuklardır). Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği (Çocuk Formu) ve Çocuklar İçin Empati Ölçeği (Yılmaz, 2003) veri toplama aracı olarak uygulanmıştır. Çalışma sonucunda Ebeveyn Kabul ve Reddetme Ölçeği ile Empati Ölçeği puanları arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Yani kabul-ret düzeyi azalırken empati becerisi de azalmıştır. Ebeveyn Kabul ve Reddetme Ölçeği' nin sıcaklık-sevgi alt boyutu ve Empati Ölçeği puanlarında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu da sıcaklık ve sevgi arttıkça empati kurma becerisinin de artabileceğini göstermiştir. Düşmanlık ve saldırganlık, kayıtsızlık-ihmalkârlık ve ayrışmamış reddetme alt boyutları ve Empati Ölçeği puanları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yani empati düzeyi, ret boyutunun artması ile empatinin azalması şeklinde açıklanmaktadır. Araştırma sonuçları, cinsiyet, baba mesleği, sosyo-ekonomik seviye ve anne babayla sıklıkla yapılan faaliyetler değişkenlerinin ebeveyn kabul ret düzeyini etkilediğine dair bilgi sunmuştur. Empati düzeyi ise, cinsiyet ve aileyle yapılan faaliyetler değişkenlerine göre farklılaşmıştır. Ebeveyn kabul ret düzeyi açısından, en yüksek kabul düzeyi normal zekâyâ sahip öğrenciler tarafından algılanmış, en yüksek sıcaklık sevgi düzeyi üstün zekâ düzeyine sahip öğrenciler tarafından gösterilmiştir. Empati düzeyleri açısından, en yüksek grubu yine normal zekâ

düzeyine sahip öğrenciler olarak görülmüştür. Kabul düzeyini yüksek düzeyde algılayan öğrencilerin empati düzeylerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir.

Gülay (2011) çalışmasında Ebeveyn Kabul Ret Kuramındaki (EKAR) anne-baba kabul reddinin özellikleri ve bunların çocuk üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini ortaya çıkarma amacını taşımaktadır. Çalışmanın amacı, ebeveynlerin kabul ret boyutlarının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Katılımcılar ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 5-6 yaş grubundan 60 çocuk ve çocukların anne-babalarıdır. Kullanılan araçlar: Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği ile Sosyal Beceri Formu (Gülay, 2004) olmak üzere iki tanedir. Çalışma sonucunda; annelerin ve babaların çocuklarına karşı sıcaklık-sevgi, düşmanlık saldırganlık, ilgisizlik-ihmal ve ayrıştırılmamış ret düzeylerinin çocuklarının sosyal beceri düzeyleri üzerinde anlamlı yordayıcı rolünün olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar, anne-babaların okul öncesi dönem çocuklarına yönelik kabul-ret düzeylerinin onların sosyal ilişkilerinde farklılık yaratabildiğini ifade etmektedir. Anne ve babaların çocukları ile olan ilişkilerinde sağlıklı etkileşim kurmalarına yönelik çalışma şekilleri uygulamaları uygundur.

Direktör ve Çakıcı (2012) yaptıkları çalışma ile ergenler tarafından algılanan ebeveyn kabul-reddi ile depresyon, anksiyete, saldırganlık, somatizasyon ve olumsuz benlik algısı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katılımcılar 10. ve 11. sınıf, 322 kız ve 170 erkek öğrenciden oluşmuştur. Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği Anne ve Baba formları ve Kısa Semptom Envanteri (Şahin ve ark. 2002) çalışmanın veri araçlarıdır. Deneklerin anne ve babalarını kabul edici algılama eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerden algılanan ret ile depresyon, somatizasyon, anksiyete, saldırganlık ve olumsuz benlik algısı ölçümleri arasında düşük düzey ilişki belirlenmiştir. Anneden algılanan kontrol puanları arttıkça depresyon, somatizasyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı ve saldırganlık derecelerinin yükseldiği görülmüştür. Araştırma sonucunda, çocuklar anne baba ilişkilerinde olumlu yönde bağ geliştirmişlerdir. Araştırmanın bulguları ebeveyn kabul ret kuramı ile uyumluluk göstermektedir.

Öngider (2012) yaptığı çalışmasında, boşanmış ve evli ailelerden gelen ilköğretim çağı çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik uyum düzeyleri

arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Katılımcılar, ilköğretim okullarında öğrenim gören anne-babası boşanmış 124 çocuk ve anne babası evli olan 138 çocuk olmak üzere toplam 262 kişiden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında, Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği (EKRÖ) ve Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KIDÖ) (Varan, 2003) kullanılmıştır. Sonuçlar, evli ailelerde babaların çocuğun psikolojik uyumu üzerinde en az anneler kadar etkili olduğu; ancak boşanmış ailelerde, babaların çocuklar üzerindeki etkisinin evli ailelere göre oldukça azaldığı ve çocuğun yaşamında annenin rolünün daha fazla olduğunu göstermiştir.

Bilen (2013) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin çocukluk döneminde algıladıkları anne-baba kabul-reddinin, psikolojik uyumlarını ve kimlik duygularını etkileyeceği aynı zamanda kimlik duygusunun da aracılık etkisi üzerinden bireylerin bugünkü psikolojik uyumlarını incelemiştir. Çalışmanın özellikle çocuklukta algılanan anne-baba kabul-ret ile psikolojik uyum arasındaki ilişkiyi kimlik duygusu açısından incelenmesi bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada kullanılan araçlar Yetişkin EKRÖ/K Anne Formu, KDDA (Kimlik Duygusu Değerlendirme Aracı) (Dereboy ve ark. 1994), Yetişkin KIDÖ (Kişilik Değerlendirme Ölçeği) (Varan, 2003), Yetişkin EKRÖ/K Baba Formu'dur. Çalışma sonucunda, çocukların algıladıkları ret ileriki yaşlarda bireylerin psikolojik uyumlarını olumsuz etkilediği ayrıca kimlik duygu durumları üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu vurgulanmıştır.

Aydın ve Yamaç (2014) gerçekleştirdikleri çalışma ile 7-12 yaşları arasında zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin, çocuklarını kabul-ret düzeyi ile çocuk yetiştirme tutumları arasında bir ilişki olup olmadığını çeşitli sosyodemografik faktörler açısından incelemişlerdir. Katılımcı olarak çalışmada zihinsel engelli çocuğu olan toplam 234 baba ve 129 anne bulunmuştur. Çalışmada, Ebeveyn Kabul-Ret/Kontrol Ölçeği ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (Küçük, 1990) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma sonunda, PARI aşırı koruyuculuk alt ölçeği ile EKRÖ/K sıcaklık/sevgi, ayrışmamış reddetme ve kontrol alt ölçekleri arasında pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Bu durum alanyazındaki benzer çalışmalarla aynı sonuca işaret etmektedir. Çocukları zihin engelli olan ebeveynler, çocuklarının deneyimlediği sosyal ve psikolojik zorluklardan ötürü onlara yönelik aşırı koruyucu bir tutum sergileyebildiği ulaşılan diğer bulgulardır.

2.3.2. Ebeveyn Kabul-Ret ile İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılmış Çalışmalar

Jagodic ve Kerestes (1996) yaptıkları çalışmada Ebeveyn Kabul Reddinin farklı kişilik değişkenleri üzerine etkilerini incelemişlerdir. Yaş ortalaması 21 olan Zagreb Üniversitesine devam eden 130 kadın ve 94 erkek çalışmada katılımcı olarak yer almışlardır. Yetişkin Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği dört alt öleceği ile katılımcılara uygulanmıştır. Çalışmadaki diğer veri toplama araçları, Saldırganlık Ölçeği (AG-87, Žužul, 1987, Keresteš ve Žužul, 1992), Eysenck Dışadönüklük ve Duygusal Dengesizlik Kişilik Ölçeği (EPQ, Eysenck, 1978) ve Özsaygı Ölçeği' dir (Rosenberg, 1965). İncelenen kişilik değişkenleri ise saldırganlık, dışadönüklük, duygusal dengesizlik ve öz saygıdır. Aşamalı regresyon analizinde ebeveyn kabul ret ölçeğinin değişkenleri bu dört kişilik değişkenine çıkarımda bulunması için uygulanmıştır. Saldırganlık kişilik boyutunda ebeveynlerden algılanan ret kişilerde bu kişilik boyutunun daha yüksek düzeyde olmasına neden olmaktadır. Bu iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcut olduğu bulunmuştur. Yine yapılan çalışmanın öz saygı boyutunda da reddedilme ile pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ret düzeyi arttıkça öz saygısında düştüğü belirtilmiştir. Diğer kişilik boyutu olan dışa dönüklük boyutunda ise düşmanlık ve saldırganlık gösteren ebeveynlerin çocukları negatif yönlü ilişki sonucu daha içe kapanık, sessiz ve uysal oldukları bulunmuştur bu da ret düzeyi arttıkça dışa dönüklüğün azaldığını göstermektedir. Son kişilik boyutu duygusal dengesizlikte ise ayrışmamış ret gösteren ebeveynlerin çocukları daha duygusal bağlamda dengesiz olduğu görülmüş pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu açıklanmıştır. Yani ayrışmamış ret düzeyi arttıkça bireylerde duygusal dengesizlik düzeyi de artış göstermiştir.

Veneziano ve College (2000) çalışmalarında kırsal kesimde yaşayan Afrikalı Amerikalı ve Avrupalı Amerikalı gençlerin anne ve babalarından algıladıkları kabul ve reddin kendi açıklamalarına dayalı psikolojik uyumları ile ilişkili olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca deneyimlenen kabul ve reddin psikolojik uyumun bağımsız bölüm varyansları üzerinde bir değişime neden olup olmadığı incelenmiştir. Yine bu çalışmada sosyal sınıf, yaş, cinsiyet ve baba ile yaşama gibi değişkenler bağlamında algılanan kabul ve reddin psikolojik uyum üzerine etkileri incelenmiştir. Kullanılan veri toplama araçları Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği, Kişilik Değerlendirme Ölçeği (Rohner, 1990) ve Aile Bilgi Formudur (Rohner, 1990).

Katılımcılar 281 Amerika Georgia eyaletinin kırsal ve fakir bölgesinde yaşayan Afrikalı Amerikalı ve Avrupalı Amerikalı bireyden oluşmaktadır. Avrupalı Amerikalı bireylerin psikolojik uyumları üzerinde algılanan anne kabulünün etkisi kontrol edildiğinde sadece baba kabulünün ilişkili olduğu bulunmuştur. Afrikalı Amerikalı bireylerde ise algılanan hem baba hem de anne kabulü bireylerin psikolojik uyumları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer sonuçlarda ise etnik gruplar açısından bakıldığında ebeveyn kabul reddinin psikolojik uyumla ilişkisi gençlerin yaşı, cinsiyeti, sosyal sınıfı ve baba ile ikamet etmesi ile ilgili bulunmadığı bildirilmiştir.

Khaleque ve Rohner (2002) yaptıkları bu meta-analiz çalışması ile Ebeveyn Kabul Ret Teorisinin kişilik alt teorisinde belirtilen kuramın en önemli önermesinin etkililiğini açıklamaya çalışmışlardır. Bu önerme bağlamında dünya genelinde Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği/yetişkin ve çocuk formu ve Kişilik Değerlendirme Ölçeği kullanılarak yapılmış 43 çalışmada algılanan kabul ya da reddin bireylerin ya da çocukların psikolojik uyumlarının; kültürle, dille, ırkla, yaşanan coğrafyayla ilgisi olmaksızın belirli net bir formunun olup olmadığının ortaya konulması hedeflenmiştir.

Rohner ve Khaleque (2002) çalışmalarında Ebeveyn Kabul Ret Kuramının bir sosyalizasyon teorisinin olduğu vurgulanmış, kabul ve ret algılamış bireylerin dünya genelinde sonuçlarına ilgili bağıntılarına vurgu yapılarak kanıtlar sunulmaya çalışılmıştır. Uluslararası bağlamda sonuçların ortak noktalar üzerinden ilerlediğine dikkat çekilerek bu durumda olan bireyler için kültürler arası politikaların uygulanmasına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca yine aynı sonuçlar doğrultusunda müdahale programları oluşturularak bireylerin psikolojik uyumlarına destekler sağlanması gerekliliğine değinilmektedir.

Kim, Han, McCubbin ve Faan (2007) çalışmalarında anne tarafından kabul ret ve kültürlenmenin çocukların sosyal yeterlilikleri üzerine etkisini araştırmışlardır. 53 Koreli-Amerikalı anne bu çalışmanın katılımcıları olarak belirlenmiştir. Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği, Meksikalı Amerikalılar için Kültürlenme Dereceleme Ölçeği (Cullar, Arnold ve Maldonado, 1995) ve Sosyal Yeterlilik Ölçeği (Webster-Stratton, 2005) bu çalışmada kullanılan veri toplama araçlarıdır. Çocukların düşük sosyal yeterlilikleri algılanan düşük anne kabul reddi ile doğrudan ilişkili olduğu

bulunmuştur. Yani reddedilen bireylerde sosyal yeterlilik düzeyi düşük olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada bulunan diğer ilginç bir sonuç ise Koreli Amerikalı çocukların sosyal yeterlilik oluşturmada Avrupalı Amerikalı çocuklara göre daha karmaşık bir süreç yaşamasıdır. Bunun nedeni ise, ailelerinin kendi ebeveynleri tarafından Avrupalı Amerikalı anne babalara göre farklı şekilde kültürlenmeleridir. Yani kültürel ebeveynlik aktarımı çocukların sosyal yeterliliklerinde ve sosyal yaşamlarına uyumlarına zorluklar getirebilmektedir. Çünkü Koreli Amerikalı anneler Amerikan kültürünü benimsemeye Avrupalı Amerikalı annelere göre daha dirençliler ve kendi kültürlerindeki çocuk yetiştirme stillerine daha bağlı kalmışlardır. Bunun sonucunda kabul ve ret noktasında bu annelerden ayrılmışlardır. Sonuç olarak annelere sunulacak rehberlik ile annelerin düşük kabul ret düzeyleri ve kültürlenme düzeylerinin arttırılabileceği vurgulanmıştır. Bu eğitimler sonrasında anneler çocuklarına karşı sevgilerini ve sıcaklıklarını nasıl aktarabileceğine dair bilgi sahibi olacaklardır. Ayrıca bu annelere sağlanacak eğitimlerle çocuklarına karşı nasıl ebeveynlik yapmalarına dair bilgiler sunulacak modern çocuk yetiştirme stilleri hakkında farkındalıkta oluşturulabileceği açıklanmaktadır. Böylece daha katı kurallara göre çocuk yetiştiren Koreli Amerikalı anneler çocukları ile olan etkileşim düzeylerini iyi seviye getirebileceği öngörülmektedir.

Lila, Garcia ve Gracia tarafından (2007) yapılmış olan çalışmada Kolombiya'daki çocukların anne ve babalarından algıladıkları ebeveyn kabul reddinin psikolojik uyumları üzerine etkisi araştırılmıştır. Katılımcılar yaşları 7 ile 13 arasında değişen 234 çocuk ve bu çocukların ebeveynleridir. Çalışmada Kişilik Değerlendirme Ölçeği, Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği ve Çocuk Davranışları Kontrol Listesi (Achenbach ve Edelbrock, 1983) kullanılmıştır. Sonuçlar algılanan kabul ve ret düzeylerinin çocukların problem davranışları üzerinde doğrudan etkisi olmadığını göstermiştir. Anne kabulü çocuklarda ebeveyn kabulünün etkilerini yordadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Khan, Hassan, Husain ve Gul (2011) tarafından yapılan çalışmada Ebeveyn Kabul Ret ile kendini algılama, yaşam doyumu, özsaygı ve öz yeterlilik gibi psikolojik iyi olma durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kesitsel araştırmada 152 eşit sayıda kadın ve erkekten oluşan katılımcı ile çalışılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 25'tir. Çalışmada Ebeveyn Kabul Ret Yetişkin Ölçeği, altı faktörlü

Kendilik Algısı Ölçeği, Genel Öz yeterlilik Ölçeği(GSES) ve Hayat Doyum Ölçeği(SWLS) kullanılmıştır. Çalışma sonucunda annelerden algılanan kabul oranı %65, babalardan algılanan kabul oranı ise %60'tır. Annelerden algılanan reddedilme durumu düşük kendilik algısı ve öz yeterliliğe, yetersiz oranda yaşam doyumuna neden olduğu ortaya konulmuştur. Doğrusal regresyon sonuçları bireylerdeki kendini algılama, yaşam doyumunu, özsaygı ve öz yeterlilik gibi psikolojik iyi olma durumları yordamaktadır. Sonuç olarak ebeveyn kabul ret durumları bireylerin psikolojik iyi olma halleri üzerinde önemli derecede etkiye sahiptir.

Arzeen, Riaz ve Hassan (2012) çalışmalarında duygusal olarak empati becerisi olan ve olmayan bireyleri algıladıkları ebeveyn kabul reddi arasındaki farkı incelemiştir. Çalışmaya yaşları 13 ile 17 arası değişen toplam 205 kişi katılmıştır. Bunların 100 tanesi kız 105 tanesi erkektir. Toplam katılımcılardan 68 tanesi duygusal olarak empati becerisi olan ve 68 tanesi duygusal olarak empati becerisi olmayan birey olarak genel katılımcı yüzdesine göre ayrılmıştır. Veriler Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği (Haque, 1981) ve Duygusal Empati Ölçeği (Ashraf, 2004) ile toplanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre duygusal empati becerisi olan bireyler Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinin tüm alt ölçekleri bağlamında duygusal empati becerisi olmayan bireylerden ayrılmıştır. Ayrıca empati becerisi olmayan bireyler babalarını annelerine göre daha ihmal eden olarak görmüşlerdir. Çalışmanın en önemli çıkarımı uygun ebeveynlik stili kullanıldığı takdirde bireylerin empati seviyelerinde artış olacağı ve bireylerin empatiye yakınlaştılabileceğidir.

Ansari ve Qureshi (2013) çalışmalarında Ebeveyn Kabul Ret düzeyi ile yetişkin bireylerin öz saygı düzeyleri arasındaki ilişki açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmaya aynı alt yapı özellikleri taşıyan yaşları 14 ile 17 arasında değişiklik gösteren 150 erkek ve kadın katılmıştır. Çalışmada Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinin Urdu Diline Uyarlanmış hali (Haque, 1987) ve Urduca Öz saygı Ölçeği (Rosenberg, 1965) kullanılmıştır. Sonuçlar algılanan Ebeveyn Kabul Ret düzeyi ile Öz saygı değişkenleri arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Artan kabulle birlikte artan bir öz saygı ve tam tersi olarak ret artışı ile öz saygı derecesinin düştüğü rapor edilmiştir.

Hussain, Alvi, Zeeshan ve Nadeem (2013) çalışmalarında Pakistan’da bulunan 78 erkek 70 kadından oluşan 148 birey üzerinde algılanan kabul reddin psikolojik sorunları olan ve olmayan bireyler üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışmadaki katılımcıların 69’u tanı almış psikolojik rahatsızlığı olan bireylerdir. Geri kalan 79 kişi ise normal bireyler olarak belirtilmiştir. Katılımcılara Yetişkin Ebeveyn Kabul Ret/Kontrol Ölçeği (Munaf, Kamrani ve Hussain, 2011) veri toplama aracı olarak uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar algılanan ret düzeyi psikolojik rahatsızlığı olan bireylerde normal bireylere göre yüksek çıktığını göstermiştir.

Kostic, Nesic, Stankovic ve Zikic (2014) yaptıkları çalışmada ebeveyn kabul ret düzeyinin aileleri sosyodemografik özellikleri bağlamında davranış bozukluğu olan bireyler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ayrıca kabul ve ret boyutlarının davranış bozukluğu olan birey grubunun dışsal semptomları ile bağıntısına bakılmıştır. Çalışmada yaşları 15 ile 18 arasında değişen 134 birey örneklem olarak yer almıştır. Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği, Gençlik Öz bildirim Ölçeği (Achenbach ve Rescorla, 2001) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Genel olarak sonuçlar; davranış problemi olan bireylerin sayısı boşanmış ailelerde yetişmiş olanlarda daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Davranış bozukluğu olan bireylerin algıladıkları ret düzeyi normal olan bireylerin düzeyine göre yükselmiştir. Davranış bozukluğu gösteren bireyler annelerini reddedici, sıcak olmayan ve destekleyici olmayan olarak tanımlamaktadır. Ayrıca davranış problemi gösteren çocukların daha çok büyük ailelerden ya da boşanmış ailelerden geldiği tespit edilmiştir. Bu durumdaki bireylerin reddedilmesi diğer aile gruplarına göre daha yüksek derecede bulunmuştur.

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde bu konuyla ilgili olarak 23 farklı çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda farklı demografik özelliklerle ebeveyn kabul reddi arasındaki ilişki incelenmiştir. Örneğin; Sosyal konum (Ogelman ve Çabuk, 2008), psikolojik uyum (Bilen, 2013; Ekmekçi 2008; Khan, Hassan, Hussain ve Gul, 2011; Veneziano ve Colledge, 2000), empati düzeyleri (Arzeen, Riaz ve Hassan, 2012; Önder ve Gülay, 2007; Özbaş, 2010), kişilik özellikleri (Ansari ve Qureshi, 2013; Jagodie ve Kerestes, 1996) gibi kavramlarla kabul ret incelenmiş, sonucunda da kabul düzeyinin artması bu değişkenleri olumlu yönde etkilemiştir.

2.4. Anne Çocuk Etkileşimi

Çocuğun içerisinde bulunduğu toplumda var olan ev, okul gibi sosyal ortamların onun özgüvenli ve sağlıklı bir kişilik oluşturup yeteneklerini ortaya çıkartabildiği yerler olarak tanımlanabilmektedir. Bu ortamlarda çocuğun yeteneklerini ortaya çıkarabilmesi için öncelikli olarak kendi ebeveynleriyle kurduğu iletişim önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda çocukların sosyal yaşamdaki etkinliklere katılımında anne ve babaları ile etkileşimlerinin kalitesi önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktada, ailede kurulmuş olan ilişkilerin niteliği ve niceliği çocuğun sosyal çevredeki davranışlarına doğrudan etki etmektedir. Anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkiler aynı zamanda toplumun var oluş temelinde yatan en çok önem arz eden parametrelerden biridir (Aslan ve Cansever, 2007). Bebekler dünyaya geldikleri andan itibaren sosyal bir varlık haline dönüşmektedirler. Doğum sonrasında devam edecek olan hayatlarına belirlenmiş davranışlar örüntüsü içerisinde başlamaktadır. Bu davranışlar anneleriyle kurdukları davranışsal bağdan etkilenmektedir. Bronfenbrenner, (1994) bebeğin öncelikli olarak aile içerisinde ailenin de daha geniş bir toplumsal sistem içerisinde yer aldığını açıklayarak çevresel bir etkileşim sisteminin var olduğunu alana kazandırmıştır.

Farklı teorilerde çocuğun gelişiminde çevrenin etkisinin önemli olduğu ve gelişime doğrudan ya da dolaylı olarak etki ettiği de ifade edilmiştir. Ayrıca bu teoriler çevrenin yani ailenin ve birinci bakıcı durumundaki kişinin çocuğun farklı gelişim alanlarında önemli etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadırlar (Diken, 2012).

Çocukların yakın sosyal çevresi içerisinde bulunan ve erken dönem çocukluk süreci içerisinde uyanık oldukları zamanlar en çok etkileşime girdikleri kişiler olan birincil bakıcıların yani ebeveynlerin, özellikle annelerin, çocukların davranışları ve gelişimleri üzerinde önemli derecede etkili oldukları belirtilmektedir. Etkileşimlerin çocuk ile anne-babanın etkileşimsel davranışları arasında doğrusal yönde ilişkiler olduğu ifade edilmektedir. (Mahoney ve MacDonald 2007). Çocuk ile anne arasında kurulan etkileşimlerde çocuk anneden bilişsel, iletişimsel, duygusal, fiziksel ve sosyal gibi birçok alanda uyaran almakta ve çocuk bu farklı gelişim alanlarından gelen girdilerle gelişimin her boyutunda değişime uğramaktadır. Ayrıca bu farklı alanlardaki girdilerle ilgili bizzat yaşayarak deneyim elde etme fırsatı bulmaktadır. İncelenen araştırmalarda erken dönemde anne ve

bebek arasındaki etkileşim bebeğin gelişimine ve bu doğrultuda çocuğun ileriki yıllardaki yeterliliğine ayrıca bebeğin dil gelişimine, bilişsel gelişimine ve psikososyal gelişimine yön verdiği bulunmuştur (Coates ve Lewis, 1984; Cohen, Beckwith ve Parmelee, 1978; Denham, Renwick ve Holt, 1991).

Bebek ile anne arasında oluşan etkileşimi etkileyen faktörlerin başında bebeğin gelişimsel açıdan risk grubunda olması ya da engelinin olması gelmektedir (Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Yetersizliği olan bebeğin davranış örüntüleri normal gelişim gösteren yaşlılarına oranla farklılık gösterebilmektedir. Oluşan bu farklar sonucunda annenin çocuğu ile olan etkileşim davranışları yine normal gelişime sahip annelerin çocukları ile olan etkileşim davranışlarından farklılaştırabilmektedir. Bu durumda annelerde bebeğin engelli olmasından dolayı oluşan stres, anne ile bebek arasında kurulacak olan bağlanma davranışını olumsuz yönde etki edebilmektedir. Bu durumun dışında annenin bebeğinin engelli olmasından dolayı bebeğe karşı geliştireceği tutum yine etkileşimin kalitesine olumsuz bir şekilde etkide bulunabilir. Annenin engelli bebeğine karşı hissedeceği farklı duyguların annenin ebeveynlik sürecinde bebeğinin engelli olmasında uyumu ve bu durumu özümsemesi zorlaştırması ihtimali yüksektir. Bu durum sonucunda annedeki duygusal durum, olgunluk düzeyi ile annelik yapma becerileri engelli bebeğe karşı yetersiz kalacağından aralarında kurulacak olan etkileşim yetersiz kalabilecektir. Kalitesiz ve yetersiz olan etkileşimde bebeğin gelişimsel yetersizliğinden kaynaklı olarak tipik gelişim gösteren akranlarıyla arasındaki farkın açılmasına neden olabilecektir (Bailey ve Simeonsson, 1992; Peterson, 1987; akt Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000).

Anne-çocuk etkileşimi, anne ve çocuğun birlikte geçirdikleri çocuğun uyanık olduğu her anda, birbirlerinin dikkatleri doğrultusunda karşılıklı sundukları gözlenebilen uyaranların etkileşimi oluşturmasını içermektedir. Anne-çocuk arasındaki iletişim bu etkileşimlerle şekillenmekte, gelişmekte ve farklılaşmalara uğramaktadır. Bu farklılaşmaların temelinde, annenin özel gereksinimli çocuğunun olmasının ve bu çocuğun özelliklerinin annede çocuğa yaklaşırken içten gelen duygularında azalma olabileceği ve bu durumun aralarındaki ilişkinin niteliğine olumsuz yönde etki etme olasılığının olduğu söylenebilir (Howe, 2006). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ve ebeveynlerinin arasındaki etkileşim ile normal gelişim

gösteren çocuk ve anne babaları arasındaki etkileşimin birbirinden farklı olduğu, gelişimsel yetersizliği olan çocukların normal akranlarına göre daha az etkileşim başlattıkları ve durumlara daha az yanıtlayıcı oldukları gözlemlenmiştir. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin de normal gelişim gösteren çocuk annelerine göre yönlendirici olma eğilimini fazlasıyla gösterdikleri tespit edilmiştir (Ceber ve Sucuoğlu, 2000). Yetersizliği olan çocuk ve annelerinin etkileşimlerini inceleyen çalışmalar, annelerin farklılıktan dolayı etkileşim davranışlarında farklı uyarlamalar yapmaya gerek duyduklarını ortaya koymuştur (Diken, Topbaş, Diken, 2009). Bu noktadan hareketle ebeveyn ile çocuk arasında kurulacak etkileşimde farklı türde etkilerin varlığından bahsedilebilir. Örneğin farklı özellikleri olan bir çocuğa sahip olmak ailenin genel yapısını, hayatlarındaki işleyişi, ailedeki bireylerin kendi aralarında olan etkileşimini, hayat doyumlarını, gereksinimlerini, aslında bir noktada her şeylerini etkilemektedir. Çünkü özel bir çocuğa sahip olmak pek çok özel duruma beraberinde getirmektedir. Çocuğun durumundan dolayı, sosyal, duygusal ve psikolojik yönden olumsuzluklar yaşanabilmektedir. Nitelikli ebeveyn çocuk etkileşiminin artırılması için yapılacak çalışmalarla anne ve çocuk arasındaki ilişkinin daha sağlam temellere dayandırılabilceği, böylece arada kurulmuş olan etkileşimin süreklilik gösterecek olmasının önemli bir etken olduğu ifade edilmiştir (Mahoney ve MacDonald 2007).

2.4.1. Anne Çocuk Etkileşimi İle İlgili Ulusal Alanyazında Yapılmış Çalışmalar

Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000), normal ve zihin engelli bebeklerde anne-bebek etkileşimini incelemiştir. Araştırmanın katılımcılarını, 5-30 aylık 15 normal bebek ve 15 zihin engelli bebek ve bu bebeklerin anneleri oluşturmaktadır. Normal ve zihin engelli bebeklerin anne-bebek etkileşimini değerlendirmek amacıyla Ceber (1998) tarafından geliştirilen Anne-Bebek Etkileşimi Gözlem Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, zihin engelli bebeklerin normal bebeklere göre daha az tepki verme, etkileşim başlatma, sürdürme ve etkileşimli oyun oynama davranışı gösterdikleri görülmüştür. Zihin engelli bebeklerin annelerinin ise normal bebeklerin annelerine göre daha az tepki verme, ilgi ve oyuncak seçme davranışı gösterdikleri

aynı zamanda da normal bebeklerin annelerine göre daha fazla etkileşim başlatma, olumlu duygu ve ısrar etme davranışı gösterdikleri görülmüştür.

Küçüker ve ark. (2001), erken eğitim programına katılan 0-3 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının, erken eğitim programı sonrasında çocukları ile etkileşimsel davranışlarında farklılık olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın katılımcılarını, 40 çocuk, 40 anne ve 14 baba oluşturmaktadır. Erken eğitim programı dört hafta anne-baba eğitiminin ardından yedi ay boyunca evde yürütülmüştür. Program öncesinde ve sonrasında anne-baba-çocuk etkileşimsel davranışları çocuğun serbest oyun zamanında Ceber (1998) tarafından geliştirilen Anne-Bebek Etkileşimi Gözlem Formu (ABEGF) ile kaydedilerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, babaların etkileşim düzeylerinde değişiklik olmadığı ancak annelerin etkileşim sürdürme ve öğretme davranışlarında artma olduğu görülmüştür. Annelerin ilgisizlik ve uzak durma davranışlarında ise azalma olduğu görülmüştür. Aynı şekilde bebeklerin de babaları ile etkileşimsel davranışlarında her hangi bir farklılık bulunamaz iken, bebeklerin anneleri ile etkileşim başlatma, tepki verme ve iletişim sürdürme gibi davranışlarında artış olduğu görülmüştür.

Diken ve Diken (2008), Türk annelerin sözel etkileşim uygulamalarını ve ifade edici dil gecikmesi olan çocuklarıyla ilgili öz-yeterlilik inançlarını araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcılarını ifade edici dil gecikmesi olan 33 çocuk ve anne oluşturmaktadır. Johnston ve Wong (2002) tarafından geliştirilen, Diken ve Doğramacı (2006) tarafından Türkçeye çevrilen ve uyarlanan Çocuk Yetiştirme Anketi Türkçe versiyonu ve Annelerin Sözlü Etkileşim Uygulamaları Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, annelerin öz-yeterlilik seviyelerinin oldukça arttığı ve uygun sözel etkileşim uygulamalarını çocukları ile kullandıkları görülmüştür. Annelerin ifade edici dil gecikmesi olan çocukları ile iletişim sırasında daha yeterli hissettikleri görülmüştür.

Diken ve ark. (2009), Mahoney ve Wheeden (1999) tarafından geliştirilen Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği-ÇDDÖ (Child Behavior Rating Scale-CBRS) ve Mahoney (2008), tarafından geliştirilen Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-EDDÖ (Maternal Behavior Rating Scale-MBRS)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yaparak ebeveyn-çocuk etkileşimlerini, ebeveyn ve çocuk etkileşimsel

davranışları açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın katılımcılarını, 93 erkek ve 30 kız olmak üzere toplam 123 anne ve çocuk oluşturmaktadır. Katılımcı çocukların yaşları 18-72 ay arasında iken, annelerin yaşları 21-65 yıl arasında değişmektedir. Yapılan analizler ile EDDÖ ve ÇDDÖ'nün yapı, kavram ve dil eşitliği sağlanmıştır. Araştırmanın sonucunda; 12 maddelik EDDÖ'nün 3 alt faktörde toplandığını; 7 maddelik ÇDDÖ'nün ise 2 alt faktörde toplandığı görülmüştür. Araştırmanın bulguları, Türkiye'de ebeveyn-çocuk etkileşimlerini hem ebeveynlerin hem de çocukların davranışları açısından değerlendirmede, EDDÖ ve ÇDDÖ'nün geçerli ve güvenilir ölçekler olarak kullanılabileceğini göstermiştir.

Karaaslan ve ark. (2011), rastgele örneklem seçimiyle etkileşime dayalı erken eğitim programının etkililiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcılarını, 19 gelişimsel yetersizliği olan çocuk ve anneleri oluşturmaktadır. Anne-çocuk etkileşimine bakmak için Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) kullanılmıştır. Kontrol grubu standart okulöncesi hizmetlerinden yararlanmaya devam ederken, deney grubu standart okulöncesi hizmetlerinden yararlanmaya devam ederken haftada 1 saat etkileşime dayalı erken eğitim programı almıştır. Kontrol grubu ile karşılaştırıldığında etkileşime dayalı erken eğitim programına dahil olan annelerin çocukları ile etkileşimlerinin oldukça arttığı görülmüştür. Ayrıca çocuklarında gelişimsel becerilerde oldukça olumlu farklılıkların olduğu görülmüştür.

Diken (2012), erken müdahaleye yönelik öneriler sunan ve Türk anneleri ve onların özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarını araştırmayı amaçlamıştır. 148 anne ve onların gelişimsel yetersizliğe sahip çocukları araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Anne-çocuk etkileşimini araştırmak için video kayıtlar Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve Çocuk Davranışlarını değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın Bulguları EDDÖ-TV'de yer alan duyarlı olma, pekiştireç kullanma, yönlendirici olma ve etkileşim hızı davranışlarında ve ÇDDÖ-TV'de yer alan çocukların etkileşimsel davranışlarında gruplar arası fark olduğunu göstermiştir. Gecikmiş dil konuşma bozukluğu olan çocuğa sahip anneler, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan ve otizmlili çocuk annelerine göre daha duyarlı olma yönünde puanlar almışlardır. Diğer

bir farklılaşan bulgu ise otizmlı çocuk annelerinin gecikmiş dil-konuşma bozukluğu ve hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuk annelerine göre sözel pekiştireç kullanmada daha yüksek puanlar aldığıdır. Ayrıca otizmlı çocuk anneleri etkileşim hızında diğer grup annelerine göre hızlı olduğu da bulunan diğer sonuçtur. Gruplar arası diğer bir bulguda hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuk annelerinin etkileşimlerde diğer grup annelerine göre daha yönlendirici olduğunu ortaya konulmuştur. Ancak otizmlı çocuk anneleri ortalama puanlarda hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuk annelerine puan olarak yakınlardır. Yine bu iki grup başarı odaklı olma alt boyutunda çocuklarına öğretici etkileşimsel yaklaşımlarından dolayı yüksek puanlar almışlardır.

Dolunay-Kesiktaş (2012), görme yetersizliği olan küçük çocuklarda anne-çocuk etkileşimini destekleyici çalışmaları incelemiştir. Araştırmanın katılımcılarını 16 ve 29 aylık görme yetersizliği olan iki erkek çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Veri toplama ve müdahale oturumları ev ve merkezde gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen Anne Etkileşim Davranışları Kontrol Listesi, gözlem, görüşme, kontrol listesi, video ve ses kayıtları ile veriler toplanarak müdahale ile aynı anda analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, annelerin çocukları ile etkileşim düzeyinde artma olduğu ve çocuklarının etkileşim isteklerini daha kolay anladıkları görülmüştür. Annelerin çocuklarının etkileşim davranışlarının farkında oldukları görülmüştür. Görme yetersizliği olan çocuklarda ise sözel ve sözel olmayan etkileşim davranışlarında, etkileşim başlatma-sürdürme davranışlarında da artma olduğu görülmüştür.

Diken ve Mahoney (2013), okulöncesi dönemde otizmlı çocuklar ve Türk anneleri arasındaki etkileşimi araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmanın katılımcıları, 50 Türk anne ve onların otizmlı çocuklarıdır. Anne-çocuk etkileşimi için çekilen videolar Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve Çocuk Davranışlarını değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) kullanılarak analiz edilmiştir. Türk anneler Batı ülkelerdeki annelere benzer şekilde yönlendirici etkileşim sergileme eğilimi göstermişlerdir. Çocukların katılım seviyeleri annelerin etkileşim şekillerine göre farklılık göstermiştir.

Toper-Korkmaz (2015), otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklar ve anneleri üzerinde eve dayalı olarak gerçekleştirilen etkileşim temelli erken çocuklukta müdahale programının etkililiğini incelemiştir. Araştırmanın katılımcılarını 3-5 yaş arasındaki otizm spektrum tanısı almış altı çocuk ve anneleri oluşturmaktadır. Araştırmanın her bir katılımcısı ile ortalama 10 hafta süren öğretim oturumları düzenlenmiş ve bu öğretim oturumları bire-bir uygulamacının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Anne ve çocukların etkileşim davranışları Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, araştırmanın katılımcılarından anne ve çocukların etkileşimsel davranışları üzerinde etkilerinin olumlu olduğu görülmüştür. Çalışmanın annelerin ön testten aldıkları puanların annelerin çocuklarına karşı düşük düzeyde duyarlı ve yanıtlayıcı olduklarını göstermiştir. Yine annelerin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden çocuklarına karşı düşük düzeyde duygusal ifade edici oldukları görülmektedir. Annelerin bu alt ölçeklerden aldıkları puanlara bakıldığında; hepsinin düşük oranlarda duyarlı ve yanıtlayıcı olduğu; sadece bir anne hariç diğerlerinin yine düşük düzeyde duygusal ifade edici olduğu tespit edilmiştir. Annelerin başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların istenilen 3 düzeyine oldukça yakın düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu annelerin bu alt ölçekteki ön test puanları tek tek incelendiğinde; üç annenin alt ölçeğin maddelerinden 4 ile 5 arasında puanlar aldıkları ve aslında çocuklarına karşı yüksek düzeyde başarı odaklı ve yönlendirici davrandıkları görülmüştür. Yine çalışmaya katılan annelerin öğretim odaklı ve yönlendirici olduklarının tüm annelerde görülen ortak özellikler arasında olduğu ulaşılan bir diğer bulgudur. Yapılan çalışmadan genel çıkarımda tüm annelerin duyarlı ve yanıtlayıcı olma ile duygusal ifade edici olma davranış puanlarının düşük düzeylerde olduğu bulunmuştur.

Töret, Özdemir, Özkubat (2015), ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan 40 çocuk ve annelerinin etkileşimsel davranışlarını incelemişlerdir. Araştırmada yer alan annelerin çocukları ile etkileşimlerini belirlemek amacıyla görüntü kaydı alınmıştır ve alınan görüntüler Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, ciddi düzeyde otizm spektrum olan çocuk annelerinin çocuklarına yönelik etkileşimlerde yüksek düzeyde yönlendirici etkileşime sahip oldukları, duygusal ifade edici olma ve yanıtlayıcı etkileşime sahip olma düzeylerinin ise düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocukların anneleri ile olan etkileşimlerinde, düşük düzeyde dikkat ve başlatma etkileşimine sahip oldukları belirtilmiştir.

Dolunay-Sarıca, Akçamete, Gürgür (2015), görme yetersizliğine sahip küçük çocukların anneleri için bir anne-çocuk etkileşimli müdahale geliştirmeyi amaçlamışlardır. İki anne-çocuk araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Geliştirilen Anne Etkileşim Davranışları Kontrol Listesi ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile veriler toplanmıştır. Tümevarımsal mikro ve makroanaliz kullanılarak veri analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, hedef davranışın edinim ve genellemesinde olumlu katkılarının olduğu ve çocukların etkileşimlerinin buna bağlı olarak geliştiği görülmüştür.

2.4.2. Anne Çocuk Etkileşimi İle İlgili Uluslararası Alanyazında Yapılmış Çalışmalar

Kogan, Wimberger ve Bobbitt (1969) in yaptığı çalışmada 3-7 yaşlarında, zihinsel yetersizliği olan 6 çocuk ve annesinin 36 dakikalık iki oturumda sözel ve sözel olmayan etkileşimleri kaydedilmiştir. Davranışlar yakınlık durumu, etkilenme ve katılım bileşenlerine göre dört saniyelik aralıklarla analiz edilmiş ve örüntüler süreklilik analizinden elde edilmiştir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların örüntüleri, karşılaştırma grubunda yer alan normal gelişim gösteren 4-5 yaşlarında 10 çocuk ve annesinden toplananlarla karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda ulaşılan genel yargı zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin yetersizliği olmayan çocukların annelerine göre daha sıcak ve arkadaş canlısı davranışlar sergilediği ve bu durumun ortaya çıkmasındaki nedenin yetersizliği olan çocuğuyla arasındaki ilişkinin düşük seviyede olması olduğudur.

Crawley ve Spiker (1983) 18-24 aylık Down Sendromlu çocuklar ve annelerinin etkileşimlerindeki bireysel farklılıkları incelemiştir. Anne, çocuk ve anne-çocuk özellikleri yarı yapılandırılmış serbest oyun sırasında gözlenmiştir. Araştırmada geliştirilen on anne, on çocuk ve bir tane de anne-çocuk derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Oyun etkinliklerinin değerlendirilmesinden alınan puanlarının birbirleri ve Bayley MDI puanlarıyla bağıntılı olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçları çocukların sosyal girişim, sosyal duyarlılık ve oyun olgunluğunun anlamlı şekilde MDI ile ilişkili olduğunu ve bunların olumlu yönde birbiriyle ilişkili olduğunu göstermiştir.

Dawson ve arkadaşları (1990) 30-70 aylık, 16 otizmli ve 16 normal gelişim gösteren çocuğun anneleriyle doğal etkileşimleri esnasında sosyal davranışlarını, etkilenmelerini ve göz kontağını incelemiştir. Araştırmada Childhood Autism Rating Scale (CARS), The Reynell Developmental Language Scales kullanılmıştır. Anne ve çocuklardan; serbest oyun, çocuktan etkileşimsel talepte bulunulan daha yapılandırılmış bir durum ve yüz yüze etkileşim sırasında video kaydı alınmıştır. Her üç durumda da anneleriyle göz kontağı kurmada otizmli ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca yüz yüze etkileşim

sırasında da çocukların gülümseme ya da surat asma sıklığında veya süresinde de otizmliler ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında bir farklılık olmamıştır. Ancak otizmliler çocukların iletişimsel niyetle gülümseme ve göz kontağını daha az birleştirdiği görülmüştür. Otizmliler ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında sosyal olmayan olaylara karşı sosyal olaylara gülümseme yüzdelerinde bir farklılık bulunmamıştır. Ancak otizmliler çocukların annelerinin gülümsemesine karşı verdikleri tepkiler özel olarak incelendiğinde; annelerinin gülümsemesine normal çocuklara göre daha az gülümsedikleri görülmüştür. Son olarak da otizmliler çocukların annelerinin normal gelişim gösteren çocukların anneleriyle karşılaştırıldığında daha az gülümsedikleri ve çocuklarının gülümsemelerine karşılık daha az gülümseme davranışı gösterdikleri görülmüştür. Bu bulgular otizmliler çocukların etkilenme davranışlarının başkalarının davranışlarından olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir.

Mahoney ve ark. (1998) yaptıkları çalışmada dört erken müdahale değerlendirme çalışmasının sonuçlarını ebeveyn-çocuk etkileşimi üzerindeki etkisiyle ilişkili olarak tanımlamışlardır. Çalışmada kapsamında yapılan analizler anneler çocuklarıyla etkileşim stillerini değiştirmede müdahalelerin çocuk üzerinde etkisi olmadığını ve annelerin sadece yanıtlayıcılık seviyelerinin çocuklarının gelişimsel çıktılarıyla ilgili olduğunu göstermiştir.

Siller ve Sigman'ın (2002) yaptığı çalışmada otizmliler çocukların bakıcılarının oyun etkileşimi sırasında sergilediği davranışlar incelenmiştir. Araştırmanın katılımcıları 25 otizmliler, 18 gelişimsel geriliği olan ve 18 normal gelişim gösteren çocuktur. Araştırmada Early Social Communication Scale (ESCS; Mundy ve diğer., 1986), Cattell Infant Intelligence Scale (Cattell, 1940), Stanford-Binet Intelligence Scale (Thorndike, 1972), Reynell Developmental Language Scales (Reynell, 1977), Childhood Evaluation of Language Fundamentals-Revised (CELF-R; Semel, Wiig, ve Secord, 1987), Mullen Scales of Early Learning (Mullen, 1995), Childhood Evaluation of Language Fundamentals-Preschool (CELF Preschool; Wiig, Secord, ve Semel, 1992) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda otizmliler çocukların bakıcılarının normal gelişim gösteren ya da gelişim geriliği olan çocukların bakıcıları kadar davranışlarını etkinliğe ve çocuğun dikkatine göre senkronize ettiği görülmüştür. Ayrıca oyun etkileşimleri sırasında daha üst seviyede senkronizasyon

yapan bakıcıların, daha düşük seviyelerde yapanlara göre 1, 10 ve 16 yıllık sürede daha yüksek seviyede ortak dikkat ve dil düzeyine sahip çocukları olduğu görülmüştür.

Doussard–Roosevelt ve ark. (2003) yaptıkları araştırmada otizmlili çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin doğasını ve anne yaklaşımlarının özelliklerini incelemiştir. Yapılan birinci çalışmada 24 normal gelişim gösteren okul öncesi düzeyde çocuk ve annesinin oyun oturumları ile 24 otizmlili okul öncesi düzeyde çocuk ve annesinin oyun oturumları karşılaştırılmıştır. İkinci çalışmada ise 9 annenin otizmlili ve otizmlili olmayan çocuklarıyla düzenlenen oyun oturumları karşılaştırılmıştır. Araştırmada anne-çocuk etkileşimleri The Approach Withdrawal Interaction Coding System (AWICS; Doussard–Roosevelt, Porges, ve Portales, 1995) kullanılarak kodlanmıştır. Birinci çalışmanın sonuçları otizmlili çocuğı olan annelerin ve otizmlili çocuğı olmayan annelerin çocuklarıyla etkileşimleri arasında nicel bir fark olmamasına rağmen niteliksel bir fark olduğunu göstermiştir. İkinci çalışmanın sonuçları ise birinci çalışmanın sonuçlarını yinelemiş ve annelerin otizmlili olan ve olmayan çocuklarıyla etkileşimlerinde benzer bir yol izledikleri görülmüştür.

Kim ve Mahoney (2004) yaptıkları çalışmalarında annelerin etkileşim stillerinin çocukların etkileşimsel katılımları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın katılımcıları yetersizliğı olan 13 ve yetersizliğı olmayan 17 çocuktur. Araştırma kapsamında ebeveynler çocuklarıyla oyun oynarken görüntü kaydı alınmıştır. Araştırmada Child Behavior Rating Scale (Mahoney ve Wheeden, 1998) ve the Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) (Mahoney, 1999) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda iki grup arasında hem çocukların katılım düzeyleri hem de annelerin etkileşim stilleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Yetersizliğı olan çocukların yetersizliğı olmayanlara göre daha az aktif katılım gösterdikleri ve yetersizliğı olan çocukların annelerinin daha az yanıtlayıcı, daha fazla yönlendirici olduğu görülmüştür.

Kim ve Mahoney'nin (2005) Etkileşim Odaklı Uygulamanın Koreli anneler ve yetersizliğı olan okul öncesi düzeydeki çocukları üzerindeki etkisini incelemek için yaptığı çalışmada gelişimsel problemleri olan 18 çocuğun annesi yer almıştır. Annelerden on tanesi Etkileşim Odaklı Uygulamanın kullanıldığı deney grubunda,

sekiz tanesi kontrol grubunda yer almıştır. Araştırmada Vineland Social Maturity Scale (Doll, 1965), Carolina Curriculum for Preschoolers with Special Needs (CCPSN; Johnson, Matin-Attermeier, ve Hacker, 1991), The Korean Vineland Social Maturity Scale (Choi ve Kim, 1998), The Korean Carolina Curriculum for Preschoolers with Special Needs (Choi, Kim, Yun, Lee, ve Lee, 1996), Maternal Behavior Scale (Mahoney,1999; Mahoneyve Robenalt, 1986), Child Behavior Rating Scale (Mahoney ve Wheeden, 1998), The Parenting Stress Inventory (Short Form) (Abidin, 1990) kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan Etkileşim Odaklı Uygulama (Mahoney, 1999) dan uyarlanmıştır. Uygulama ailelere yanıtlayıcı etkileşimsel stratejileri öğretmeye odaklanmıştır. Uygulama öncesi ve sonrası değerlendirmelerde ebeveyn-çocuk etkileşimi, Etkileşim Odaklı Uygulamanın ailelerin daha yanıtlayıcı, etki edici ve başarı odaklı olmalarında etkili olduğunu göstermiştir. Annelerin etkileşimsel stillerindeki değişimler çocukların etkileşimsel davranışlarındaki %18 lik bir artışla ilişkilendirilmiştir. Yapılan analizler annenin yanıtlayıcılığı ile çocuğun davranışları arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu, annenin başarı odaklı olmasıyla da olumsuz yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Laing, McMahan, Ungerer, Taylor, Badawi, Spence (2010) çalışmalarında önemli doğum kusurları nedeniyle yeni doğan ameliyatı geçirmiş olan çocuklar ve annelerinin etkileşimlerinin kalitesini incelemişlerdir. Araştırmaya katılan 93 çocuğun yaş ortalaması 24,7 aydır. Araştırma kapsamında anne-çocuk etkileşimlerinin video kaydı alınmış ve bu etkileşimler National Institute of Child Health and Human Development Qualitative Scales of the Observational Ratings of Mother–Child Interaction (NICHD Scales) kullanılarak puanlanmıştır. Puanlar normatif verilerle karşılaştırılmış ve ayrıca grup farklılıkları çocuğun gelişimsel durumuyla ilişkili olarak incelenmiştir. Etkileşim puanlarının ortalaması standartların altında ve normatif verilerden anlamlı şekilde farklı çıkmıştır. Araştırma bulgularına göre gelişimsel gerilik gösteren çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırıldığında anlamlı bir şekilde daha az olumlu etkileşim sergilemekte oldukları ve daha az yanıtlayıcı ve daha müdahaleci annelere sahip oldukları görülmüştür.

Fenning ve Baker (2012) çalışmalarında erken gelişimsel geriliği olan 50 çocuğun yeterliğinin desteklenmesini ve anne-çocuk etkileşimini incelemiştir. Anne-çocuk etkileşiminin ilişkili ancak bağımsız üç yönü annenin teknik alt yapısı, annenin olumlu duyarlılığı ve anne-çocuk ilişkisindeki memnuniyet olarak ele alınmıştır. Araştırmada Bayley Scales of Infant Development, Second Edition (Bayley, 1993), Child Behavior Checklist for ages 1½ - 5 (CBCL; Achenbach, 2000), Maternal Scaffolding Coding System (Hoffman, Crnic, ve Baker, 2006), Parent-Child Interaction Rating System (PCIRS; Fenning, Baker, Baker, ve Crnic, 2007; Park, Belsky, Putnam, ve Crnic, 1997), Stanford-Binet Intelligence Scale-IV (SB-V; Thorndike, Hagen, ve Sattler, 1986) ve the Vineland Adaptive Behavior Scales (VABS; Sparrow, Balla, ve Cicchetti, 1984) kullanılmıştır. Anne-çocuk etkileşimi dört yaşta ve yapılandırılmış laboratuvar ortamında yapılan gözlemlerin puanlanması ve evde yapılan doğal gözlemler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu araştırmada annenin teknik alt yapısı ve anne-çocuk ilişkisindeki memnuniyetin ileride oluşabilecek zihinsel yetersizliği azaltabilme ihtimalini kesin bir şekilde tahmin edebilmektedir. Süreklilik analizine göre anne-çocuk etkileşiminin uyumsal davranışlar alanında direnç gösterme noktasında birinci dereceden önemli olduğu, alt yapı ve anne-çocuk ilişkisindeki memnuniyetin alt alanlarla farklılaşarak ilişkili olduğu görülmüştür.

Potharst ve ark. (2012) yaptıkları çalışmada erken doğmuş çocuklarla zamanında doğmuş çocukların anne-çocuk etkileşiminin kalitesindeki farklılıkları, sosyodemografik özellikler ve çocuğun yetersizliği ile anne-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın katılımcıları 30 haftadan erken doğan 5 yaşındaki 94 çocuk ve annesi ile 37 haftalık gebelikten sonra doğan 5 yaşındaki 84 çocuk ve annesidir. Araştırmada NICHD Early Child Care Research Network Coding System kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erken doğmuş çocukların annelerinin zamanında doğan çocukların annelerine göre daha az destekleyici ve çocuklarının bağımsızlığına daha fazla müdahale edici olduğu görülmüştür. Çocuğun ağır bir yetersizliğinin olması durumunda özellikle de annenin eğitim seviyesi daha düşük olduğunda anne ve çocuk etkileşiminin kalitesinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Blacher ve ark (2013) yaptıkları çalışmada çocuğun sendromlarını ve gözlem ortamının annelerin ebeveynlik davranışlarıyla ilişki derecesini incelemiştir.

Araştırmada Parent–Child Interaction Rating System (PCIRS; Belsky et al. 1995; Fenning et al. 2007) , Child Behavior Checklist for Ages 1½ -5 (CBCL; Achenbach and Rescorla 2001) ve Bayley Scales of Infant Development II (BSID II; Bayley 1993) kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları otizm spektrum bozukluğu, serebral palsisi, Down sendromu, gelişimsel geriliği ya da normal bilişsel gelişimi olan çocuklara sahip 183 annedir. Araştırma kapsamında yapılandırılmamış ve yapılandırılmış etkinlikler sırasında 3 ve 5 yaşlarında boylamsal gözlemler yapılmıştır. Yapılandırılmış etkinlikler sırasında ve tüm gelişimsel gecikme gruplarındaki çocukların annelerinde olumsuz ebeveynlik davranışları görülmüştür. Olumlu ebeveynlik davranışları yapılandırılmamış etkinlikler sırasında daha yüksek ve özellikle Down sendromlu çocukların annelerinde yüksek görülmüştür. Ebeveynlikle ilişkili olarak doğrudan gözlemler sırasında farklı tanı grupları arasında farklılıklar görülse de sendrom-grup farklılıkları kadar güçlü bulunmamıştır.

Freeman ve Kasari (2013) otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının oyunlarını ne derece inşa ettiğini ve bunlara ne kadar uyduğunu incelemiştir. Araştırmanın katılımcıları 16 anne ve baba ile otizmlili çocukları ve 16 anne ve baba ile normal gelişim gösteren çocuğudur. Araştırmada Developmental Play Assessment (DPA) Instrument Sequence of Categories (Lifter et al., 1988) kullanılmıştır. Araştırmada her iki gruba da yapılandırılmış oyun değerlendirmesi uygulanmış ve iki grup da 10 dakika serbest oyun sırasında gözlenmiştir. Araştırma sonuçları otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin, çocukları normal gelişim gösteren ebeveynlere göre daha çok oyun kurduğu, önerdiği ve oyunları daha çok yönettiğini göstermiştir. Ayrıca, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleri uygun/genişletilmiş karşılıklar verirken, otizmlili çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının oyun davranışlarına daha üst düzey bir oyun davranışıyla karşılık verdikleri görülmüştür.

Singh ve ark. (2014) yaptıkları çalışmada annelerinin ve kardeşlerinin işlem öncesi dönemdeki Down Sendromlu ve Serebral Palsi özelleği gösteren çocuklarla etkileşimlerini ikili ve üçlü bağlamlarda incelemiş ve karşılaştırmışlardır. Araştırmanın katılımcıları işlem öncesi dönemdeki 12 Down Sendromlu çocuk (1-5 yaş) ve 12 Serebral Palsi çocuk ile bunların anneleri ve kardeşleridir. Araştırma bulgularına göre çocuklar işlem öncesi iletişimsel davranışları en çok anne-çocuk

etkileşimi sırasında, sonrasında anne-çocuk-kardeş etkileşimi sırasında ve en son da çocuk-kardeş etkileşimi sırasında göstermiş, annenin varlığının çocuğu iletişim için cesaretlendirdiği düşünülmüştür. Annelerin kardeşlere göre daha kolaylaştırıcı bir iletişim ortamı oluşturduğu, kardeşlerin düşük düzeydeki etkileşiminin çocuklara annelerinkine kadar fırsat yaratmasa da, çocukları daha fazla girişimde bulunmaları için cesaretlendirdiği görülmüştür. Üçlü etkileşim sırasında her bireyin birbiriyle etkileşim kurması gerektiğinden Down Sendromlu ve Serebral Palsili çocukla daha az doğrudan etkileşim kurulmuştur. Anne ve kardeşlerin çocuğun iletişimsel davranışlarına karşı yanıtlayıcı olmalarında etkileşimler ve yetersizlik türü arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Dubois-Comtois ve ark. (2015) yaptığı çalışmada koruyucu ailedeki suiistimale uğramış çocukların uyumuyla ilişkili farklı çevresel ve bağlamsal faktörleri incelemiştir. Araştırmanın katılımcıları 1-7 yaş arasındaki 83 (52 erkek) çocuk ve bunların koruyucu aileleridir. Koruyucu aileyle etkileşimin kalitesi bir serbest oyun etkinliğinin doğrudan gözlenmesi yoluyla değerlendirilmiş, koruyucu ailenin çocuğa ilgisi ve bağlılığı iki görüşme ile değerlendirilmiş ve yıkıcı davranışlar koruyucu aileler tarafından rapor edilmiştir. Araştırmada This is My Baby Interview (TIMB; Bates ve Dozier, 1998), Adult Attachment Projective Picture System (George ve West, 2012), Parent-Child Interaction Scale for the Preschool and School Periods (Moss, Rousseau, Parent, St-Laurent, ve Saintonge, 1998) ve Child Behavior Checklist (CBCL), 1-5 yaş (Achenbach ve Rescorla, 2000) ya da 6-18 yaş (Achenbach ve Edelbrock, 1983) kullanılmıştır. Sonuçlar koruyucu aile ile çocuk arasındaki etkileşimin kalitesinin problem davranışlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Koruyucu ailenin çocuğa ilgisi ve bağlılığının, çocukların problem davranışlarıyla bağıntılı olduğunu ancak doğrudan ilişkili olmadığını göstermiştir. Yerleştirme tipinin koruyucu ailenin bağlılığı ile çocuğun problem davranışları arasındaki ilişkiyi azalttığı görülmüştür. Daha fazla koruyucu aile ilgisi çocuğun daha üst düzeyde uyumu ile ilişkili iken evlat edinen aileler için böyle olmadığı görülmüştür. Son olarak da koruyucu ailede olan çocuğun problem davranışlarıyla suiistimal geçmişi ve yerleştirmeye ilişkili risk durumları arasındaki ilişki çocuğun yaşı ve koruyucu aileyle arasındaki etkileşimin kalitesi göz önüne alındığında önemini kaybetmektedir. Bulgular çocuğun uyumunu desteklemek için çocuk-koruyucu aile ilişkisinin hayati katkısını vurgulamaktadır.

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğın ebeveyn çocuk etkileşimi konusunda toplamda 26 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalar genel olarak; farklı yetersizlik türlerindeki çocuklarla annelerinin etkileşimlerine (Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2002; Dolunay-Kesiktaş, 2012; Kim, Mahoney, 2004; Singh ve ark., 2014), müdahale programlarının anne çocuk etkileşimine etkileri (Küçüker ve ark., 2001; Karaaslan ve ark.,2011; Fenning ve Baker, 2012; Kim ve Mahoney, 2005) ayrıca otizmlı çocuğa sahip annelerin çocuklarıyla olan etkileşimleri (Töret ve ark., 2015; Toper-Korkmaz, 2015; Diken ve Mahoney, 2013; Dawson ve ark., 1990) gibi konularda anne çocuk etkileşimi incelenmiş ve sonucunda müdahale programlarının etkili olduğu, farklı yetersizlik türlerinde annelerin etkileşim düzeylerinin farklılaştığı gibi bulgulara ulaşmışlardır.

2.5. Problem

Ebeveyn kabul-ret ve anne çocuk etkileşimi boyutunda yapılan çalışmalar incelendiğinde; hem kuramsal olarak hem de uygulama boyutunda yetersizliği olan çocuk ve annesi arasında kurulacak bağın çocuğun tüm gelişim alanlarını etkilediği ifade edilmektedir. Ayrıca tüm gelişim alanlarına etkisi olan erken dönem bağlanmanın nitelikli olarak kurulması anne çocuk arasındaki etkileşimi önemli ölçüde etkileyecektir. Aksi takdirde annenin annelik becerilerinden yoksunluğu ve yaşayacak olduğu olumsuz psikolojik durumlar çocuğu ile olan etkileşimin niteliğini olumsuz yönde etkileyecektir (Deutsch ve ark., 1988; Dönmez, 2000; Kapçı ve Küçüker, 2006; Kavlak ve Şirin, 2009; Mooney, 2010; Morsünbül ve Çok, 2011 Soysal ve ark. , 2005; Sümer ve Güngör, 1999) .

Ebeveyn Kabul-Ret alanında yapılan araştırmalar incelendiğinde yapılan çalışmaların daha çok ebeveynler ile çocuklar arasında olduğu görülmüştür.

Ulusal alanyazında yürütölen çalışmalar genellikle çocukların ebeveynlerini sıcak ve sevgisini gösteren kişiler olarak algıladıkları ve yetişkinlerin büyük bir çoğunluğunun çocukluklarında, anne ve babası tarafından kabul algıladığı belirlenmiştir (Erkman ve Rohner, 2006; Eryavuz, 2006; Salahur, 2010; Varan, 2005; Varan, Rohner ve Eryüksel, 2008). Bunların yanı sıra, yapılan diğeri araştırmalarda, yetişkin kişilerin, gençlerin ya da çocukların genel psikolojik uyumunun anne ve baba kabul-reddi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir (Eryavuz,

2006; Erkman ve Rohner, 2006; Varan ve diğerkleri, 2008; Öngider, 2006). Bu bulgu, EKAR Kuramı' nın temel varsayımları içeriğinde yabancı alanyazında yapılmış araştırmaların bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan bu çalışma ile ortak yönü olan bazı çalışmalar; yetersizliği olan bireylerin annelerinin kabulü ile normal çocuk annelerinin kabulünün karşılaştırılması, ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi ve empatinin sosyal-duygusal gelişimdeki önemi bağlamında annelerin kabul-ret düzeyi ile çocukların empati beceri düzeyleri arasında bulunan ilişkinin incelendiği görülmüştür. Ebeveyn kabul-reddinin yetişkinlikte kurulacak yakın ilişkiler üzerine etkisine bakılmış ve sonucunda annenin kabul ya da reddinin kişilerin ileriki yaşlarda ilişkilerini şekillendirdiği belirtilmiştir. Ek olarak çocukluk döneminde algılanan kabul-reddin yetişkinlik dönemi ilişkilerine etki ettiği görülmüştür (Eryavuz, 2006; Kadan ve ark, 2013; Önder ve Gülay 2007).

Bu çalışmalara ek olarak, Türkiye'de ebeveyn kabul-reddinin, suçlu ve normal ergenler (Çetin, 2005); sorunlu ve normal çocuklar (Kayahan, 2002); öğrenme güçlüğü olan çocuklar (Batum ve Öktem, 2011) ve diyabetli çocuklar (Koçkar, 2006); evli ve boşanmış aileler (Öngider, 2006) gibi farklı örneklemler ve değişkenlerle değişik türde çalışmaların gerçekteştirildiği görülmektedir.

Uluslararası alanyazında yapılmış çalışmalarda ise; ebeveynlerden algılanan kabul ret ile öz saygı arasındaki ilişki, tanı almış ve almamış psikolojik sorunları olan yetişkinlerin arasında kabul ve ret algılarının incelenmesi boyutlarına bakılmıştır. Ayrıca farklı aile demografik özellikleri bağlamında davranış bozukluğu olan bireylerin ebeveyn kabul ret algısı incelenmiştir. Kabul-ret algısı ile psikolojik uyum arasındaki ilişki incelenip bunun farklı sosyo-kültürel yapılardan gelen çocuklar tarafından değerlendirilmesi yapılmıştır (Ansari ve Quresi, 2013; Hussain ve diğerkleri, 2013; Khaleque ve Rohner, 2002; Kostic ve diğerkleri, 2014; Veneziano ve College, 2000). En güncel araştırmalar bize yine ebeveyn kabul ret ile farklı değerkenler arasında farklı yönlerde bağıntı olduğunu göstermiştir.

Erken dönemde anne ve bebek arasındaki etkileşim bebeğin gelişimine ve bu doğrultuda çocuğun ileri yıllardaki yeterliliğine ayrıca bebeğin dil gelişimine, bilişsel gelişimine ve psiko-sosyal gelişimine yön verdiği ifade edilmektedir (Coates

ve Lewis, 1984; Cohen, Beckwith ve Parmelee, 1978; Denham, Renwick ve Holt, 1991).

Bu noktadan hareketle anne çocuk ya da ebeveyn çocuk arasındaki etkileşimi inceleyen farklı değişkenleri barındıran çalışmalar incelenmiştir. Ebeveyn çocuk etkileşimi çalışmalarının ulusal alanyazında aşağıdaki gibi olduğu bulunmuştur. Görme yetersizliği olan çocuklar ve anneleri arasındaki etkileşime, erken müdahale programının etkililiği araştırılmış ve bu çalışmada annelerin hedef davranışları edinimi ve genellemesinin arttığı, bu şekilde çocukları ile etkileşimin niteliğinin arttığı tespit edilmiştir. Bir başka çalışmada ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve anneleri arasındaki etkileşim incelenmiş ve sonucunda annelerin etkileşimde yönlendirici boyutunun yüksek olduğu çocukların da düşük dikkat düzeyi ile etkileşim başlatma sıkıntılarının olduğu belirlenmiştir (Sarıca, Akçamete ve Gürgür, 2015; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015). Başka bir boyutta ebeveyn çocuk etkileşimi davranışlarının değerlendirme ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış, sonuçta bu araçların Türkiye standartların kullanılabilirlik derecede geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur (Diken, Topbaş, Diken, 2009). Diğer çalışmaların içeriklerine bakıldığında otizm spektrum bozukluğu, zihinsel yetersizliği ve gelişimsel yetersizliği olan farklı türdeki çocuklar ve anneleri ile farklı ortamlarda karşılaştırma boyutunda etkileşim süreçlerinin incelendiği görülmüştür. Bu çalışmalarda erken müdahale programları ile etkileşimin niteliğinin arttırılmaya çalışıldığı, eylem araştırmaları ile etkililik betimlemelerinin yapıldığı gözlenmiştir (Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Diken, 2012; Diken, Mahoney 2013; Karaaslan, Diken ve Mahoney 2011; Topper-Korkmaz, Diken, 2015).

Yabancı alanyazında yapılmış olan çalışmalara bakıldığında konunun yine ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanıp farklı değişkenlerle ilişki boyutunun incelendiği gözlemlenmiştir. Genel olarak; erken müdahale hizmetlerinde etkileşim temelli uygulamaların etkililiği, farklı yetersizlik türlerinde anne çocuk etkileşiminin sonuçları, annelik becerilerinin ve etkileşimin çocukların dil, bilişsel, sosyo-duygusal gelişimlerine ve çocukların oyun becerileri üzerine etkileri konularında çalışmalar olduğunu göstermektedir (Blacher, Baker, Kaladjian, 2013; Boyce, Fewell, Spiker, Wheeden, 1998; Freeman-Kasari, 2013; Kim-Mahoney, 2005;

Mahoney, Kim-Mahoney, 2004; Mahoney, Robinson, College, Powell, 1992; Singh, Iacono ve Gray, 2014).

Bu çalışmada öncelikli hedef ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesine etki eden olası faktörleri ortaya koymaktır. Özellikle gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan ebeveynlerin etkileşim temelli eğitim düzeylerini arttırma ve kendi annelerinden algıladıkları kabul ve ret sonucu oluşmuş olan psikolojik iyi olma hallerine sağlanabilecek psikolojik destek gereksinimlerinin yordanması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma ile gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi annelerince kabul-ret düzeylerinin kendi çocuklarıyla kuracakları etkileşimin niteliğiyle ilişkisi incelenmiştir.

İncelemeler sonucunda yetersizliğe sahip olan çocuğun annenin algıladığı kendi ebeveynleri tarafından kabul reddinin yetersizliği olan çocuğu ile etkileşimi gibi bağlamlarda araştırmalar mevcut değildir. Ebeveyn kabul ret boyutunun ikinci kuşakta incelenerek; yani annenin algıladığı kendi annesinin kabulü ya da reddinin ve bunun annenin yetersizliği olan çocuğu ile etkileşimine etkisi bağlamında alanyazında herhangi bir çalışmayla karşılaşılmamıştır. Araştırma konusu bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

2.6. Amaç

Bu çalışmanın amacı 0-6 yaş döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul düzeyleri ile kendi çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliği arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeyleri nedir?
2. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeyleri sahip oldukları kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeyleri ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi nedir?
5. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi ile annenin yaşı arasında bir ilişki var mıdır?
6. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
7. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi çocuğun sahip olduğu yetersizlik türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
8. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
9. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliğinin düzeyi çocuğun özel eğitim alma süresine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
10. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeyleri ile çocuğun ek bir sağlık sorununun olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
11. Gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeyleri ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliği arasında bir ilişki var mıdır?

2.7. Önem

Kabul-ret kuramı doğrultusunda yapılan çalışmalar kendi annesi ile olumlu yönde bağ kurmuş ve yüksek düzeyde kabul görmüş bireylerin daha sonraki yaşam evrelerinde yani kendi ebeveynliklerinde olumlu davranışlar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu davranışlar, olumlu psikolojik uyum gösterme, kendine güvenme, kendi değerinin farkında olup sosyal bağlamda olumlu ilişkiler geliştirme, annelik becerilerinde olumlu şekilde davranış örüntüleri gösterme, farklı ortamlarda kendisini koruma ihtiyacı duymama ve duygularında kendini özgür bir şekilde ifade etme olarak tanımlanmaktadır (Hortaşsu, 1997). Kendi anneleri tarafından yeterince kabul görmediğini düşünen bireylerin ilerleyen yıllarda bir takım olumsuz davranış örüntülerine sahip olmalarının beklendiği ifade edilmektedir. Bu davranışlar; problem durumla karşılaştığında aşırı derecede öfke gösterme, tepkilerinde saldırganlık boyutu, başka insanlara bağımlılık, düşük derecede öz yeterlilik ve öz saygı, durumlara karşı duygusal tepkisizlik ve dengesizlik ve son olarak da genel kapsamda olumsuz yönde geliştirilmiş dünya görüşüdür (Rohner ve Khaleque, 2005).

Anne ve çocuk arasındaki etkileşim esnasında annenin çocuğa sunmuş olduğu uyaranlar (sesi, dokunuş, ortam, vb.) çocuğun bakımında anne tarafından gösterilen tutum ve davranışlar tüm çocukların gelişimi için son derece önemlidir. Çünkü çocuğun hayatında karşılaştığı ilk uyaranlar anne tarafından sağlandığı için bunların sunuluş şekli ve niteliği gelişimin ileriki yılları açısından da önem kazanmaktadır. Özetle açıklayacak olursak, çocuğun gelişim alanı ve bu alan içerisinde bulunan her durum kişi ve olgu doğrudan ya da dolaylı olarak çocuğun gelişimi üzerinde karşılık bir etkiye sahiptir (Bronfenbrenner, 1979; Guralnick, 2005; Sameroff ve Fiese, 2000). Anne ile çocuk arasında kurulacak ve uzun yıllar devam edecek olan bu etkileşimin özellikle gelişimsel yetersizliği olan çocuklar için kritik zaman olan erken dönemde nitelikli şekilde kurulması ayrı bir önem taşımaktadır. Ebeveyn-çocuk etkileşiminde annenin sahip olduğu kişilik özellikleri, anne ile çocuk arasında kurulacak etkileşimin niteliğini etkileyebilmektedir. Örneğin geçmiş yaşantılarında kendi ebeveynleri ile sıcak ilişki kurmamış ebeveynler çocuklarına karşı daha yönlendirici, sıcak olmayan, kontrol edici, baskıcı veya daha talep edici davranışlarla yaklaşabilirler (Diken, Mahoney, 2013; Mahoney, 2009). Bu durum

sonucunda kurulan etkileşim nitelik açısından zayıf ve çocuğun gelişimini daha az destekler boyutta olması muhtemeldir.

Yapılan bu çalışmada gelişimsel yetersizliğe sahip bir çocuğu olan annelerin algıladıkları kendi annelerince kabul düzeyleri ile kendi çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliği arasındaki ilişkinin belirlenmesi çeşitli açılardan önem taşımaktadır. Bu çalışmanın bulguları öncelikle; annelerin psiko-sosyal müdahale gereksinimlerinin belirlenmesine veri sağlaması açısından önemlidir. İkinci olarak ebeveynlere özel eğitim uzmanları tarafından sağlanmakta olan nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşimine ilişkin eğitim programlarının içerik, kapsam, yoğunluk ve öncelik gibi yönlerden değerlendirilmesi açısından öngörü sağlaması beklenmektedir. Ülkemizde bu türden ebeveyn eğitim programlarının sayısı sınırlıdır ve oldukça az sayıda uzman tarafından bu tür eğitim destekleri sağlanmaktadır. Ailelere ve çocuklara sunulan olanakların gerçek gereksinim sahiplerinin kullanması için ayrılması önem taşımaktadır. Bu çalışmadan elde edilecek bulgular doğrultusunda gerçekleştirilecek bilimsel bir öngörünün personel, teknoloji, program uygulama gibi maliyetlerin karşılanması amacıyla ayrılan fonların gereksinimler doğrultusunda doğru şekilde kullanılmasında katkı sağlaması umulmaktadır.

Elde edilen bulguların özgün bir araştırma konusu olarak alan yazına katkı sağlayacağı ve yeni ilişkili kavramsal ilişkileri çözümleyecek araştırmalara ön açacağı umulmaktadır.

2.8. Sayıtlılar

Bu araştırmada katılımcı olarak bulunan annelerin kendilerine doldurmaları için sunulan farklı türde soruların bulunduğu ölçme araçlarında yer alan maddeleri yanıtlarken gerçekçi davrandığı düşünülmüştür. Ayrıca kendilerine ait duygu ve düşünceleri içten yansıttıkları ve etkileşim süreçlerinin kayıt altına alınıp analiz edilmesi için çocukları ile gerçekleştirdikleri etkileşim oyunlarında doğal davranışlar sergiledikleri varsayılmıştır.

2.9.Sınırlılıklar

Bu araştırma bir üniversitenin bünyesinde bulunan gelişimsel destek birimine devam eden 0-6 yaş arasında gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 103 anne ve bu annelerin gelişimsel yetersizliği olan 103 çocuğu ile sınırlıdır.

Araştırmaya katılan anneler ve çocuklarına ilişkin elde edilen demografik bilgiler, ebeveyn kabul ret düzeyleri ve anne çocuk etkileşim düzeyleri araştırmada kullanılan ölçüm araçlarından (Kişisel Bilgi Formu Ek-1), (Ebeveyn Kabul Ret Ölçeği- Anne Değerlendirme Kısa Formunu (EKRÖ/A) Ek-2), (Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) Ek-3)' dan elde edilmiş olan puanlar ve analizler ile sınırlıdır.

2.10. Tanımlar

2.10.1. Ebeveyn Kabul-Ret Kavramı

Ebeveyn Kabul –Red Kuramında; temel olarak ebeveyn kabulü; anne ve babaların çocukları ile olan ilişkilerinde çocuklarına karşı gösterdikleri sevgi ve sıcaklık ile şekillenen davranış tutumları olarak tanımlanmaktadır. Ebeveyn reddi ise anne babaların yine çocukları ile olan yaşantılarında çocuklarına karşı göstermiş oldukları olumsuzluk taşıyan davranışlar bütünü olarak açıklanmaktadır (Rohner, 1986).

2.10.2. Nitelikli Ebeveyn – Çocuk Etkileşim Kavramı

Nitelikli ebeveyn-çocuk etkileşimi; anne ve babanın çocuğu ile etkileşimi sırasında çocuğun yaşına uygun bir dil kullanarak çocuğun önderliğinde ortak dikkat oluşturması, çocuğun yaşantılarının farkına vararak geçirilen her anda çocuğa duyarlı ve yanıtlayıcı olması, sosyalliğini artırıcı davranışlara yer vermesi olarak tanımlanmıştır (Hancock, Kaiser ve Delaney, 2002; Mahoney ve MacDonald, 2007).

3. YÖNTEM

Bu kısımda araştırma modeli, katılımcılar, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve bu araçlardan elde edilen verilerin işlenmesi ve analizinde kullanılmış olan istatistiksel yöntemlere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin algıladıkları kendi annelerince kabul-ret düzeyleri ile çocukları ile etkileşimlerinin niteliğinin arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişki boyutunu farklı yönlerden betimleyecek diğer değişkenleri belirlemek üzere yürütülen betimsel - bağıntısal bir araştırmadır.

Betimsel - bağıntısal araştırmalar, ikiden fazla değişkenin arasında bulunan ilişkinin varlığını ve/veya derecesini ortaya çıkarmaya yardımcı olan çalışmalardır. Betimsel - bağıntısal araştırmalardan elde edilen sonuçlar neden-sonuç ilişkisi hakkında tam bir hüküm belirtmemekte, ancak; aralarında ilişki bakılan değişkenlerle ilgili bazı ipuçları ortaya koyarak bazı varsayımlarda bulunulmasına imkân sağlamaktadır (Karasar, 2013).

3.2. Bağımsız Değişken

Bu çalışmanın bağımsız değişkeni; Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin algıladıkları kendi annelerince kabul-ret düzeyleridir. Bu bağımsız değişkenin ölçümü Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği – Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ/A) kısa formu ile yapılmıştır.

3.3. Bağımlı Değişken

Araştırmanın bağımlı değişkeni ise, “Gelişimsel yetersizliği olan çocuğu olan annelerin çocuklarıyla etkileşimlerinin niteliği’ dir. Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) kullanılarak çalışmanın bağımlı değişkenin ölçümlemesi yapılmıştır.

3.4. Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubu belirleme aşamasında, amaçlı örnekleme yöntemlerinden birisi olan ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemi, çalışma yapılacak grubun ilgili çalışmanın problem durumu ile ilişkili olarak tanımlanan ölçütlere sahip kişiler, olaylar, nesnelere veya durumlardan oluşturulması şeklinde belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2014). Bu araştırmanın çalışma grubunu, erken çocukluk döneminde bulunan ve gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler ve onların çocukları oluşturmuştur. Ölçüt örnekleme sonucunda, Eskişehir ilinde gelişimsel yetersizliği olan çocuklara yönelik araştırma ve uygulamalar yapan bir araştırma enstitüsünün gelişimsel destek biriminde eğitim hizmeti alan, erken çocukluk döneminde ve herhangi bir gelişimsel yetersizlik tanısı almış çocuklar ve bu çocukların anneleri araştırmada yer almışlardır.

Çalışmaya 103 anne ve bu annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocukları katılmıştır. Gelişimsel yetersizlik gösteren çocukların cinsiyet dağılımı ise 80 erkek ve 23 kız şeklinde olmuştur. Anne ve çocukların diğer demografik özellikleri aşağıda tablolarda yer almaktadır;

Tablo 1.*Annelerin Eğitim Düzeyi*

	n	%	Toplam
İlkokul	16	15.5	15.5
Ortaokul	10	9.7	25.2
Lise	30	29.1	54.4
Lisans	39	37.9	92.2
Lisansüstü	8	7.8	100
Toplam	103	100	100

Tablo 2.*Annelerin Yaş ve Gelir Tablosu*

	n	x	Min	Max	ss
Yaş	103	35.05	25	56	5.93
Aylık Gelir (tl)	103	2550	0	15.000	2034

Tablo 3.*Çocukların Tanı ve Cinsiyetlerine Göre Yaşlarının Dağılımı*

Tanı	Cinsiyet	n	x	min	max	ss
OSB	Kız	9	55	43	67	7.2
	Erkek	48	51.9	12	72	12.6
	Toplam	57	52.4	12	72	11.9
DGY	Kız	14	51	22	69	13.6
	Erkek	32	51.6	26	71	10.8
	Toplam	46	51.4	22	71	11.6
Toplam	Kız	23	52.5	22	69	11.4
	Erkek	80	51.8	12	72	11.9
Genel Toplam	Kız/Erkek	103	52	12	72	12.6

3.5. Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılacak olan araçlar; Kişisel bilgi formu (EK 1), Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği – Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ/A) (EK 2) ve Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) (EK 3).

3.5.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda çalışmaya katılacak olan annelerin kendi annelerini kabul ret düzeyinin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla etkileşimin niteliğine etki edeceği düşünülen değişkenlere yer verilmiştir.

Formda annelere kendileri hakkında yaş, eğitim durumu, aylık ortalama gelir, ailelerinde toplam kaç çocuğun olduğu, toplam kaç kardeş oldukları ve anne babalarının kaçınıcı çocuğu oldukları gibi sorular sorulmuştur. Ayrıca annelerinin çocukları hakkında; doğum tarihi, cinsiyeti, tanısı, kaçınıcı çocuk olduğu, kaç yıldır özel eğitim aldığı, ek bir sağlık sorununun olup olmadığı gibi sorular yöneltilmiştir.

3.5.2. Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği – Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ/A) Kısa Formu

Bu formda kişilerin geçmiş dönemdeki yaşantılarında annelerinden algıladıkları kabul ve reddi ölçen 60 maddeli bu ölçek Rohner (1990) tarafından geliştirilmiştir. Her madde 4'lü likert tipi ölçekte değerlendirilmektedir. Ölçek içerisindeki alt ölçekler; sıcaklık-şefkat, düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve ayrışmamış ret olmak üzere dört farklı şekilde kabul ret düzeyini belirlemektedir. Bu 4 alt ölçeğin yanı sıra kontrol alt ölçeği ile annelerin çocukları üzerindeki kontrol derecesini belirleyen bir alt ölçekte bulunmaktadır. Kontrol boyutu, ebeveynlerin davranış şekillerini sürdürmede ne kadar kısıtlayıcı ya da izin verici bir tutumda olduğuna odaklanmaktadır. Kabul ret ise, yine anne ve babaların davranışlarında sıcak ya da düşmanca olmalarıyla ilgilenmektedir (Erkan, Toran, 2004). Bu durumdan dolayı ölçeklerden elde edilen puanlar hesaplanırken kontrol boyutundaki puanlar genel toplama dâhil edilmemiştir. Toplam ret puanı hesaplamak için sıcaklık alt boyutundaki maddeler ters çevrilerek alt ölçek puanları hesaplanır. Ölçeğin özgün hali ve Türkçe formuna ilişkin çalışmalar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir (Rohner ve ark. , 2005; Varan,

2005). Ölçeğin iç tutarlılık sayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Uygulanan bu çalışmada ölçeğin 24 maddelik kısa formu kullanılmıştır.

Bu çalışmada EKRÖ/A'da yer alan 24 madde için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .88'dir (n=103). EKRÖ/A alt ölçekleri için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; Sıcaklık Alt Ölçeği .85 (8 madde); Öfke Alt Ölçeği .68 (6 madde); Ayrışmamış İlgisizlik Alt Ölçeği .71 (6 madde); Ayrışmamış Ret Alt Ölçeği .71 (4 madde)'dir.

3.5.3. Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV)

Mahoney (2008) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçeye uyarlaması Diken (2009) tarafından yapılmıştır. Ebeveyn davranışlarını değerlendirme ölçeği üç faktör altında on iki maddeden oluşmaktadır. Duyarlı-yanıtlayıcı olma; duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, etkili olma, yaratıcı olma, Duygusal ifade edici olma; kabullenme, sıcak olma, sözel pekiştireç kullanma, duygusal ifade edici olma, keyif alma, Başarı odaklı-Yönlendirici olma; başarı odaklı olma, yönlendirici olma ve etkileşim hızı alt ölçeklerinden oluşmaktadır (Diken, Topbaş, Diken; 2009). Yapılan çalışmada her üç alt faktör için hesaplanan iç tutarlık katsayıları sırasıyla 0.86, 0.87 ve 0.61 olarak tespit edilmiştir.

Bu ölçekte ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerindeki değişimleri 10-15 dakika süren video kayıtları alınarak aradaki farklılaşmanın ölçülmesi için kullanılan ölçektir. Bu formun doldurulması sürecinde video kayıtları ve doğal gözlemler kullanılmaktadır. Elde edilen gözlemler ve video kayıtları ebeveyn davranışlarını puanlama formu kullanılarak hesaplamalar yapılır. Bu puanlamada uygulanması gereken noktalar, Duyarlı-Yanıtlayıcı olma ve Duygusal ifade edici olma başlıkları altında yer alan dokuz maddenin her birinin bir ve beş derecelerinden beş düzeyine çekilmesi, Başarı odaklı olma başlığında yer alan üç maddenin ise üç derecesine çekilmesi hedeflenmektedir. Gözlemci puanlamaları bir ile beş derecesi arasında yapmaktadır ve ebeveynin uygun tepkilerine göre forma işaretlemektedir. Sonucunda elde edilen puanlar ebeveynin etkileşiminin niteliği hakkında hem genel etkileşim puanını sağlamakta hem de her bir alt ölçek bazında annelerin çocukları ile etkileşimlerinin niteliği hakkında bilgi sağlamaktadır.

Bu çalışmada EDDÖ-TV'de yer alan alt ölçekler için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla; Duyarlı yanıtlayıcı olma Alt Ölçeği .93 (4 madde); Duygusal ifade edici olma Alt Ölçeği .86 (5 madde); Başarı odaklı olma Alt Ölçeği .86 (3 madde)'dir.

3.6. Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Analizi Süreci

Çalışmada verilerin analizleri istatistiksel analiz teknikleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla katılımcı grubun demografik özelliklerini betimlemek amacıyla frekans, yüzde gibi betimsel istatistikler uygulanmıştır. Ayrıca annelere ait demografik değişkenlerden, kardeşler arası sıra, yaş vb. gibi değişkenlerin analizinde iki sürekli değişkenin arasındaki ilişkinin varlığı ve yönünün önemli olduğu durumlarda Pearson Korelasyonu, bir sürekli değişkenin iki kategoriye göre farklılaşmasının önemli olduğu durumlarda T testi, bir sürekli değişkenin üç ya da daha fazla kategoriye göre farklılaşmasının önemli olduğu durumlarda Varyans Analizi kullanılmıştır.

Annelerin kendi annelerini kabul-ret puanları ile çocukları ile girdikleri etkileşim puanları arasındaki ilişki için korelasyon analizi yapılmıştır. Uygulama sürecine bir üniversite bünyesinde bulunan enstitünün gelişimsel destek birimi'nde eğitim alan gelişimsel yetersizlik tanısı olan 103 çocuk ve annesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile ilgili enstitüde yer alan uygulama biriminde veri toplayabilmek için enstitü yönetiminden gerekli uygulama izni alınmıştır. İlk olarak annelere uygulamalar hakkında bilgilendirme toplantısı yapılmış, toplantı esnasında işleyiş hakkında bilgi sağlanmıştır. Çocukların eğitimlerinden geri kalmayacakları esnada anneler ile çocuklar bireysel bir sınıfta 10-15 dakika doğal bağlamda oyun oynatılarak etkileşimleri video kamera ile kayıt altına alınmıştır. Bu etkileşim sonrasında anneye kendi annesinden algıladığı kabul-reddi belirlemek için Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği – Anne Değerlendirme Formu (EKRÖ/A) uygulanmıştır. Ölçek formlarının anneler tarafından doldurulması ve video kayıtlarının alınması yaklaşık bir ay sürmüştür. Daha sonra bu süreç tüm katılımcılara uygulanan ve kayıt edilen etkileşim videoları 2 aylık süre içerisinde üç farklı gözlemci tarafından Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) kullanılarak puanlanıp analiz edilmiştir.

3.6.1. İşlem Süreci

Araştırma Anadolu Üniversitesi bünyesinde bulunan Engelliler Araştırma Enstitüsü Gelişimsel Yetersizlik Uygulama Birimi'nde uygulanmıştır. Uygulamanın yapıldığı birim Türkiye'de üniversite bünyesine bağlı olan en büyük ve kapasiteli tek birimdir. Uygulamanın yapıldığı birimde beş grup eğitimi sınıfı, beş bireysel eğitim sınıfı ve bir tane değerlendirme odası bulunmaktadır. Her sınıf genel bir kamera sistemi ile görüntülenmektedir. Ayrıca her sınıfın gözlem aynası olan bir odası bulunmaktadır. Aileler grup ve bireysel eğitimler sırasında çocuklarını bu gözlem odalarından tüm gün boyunca izleyebilmektedirler. Uygulamanın yapıldığı sınıf bireysel eğitim sınıflarından birisidir. Sınıfın içerisinde bir adet bireysel çalışma için kullanılan masa ve sandalyeler, bir adet araç-gereç dolabı ve eğitimler sırasında kullanılacak oyuncaklar bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi sınıfın gözlem odası ve genel kamera sistemi bulunmaktadır. Bunun dışında uygulamayı ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alabilmek için sınıfa bir adet tripod ile kamera kurulmuştur. Ayrıca ailenin çocukları ile etkileşime girebilmesi için bebek, araba, bowling araç-gereçleri, top, kitap ve sesli oyuncaklardan oluşan bir kutu uygulama esnasında sınıfın içerisine koyulmuştur.

Uygulamacı Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve halen lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Uygulamacının deneyim kazanması için uygulamaya başlamadan önce 20 video kaydı ile uygulama gerçekleştirilmiş ve uygulamanın videoları izleyerek puanlama deneyiminin olması sağlanmıştır.

Araştırmanın katılımcılarının yarısını Gelişimsel Yetersizlik Uygulama Birimi'nde düzenli olarak grup ve bireysel eğitim alan çocuklar ve aileleri oluştururken yarısını ise sadece bir kez değerlendirme amacıyla il dışından ya da il içinden birime gelen çocuklar ve aileleri oluşturmaktadır.

Uygulamaya başlamadan önce her aileye standart açıklamalar yapılmıştır. Araştırmanın amacının anne- çocuk etkileşim düzeyini belirlemek olduğu, alınan kayıtların hiçbir şekilde sosyal ortamlarda ya da başka kişilerle paylaşılmayacağı, çocukları ile kendi doğal ortamlarında nasıl etkileşime giriyorlar ise uygulama sırasında da rahat olmaları ve aynı şekilde etkileşime girmeleri istenmiştir. Ayrıca

uygulama sırasında anne ve çocuk sınıf içerisinde 10-15 dakika boyunca yalnız bırakılmış ve gözlem aynasından izlenmeyecekleri belirtilmiştir. Uygulamanın bitiminde anneye doldurmaları için Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği verilmiştir. Anne bu formu etkileşim sonrasında doldurmuştur.

Uygulama güvenilirliği için yansız atama yoluyla seçilen 40 adet video iki gözlemci tarafından belirlenen ölçütlere göre puanlanmıştır. Gözlemciler Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve halen lisansüstü eğitimlerine devam etmektedirler. Gözlemciler puanlama ile ilgili bilgiye daha önceki deneyimlerinden dolayı bilgi sahibidirler.

3.6.2. Gözlemciler Arası Güvenirlik Hesaplaması

EDDÖ-TV ölçeği ebeveyn ve çocuk etkileşiminin izlenerek uzmanlar tarafından puanlanmasını gerektiren bir ölçektir. Puanlamayı yapacak uzmanların ölçeğin kullanımı konusunda eğitim alması gerekmektedir. Bu çalışmada yazar puanlama konusunda eğitim almıştır. Daha sonra puanlama eğitimi veren uzmanla birlikte 20 örnek videoyu puanlamışlardır. Eğitim alındıktan sonra çalışmanın verilerini oluşturan 103 video yazar tarafından puanlanmıştır. Bu videolardan 40 tanesi rastgele seçilmiş ve eğitimi veren uzman da bağımsız olarak 40 videoyu puanlamıştır. Çalışma verilerinden her iki puanlayıcı tarafından puanlanan 40 videodan elde edilen iki ayrı puan seti arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Bu bulgu puanlayıcılar arası güvenirlik verisi olarak değerlendirilmiştir. İki bağımsız puanlayıcının doldurmuş olduğu ölçekler arasındaki korelasyonlar Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4 incelediğinde tüm alt ölçekler ve ölçek toplam puanında puanlayıcılar arası korelasyonların anlamlı olduğu görülmektedir ($r = .590, .438, .594, .463, p < 0.01$).

Tablo 4.

İki Bağımsız Puanlayıcının Doldurmuş Olduğu Ölçekler Arasındaki Korelasyonlar

		Bağımsız puanlayıcı 2		
		EDDÖ-TV- DYO	EDDÖ-TV- DİE	EDDÖ-TV- BOY
Bağımsız puanlayıcı 1	EDDÖ-TV- DYO	.590**		
	EDDÖ-TV- DİE		.438**	
	EDDÖ-TV- BOY			.594**

** p < 0.01

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde veri analizi sonucu elde edilen araştırma sorularına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinden (EKRÖ) aldıkları puanların dağılımları

Katılımcıların EKRÖ ölçeğinden aldıkları toplam puanlara göre dağılımları Tablo 5'te gösterilmiştir. Çalışmada yer alan katılımcıların ölçekten aldıkları en düşük puan 50 ve en yüksek puan 96'dır. Katılımcıların puan ortalaması 80.04 ve standart sapması 10.77 olarak hesaplanmıştır. Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların 27'sinin (%26.2) 50-73 arasında, 28'inin (%27.2) 74-82 arasında, 25'nin (%24.3) 83-89 arasında ve 23'ünün (%22.3) 90-96 arasında puan aldığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının ebeveynlerinden algıladıkları kabul ret düzeyinin ret yönünde olduğu görülmektedir. Yani katılımcı anneler kendi annelerinde reddedildikleri yönünde bir eğilim göstermişlerdir.

Tablo 5.

Katılımcıların EKRÖ puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzdellik Dilim	F	%	X	ss
50-73	%25	27	26.2		
74-82	%26-50	28	27.2	80.04	10.77
83-89	%51-75	25	24.3		
90-96	%76-100	23	22.3		

Tablo 6.*Katılımcıların EKRÖ/ Sıcaklık-Şefkat Alt Ölçeği puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
14-22	%25	23	22.3		
23-27	%26-50	29	28.2	25.94	4.90
28-29	%51-75	26	25.2		
30-32	%76-100	25	24.3		

Tablo 7.*Katılımcıların EKRÖ Düşmanlık Saldırganlık Alt Ölçeği puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
11-18	%25	26	25.2		
19-21	%26-50	28	27.2	20.42	3.14
22-22.75	%51-75	19	18.5		
23-24	%76-100	30	29.1		

Tablo 8.*Katılımcıların EKRÖ Kayıtsızlık-İhmal Alt Ölçeği puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
10-16	%25	21	20.4		
17-19	%26-50	29	28.1	19.26	3.41
20-21	%51-75	23	22.4		
22-24	%76-100	28	29.1		

Tablo 9.

Katılımcıların EKRÖ Ayrışmamış Ret Alt Ölçeği puanlarının dağılımı

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
6-13	%25	23	22.3		
14-15	%26-50	34	33	14.41	2.26
15-16	%51-100	46	44.7		

4.2. Katılımcıların Ebeveyn Kabul Ret Ölçeğinden (EKRÖ) aldıkları puanların demografik değişkenler açısından incelenmesi

4.2.1. Annelerin sahip oldukları kardeş sayısına göre EKRÖ puan analizleri

Araştırma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve EKRÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 10. ve 11’de özetlenmiştir.

Tablo 10.

EKRÖ’den alınan puanların sahip olunan kardeş sayısına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikleri

<i>Kardeş sayısı</i>	n	x	ss
1-2 kardeş	25	3.25	1.44
3 kardeş	38	3.87	1.36
4 kardeş	16	3.95	0.81
5 + kardeş	24	4.59	1.15
Toplam	103	3.90	1.33

Varyans Analizi Sonuçları

Kardeş Sayısı	Kareler		Kareler		F	p	Anlamlı fark
	Toplamı	sd	Ortalaması				
Gruplar arası	21.804	3	7.268		4.534	.005*	** 2-5
Gruplar içi	158.691	99	1.603				
Toplam	180.494	102					

---

* p < .05 ** (Anlamlı fark beş kardeşi olanların lehinedir.)

Tablo 11.

EKRÖ alt ölçeklerinden alınan puanların sahip olunan kardeş sayısına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikleri

<i>EKRÖ alt ölçekler</i>	<i>Kardeş sayısı</i>	n	x	ss
Sıcaklık-Şefkat	1-2 kardeş	25	27.24	4.98
	3 kardeş	38	25.70	5.28
	4 kardeş	16	26.76	3.38
	5+ kardeş	24	24.43	4.86
	Toplam	103	25.94	4.90
Düşmanlık-Saldırganlık	1-2 kardeş	25	21.65	3.11
	3 kardeş	38	20.28	3.28
	4 kardeş	16	20.06	2.59
	5+ kardeş	24	19.61	3.10
	Toplam	103	20.42	3.14
Kayıtsızlık-İhmal	1-2 kardeş	25	20.36	3.35
	3 kardeş	38	19.65	3.55
	4 kardeş	16	19.44	2.16
	5+ kardeş	24	17.38	3.35
	Toplam	103	19.26	3.41
Ayrışmamış Ret	1-2 kardeş	25	15.17	2.07
	3 kardeş	38	14.55	1.92
	4 kardeş	16	14.56	1.63
	5+ kardeş	24	13.30	2.91
	Toplam	103	14.41	2.26

Varyans Analizi Sonuçları

EKRÖ Alt Ölçekler	Kardeş Sayısı	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	f	p	Anlamlı Fark	
Sıcaklık- Şefkat	Gruplar arası	110.326	3	36.775	1.555	.205	-
	Gruplar içi	2341.790	99	23.654			
	Toplam	2452.116	102				
Düşmanlık- Saldırganlık	Gruplar arası	56.057	3	18.686	1.943	.128	-
	Gruplar içi	951.912	99	9.615			
	Toplam	1007.969	102				
Kayıtsızlık- İhmal	Gruplar arası	120.962	3	40.321	3.749	.013*	2/3- 5**
	Gruplar içi	1064.861	99	10.756			
	Toplam	1185.823	102				
Ayrışmamış ret	Gruplar arası	45.237	3	15.079	3.147	.028*	2-5**
	Gruplar içi	474.394	99	4.792			
	Toplam	519.631	102				

* $p < .05$ ** (Anlamlı fark kayıtsızlık-ihmal boyutunda 2 ve 3 kardeşi olanlar, ayrışmamış ret boyutunda 2 kardeşi olanlar aleyhinedir.)

Tablo 10 ve 11 incelendiğinde çalışma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve EKRÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir [$F_{(102)}= 4.534, p > .05$], [$F_{(102)}= 3.749, p > .05$], [$F_{(102)}= 3.147, p > .05$]. Farkın kaynağına ilişkin yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına göre EKRÖ toplam puanında 1 ya da 2 kardeşi olan annelerin grup ortalaması ($x= 3.25$) 5 ve üstü kardeşi olan annelerin grup ortalamasına ($x= 4.59$) göre anlamlı düzeyde kabul yönünde farklılık göstermiştir. Alt ölçek puanlarına göre sıcaklık-şefkat ve düşmanlık-saldırganlık alt boyutlarında anlamlı farklılık oluşmamıştır. Bununla birlikte kayıtsızlık-ihmal boyutunda 1 ya da 2 kardeşi olanların grup ortalaması ($x= 20.36$) ve 3 kardeşi olanların grup ortalaması ($x= 19.65$), 5 ve üstü kardeşi olan annelerin grup ortalamasına göre ($x=17.38$) ret yönünde anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. Ayrışmamış ret boyutunda 1 ya da 2 kardeşi olanların grup ortalaması ($x=$

15.17), 5 ve üstü kardeşi olan annelerin grup ortalamasına göre ($x=13.30$) ret yönünde anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir.

Kardeş sayısı azaldıkça katılımcı annelerin EKRÖ toplam puanı ve kayıtsızlık-ihmal ile ayrışmamış ret boyutlarında anneleri tarafından ret gördüklerine ilişkin algılarının düzeyi artmaktadır.

4.2.2. Annelerin ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre EKRÖ puan analizleri

Araştırma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve EKRÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre anlamlı düzeyde farklılaşım farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 12 ve 13' te özetlenmiştir.

Tablo 12.

EKRÖ'den alınan puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikleri

Kaçınıcı çocuk Olduğu	n	x	ss
1.Çocuk	35	3.68	1.35
2.Çocuk	30	3.74	1.33
3.Çocuk ve üstü	38	4.23	1.28
Toplam	103	3.90	1.33

Varyans Analizi Sonuçları

Kaçıncı Çocuk Olduğu	Kareler		Kareler			Anlamlı
	Toplamı	sd	Ortalaması	F	p	Fark
Gruplar arası	6.552	2	3.276	1.884	.157	-
Gruplar içi	173.942	100	1.739			
Toplam	180.494	102				

Tablo 13.

EKRÖ alt ölçeklerinden alınan puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre betimsel istatistikleri ve varyans analizi sonuçları

Betimsel İstatistikleri

<i>EKRÖ alt ölçekler</i>	<i>Kaçınıcı Çocuk Olduğu</i>	<i>n</i>	<i>x</i>	<i>ss</i>
Sıcaklık-Şefkat	1. Çocuk	35	26.19	5.04
	2. Çocuk	30	26.91	4.63
	3. Çocuk	38	24.95	4.93
	ve üstü			
	Toplam	103	25.94	4.90
Düşmanlık-Saldırganlık	1. Çocuk	35	20.85	3.21
	2. Çocuk	30	20.11	3.51
	3. Çocuk	38	20.28	2.80
	ve üstü			
	Toplam	103	20.42	3.14
Kayıtsızlık-İhmal	1. Çocuk	35	20.11	2.91
	2. Çocuk	30	19.53	3.62
	3. Çocuk	38	18.27	3.50
	ve üstü			
	Toplam	103	19.26	3.41
Ayrışmamış Ret	1. Çocuk	35	14.54	2.09
	2. Çocuk	30	14.74	1.73
	3. Çocuk	38	14.03	2.73
	ve üstü			
	Toplam	103	14.41	2.26

Varyans Analizi Sonuçları

<i>EKRÖ alt ölçekler</i>	<i>Kaçıncı çocuk olduğu</i>	<i>Kareler toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Anlamlı fark</i>
Sıcaklık-Şefkat	Gruplar arası	67.426	2	33.713	1.414	.248	-
	Gruplar içi	2384.690	100	23.847			
	Toplam	2452.116	102				
Düşmanlık-Saldırganlık	Gruplar arası	9.881	2	4.941	.495	.611	-
	Gruplar içi	998.088	100	9.981			
	Toplam	1007.969	102				
Kayıtsızlık-İhmal	Gruplar arası	64.810	2	32.405	2.891	.060	-
	Gruplar içi	1121.014	100	11.210			
	Toplam	1185.823	102				
Ayrışmamış ret	Gruplar arası	9.396	2	4.698	.921	.402	-
	Gruplar içi	510.235	100	5.102			
	Toplam	519.631	102				

Tablo 12 ve 13 incelendiğinde araştırma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve EKRÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir.

4.3. Katılımcıların Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonundan (EDDÖ-TV) Aldıkları Puanların Dağılımları

Katılımcıların EDDÖ-TV'nin alt ölçekleri olan Duyarlı Yanıtlayıcı Olma (DYO), Duygusal İfade Edici Olma (DİE) ve Başarı Odaklı Yönlendirici Olma (BOY) ölçeklerinden etkileşim düzeyinin yüksek olduğuna dair puanlar almışlardır. Alt ölçeklere ilişkin puan dağılımları Tablo 14, 15 ve 16'da gösterilmiştir.

Tablo 14.*Katılımcıların EDDÖ-TV-DYO puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
4-9	%25	25	24.3		
10-11	%26-50	26	25.2	11.85	3.77
12-14	%51-75	28	27.2		
15-20	%76-100	24	23.3		

Tablo 15.*Katılımcıların EDDÖ-TV-DİE puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
6-13	%25	22	21.4		
14-16	%26-50	20	19.4	16.52	3.84
17-18	%51-75	28	27.2		
19-25	%76-100	33	32		

Tablo 16.*Katılımcıların EDDÖ-TV-BOY puanlarının dağılımı*

Alınan Puan	Yüzelik Dilim	F	%	X	ss
3	%25	30	29.1		
4	%26-50	7	6.8	5.16	1.83
5-6	%51-75	42	40.8		
7-9	%76-100	24	23.3		

4.4. Katılımcıların Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği Türkçe Versiyonundan (EDDÖ-TV) Aldıkları Puanların Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

4.4.1 Annenin Yaşı

Araştırma grubunda yer alan annelerin yaşları ile EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaşları ile etkileşim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = .172, .116, .090, .146, p > .05$).

Tablo 17.

EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile annenin yaşı arasındaki ilişki

	Anne Yaşı	EDDÖ-TV-DYO	EDDÖ-TV-DİE	EDDÖ-TV-BOY
Anne Yaşı	1.00			
EDDÖ-TV-DYO	.116	1.00		
EDDÖ-TV-DİE	.090	.837*	1.00	
EDDÖ-TV-BOY	.146	.704*	.555*	1.00

* $p < .001$

4.4.2. Çocuğun Cinsiyeti

Araştırma grubunda yer alan annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 18’de verilmiştir. Tablo 18’de de görüldüğü gibi [$t_{(101)} = .022, -.174, .700, .081, p > 0.05$] annelerin, çocuklarıyla etkileşiminin niteliği çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemiştir.

Tablo 18.

EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu

Ölçek Puan Türü	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
EDDÖ-TV-DYO	Kız	23	11.87	3.57	101	.022	.983
	Erkek	80	11.85	3.85			
EDDÖ-TV-DİE	Kız	23	16.39	3.41	101	-.174	.862
	Erkek	80	16.55	3.97			
EDDÖ-TV-BOY	Kız	23	5.39	1.90	101	.700	.486
	Erkek	80	5.09	1.82			

4.4.3. Çocuğun Yetersizlik Tanısı

Araştırma grubunda yer alan annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuğun yetersizlik tanısına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir. Tablo 19’da da görüldüğü gibi duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma boyutlarında annelerin, çocuklarıyla etkileşiminin niteliği çocuğun yetersizlik tanısına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir [$t_{(101)}=-.877$, $-.171$, $.895$, $p > 0.05$]. Ancak başarı odaklı yönlendirici olma boyutunda OSB tanısı almış çocukların annelerinin ($x = 4.83$) diğer gelişimsel yetersizliklere sahip çocukların annelerine ($x = 5.57$) göre daha yüksek düzeyde başarı odaklı ve yönlendirici davranışlar sergilediği görülmüştür [$t_{(101)}=-2.075$, $p < 0.05$].

Tablo 19.

EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun yetersizlik tanısı arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu

Ölçek Puan Türü	Tanı	N	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
EDDÖ-TV-DYO	OSB	57	11.56	3.65	101	-.877	.382
	DGY	46	12.21	3.92			
EDDÖ-TV-DİE	OSB	57	16.46	3.68	101	-.171	.864
	DGY	46	16.59	4.06			
EDDÖ-TV-BOY	OSB	57	4.83	1.83	101	2.075	.041*
	DGY	46	5.57	1.77			

*p < .05

4.4.4. Çocuğun Annenin İlk Çocuğu Olup Olmaması

Araştırma grubunda yer alan annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 20’de verilmiştir. Tablo 20’de de görüldüğü gibi [$t_{(101)}=1.306, 1.248, 1.587, 1.469, p > 0.05$] annelerin, çocuklarıyla etkileşiminin niteliği çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmamasına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemiştir.

Tablo 20.

EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmaması arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu

Ölçek Puan Türü	Çocuğun doğum sırası	N	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
EDDÖ-TV-DYO	İlk çocuk	54	12.32	3.69	101	1.306	.194
	2+. Çocuk	49	11.35	3.83			
EDDÖ-TV-DİE	İlk çocuk	54	16.96	3.50	101	1.248	.215
	2+. Çocuk	49	16.02	4.16			
EDDÖ-TV-BOY	İlk çocuk	54	5.43	1.78	101	1.587	.116
	2+. Çocuk	49	4.86	1.86			

4.4.5. Çocuğun Özel Eğitim Alma Süresi

Araştırma grubunda yer alan annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar ile çocukların özel eğitim alma süreleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 21’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde çocukların özel eğitim alma süreleri ile annelerin etkileşim niteliğinin düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = -.037, -.053, -.066, .073, p > .05$).

Tablo 21.*EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar çocuğun özel eğitim alma süresi arasındaki ilişki*

	Özel Eğitim Süresi	EDDÖ-TV-DYO	EDDÖ-TV-DİE	EDDÖ-TV-BOY
Özel Eğitim Süresi	1.00			
EDDÖ-TV-DYO	-.053	1.00		
EDDÖ-TV-DİE	-.066	.837*	1.00	
EDDÖ-TV-BOY	.073	.704*	.555*	1.00

4.4.6. Çocuğun Ek Sağlık Sorunlarının Varlığı

Araştırma grubunda yer alan annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuğun ek sağlık sorunlarının var olup olmamasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı Bağımsız Örneklem T-testiyle incelenmiş ve sonuçlar Tablo 22’de verilmiştir. Tablo 22’de de görüldüğü gibi [$t_{(101)}=1.073, 1.679, -.750, 1.053, p > 0.05$] annelerin, çocuklarıyla etkileşiminin niteliği çocuğun ek sağlık sorunlarının var olup olmamasına göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemiştir.

Tablo 22.*EDDÖ-TV alt ölçeklerinden alınan puanlar ile çocuğun ek sağlık sorunlarının varlığı arasındaki ilişkiye ilişkin t değerleri tablosu*

Ölçek Puan Türü	Sağlık Sorunu	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
EDDÖ-TV-DYO	Yok	73	12.11	3.58	101	1.073	.286
	Var	30	11.23	4.20			
EDDÖ-TV-DİE	Yok	73	16.92	3.54	101	1.679	.096
	Var	30	15.53	4.40			
EDDÖ-TV-BOY	Yok	73	5.07	1.76	101	-.750	.455
	Var	30	5.37	2.01			

4.5. Katılımcıların EKRÖ ve alt ölçekleri ile EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişki

Araştırma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve alt ölçekleri ile EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 23’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde annelerin EKRÖ-Düşmanlık-Saldırganlık alt ölçeğinden aldıkları puanlar ile EDDÖ-TV alt ölçeklerin tamamı arasında pozitif yönde korelasyon olduğu görülmüştür (EKRÖ-Düşmanlık-Saldırganlık/EDDÖ-TV-DYO; $r = .244$, $p < .05$), (EKRÖ- Düşmanlık-Saldırganlık /EDDÖ-TV-DİE; $r = .287$, $p < .05$), (EKRÖ- Düşmanlık-Saldırganlık/EDDÖ-TV-BOY; $r = .260$, $p < .05$). Ayrıca EDDÖ-TV Başarı Odaklı Yönlendirici Olma alt ölçeği ile EKRÖ-Ayrışmamış Ret alt ölçekleri arasında da pozitif yönde korelasyon olduğu görülmektedir ($r = .217$, $p < .05$). EKRÖ ve EDDÖ-TV’nin alt ölçekleri arasında herhangi bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Tablo 23.*EKRÖ ve alt ölçekleri ile EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişki*

	EKRÖ-S	EKRÖ-D-S	EKRÖ-K-İh.	EKRÖ-A.Ret	EKRÖ-Toplam	EDDÖ-TV-DYO	EDDÖ-TV-DİE	EDDÖ-TV-BOY
EKRÖ Sıcaklık	1.00							
EKRÖ Öfke	.317**	1.00						
EKRÖ Ayrışmamış İlgisizlik	.537**	.587**	1.00					
EKRÖ Ayrışmamış Ret	.352**	.619**	.551**	1.00				
EKRÖ Toplam	.791**	.752**	.848**	.725**	1.00			
EDDÖ-TV- DYO	.024	.244*	.048	.028	.103	1.00		
EDDÖ-TV- DİE	.110	.287*	.114	.089	.188	.837**	1.00	
EDDÖ-TV- BOY	.027	.260*	.071	.217*	.156	.704**	.555**	1.00

*p < .05, **p < .01

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde araştırma verilerinin, araştırma soruları doğrultusunda yapılan analizlerinden elde edilen bulguların ortaya çıkardığı sonuçlar tartışılmıştır.

5.1.1. Ebeveyn Kabul-Ret Algısı

Araştırma katılımcılarının EKRÖ'den aldıkları toplam puanların dağılımı incelendiğinde en düşük 50 en yüksek 96 puan aldıkları görülmektedir. Katılımcıların puan ortalaması 80.04 ve standart sapması 10.77 olarak hesaplanmıştır. 24 maddeden oluşan EKRÖ ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 24 ve en yüksek puan 96'dır. Puan arttıkça anneden algılanan kabul ret düzeyi ret yönünde artmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanın ortalama 60 olduğu göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların %75'den fazlasının 60 puan ve üzerinde puan aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla katılımcı grubun annelerinden algıladıkları kabul-reddin yönünün ret doğrultusunda olduğu söylenebilir.

Bu durumun kültürel olarak geleneksel annelik davranışlarına ilişkin olan kabul gösterme davranışlarının özgün ölçeğin geliştirildiği batı toplumundakinden farklı olması ile açıklanabileceği düşünülebilir. Şöyle ki geleneksel doğu kültürü içerisinde bulunan ülkemizde uygun annelik davranışı çocuğu kontrol etmek, disipline etmek ve çocukla etkileşimde otorite olmakla tanımlanabilir. Kim, Han, McCubbin ve Faan (2007) Koreli-Amerikalı ve Avrupalı-Amerikalı annelerin kabul-ret ve çocuklarının sosyal gelişimlerini karşılaştırdıkları araştırmalarında doğu ve batı kültürleri arasında ebeveynlik stilleri açısından önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuşlardır. Batı kültüründe anneler çocukları ile etkileşiminde kabul-ret'in sıcaklık boyutunda ele alınabilecek daha fazla kabul etme davranışı sergilerken doğu kültüründeki anneler için doğru ebeveynlik çocuğu kontrol ve üzerinde disiplin sağlamak şeklinde algılanmaktadır. Dolayısıyla kabul-ret kuramı içerisinde tartışılmış olan sıcaklık boyutuna ilişkin anne davranışları doğu kültürü için disiplin ve otorite eksikliği olarak algılanıyor olabilir. Bu türden annelik tepkilerinin çocuğun yanlış yetiştirilmesine yol açacak uygun olmayan annelik davranışı olarak tanımlanıyor olabilir. Bu çalışmada da katılımcı anneler batı kültürel normları doğrultusunda geliştirilmiş olan bir kabul-ret

ölçeğine tepki verdikleri için annelerinin annelik davranışlarını rapor etmiş olmaktadır. Bu betimleme batı kültürel standartları için ret yönünde bir annelik davranışı örüntüsünü ortaya çıkartıyor olsa da bizim kültürümüzdeki anneler için bu boyutlar olağan ve kabul ret ile doğrudan ilişkili olmayan annelik davranışları olarak algılanıyor olabilir. Dolayısıyla çalışma grubunda yer alan annelerin sıcaklık boyutunda aldıkları düşük kabul puanlarının kültürel unsur göz önünde bulundurulduğunda ret yönünde yorumlanması sınırlılıklar içermektedir. Nihayet ilerleyen araştırma sorularının tartışılmasında da görülebileceği gibi bu çalışmanın bulgularına göre bizim toplumumuz için ret kavramı kendisini daha çok düşmanlık-saldırganlık, kayıtsızlık-ihmal ve ayırışmamış ret boyutlarında belirgin olarak ortaya koymaktadır.

Araştırma grubunda yer alan annelerin EKRÖ ve EKRÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların sahip oldukları kardeş sayısına ve ailelerinde kaçınıcı çocuk olduklarına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin analiz bulguları incelendiğinde kardeş sayısına göre anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte aile de kaçınıcı çocuk olduklarına göre herhangi bir farklılık oluşmamıştır. Kabul-ret kuramına ilişkin yapılan araştırmalar incelendiğinde kardeş sayısı ve ailede kaçınıcı çocuk olduğuna ilişkin değişkenlere yönelik analiz bulgularının rapor edildiği herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu çalışmada bu iki değişkene ilişkin analizleri yapmamızın sebebi ülkemizde farklı sosyal ve kültürel çevrelerde çocuk sayıları arasında önemli kabul edilebilecek farklılıklar olduğunu düşünmemizdir. Çocuk sayısı arttıkça annenin çocuklara ayıracağı zaman ve enerjinin miktarının anlamlı düzeyde azalacağı düşünüldüğünde bu değişkenlerin çocukların annelerinden algıladıkları kabul-ret düzeyine etki edeceği varsayılmıştır. Bulgular incelendiğinde EKRÖ toplam puanında ve alt ölçekler boyutunda daha fazla kardeşe sahip olan katılımcıların görece daha az kardeşe sahip olanlara göre daha yüksek düzeyde kabul algıladıkları görülmektedir. Mantıksal olarak kardeş sayısı arttıkça çocukların algıladığı reddin artması beklenebilecekken, tersine kabulün arttığı görülmektedir. Bu durum kişilerin algılarının içinde buldukları nesnel koşulların rasyonel bir değerlendirmesine dayanıyor olma olasılığı ile açıklanabilir. Daha fazla kardeşe sahip olanlar annelerinden göreceği ilginin miktarında bir azalma olacağını ve anne ilgisini diğer kardeşlerle paylaşmak durumunda olduklarını göz önünde bulundurarak beklentilerini buna göre şekillendiriyor olabilirler. Görece daha az kardeşe sahip

olanlar (3 ve daha aşağısı) anne ilgisini değerlendirirken daha yüksek beklentilerle var olan ilgiyi daha az algılıyor olabilirler. Sonuç olarak fazla kardeşe sahip olan bireyler annelerinden gördükleri sınırlı ilgi ile yetinmeyi öğrenmiş ve anneleri ile bu gerçek üzerinden duygusal bir bağ kurmuş olabilirler. Bununla birlikte ailede kaçınıcı çocuk olduğunun kabul-ret algısı üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Bu durum annelerin çocuklarının doğum sırasına aldırılmadan her birine ortalama olarak benzer düzeyde ilgisini paylaşıyor olması olasılığı ile açıklanabilir.

5.1.2. Ebeveyn Davranışlarının Niteliği

Katılımcıların EDDÖ-TV alt ölçeklerinden aldıkları puanların dağılımı incelendiğinde katılımcıların büyük bir bölümünün ortalama ve ortalama üstünde etkileşim puanı aldıkları görülmektedir. EDDÖ-TV ölçeğinin yapısı incelendiğinde ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşiminin niteliğinin çocuğu merkeze alan ve çocuğun gelişimsel gereksinimlerini karşılayan stratejiler üzerinden puanlandığı görülmektedir. Alan yazında ebeveyn çocuk etkileşiminin niteliğini arttırmak üzere yapılan deneysel çalışmaların bulguları, nitelikli ebeveyn çocuk etkileşimi için eğitim ve müdahale programlarına katılmış olan gelişimsel yetersizliğe sahip çocuk annelerinin etkileşim niteliklerinde olumlu yönde ve anlamlı düzeyde farklılaşmaların oluştuğunu ortaya koymaktadır (Dolunay-Sarıca, Akçamete, Gürgür 2015; Fenning ve Baker, 2012; Karaaslan ve ark., 2011; Kesiktaş-Dolunay ve ark., 2012; Kim ve Mahoney, 2005; Küçüker, Bakkaloğlu, ve Sucuoğlu, 2001; Toper-Korkmaz, 2015). Anılan çalışmalarda da ortaya koyulduğu gibi gelişimsel yetersizliği olan çocuklar söz konusu olduğunda ebeveyn çocuk etkileşiminin çocuğun gelişimsel gereksinimlerini karşılayarak gelişimi destekleyebilmesi için annelerin uzmanlar tarafından geliştirilmiş bir takım etkileşim stratejilerine ilişkin beceriler edinmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın katılımcıları gelişimsel yetersizliği olan çocuk ebeveynleri olarak ebeveyn çocuk etkileşiminin nitelikli hale getirilmesine yönelik eğitimleri almadıklarından düzey beklenenin altında ortaya çıkmış olabilir.

Araştırma grubunda yer alan annelerin yaşları ve çocuğun özel eğitim alma süresi ile etkileşim niteliklerinin düzeyi arasındaki ilişkiye yönelik analiz bulguları bu değişkenler arasında anlamlı düzeyde herhangi bir ilişki olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde annelerin çocukları ile etkileşiminin niteliğinin çocukların

cinsiyetlerine, ek bir sağlık sorunlarının olup olmamasına ve çocuğun ilk çocuk olup olmaması değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir.

Alanyazında etkileşime ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak yetersizlik gruplarının birbirleriyle ve tipik gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırıldığı betimsel çalışmaların yanı sıra annelere yönelik geliştirilmiş olan müdahale programlarının etkililiğinin test edildiği deneysel ve yarı deneysel çalışmalara rastlanmaktadır (Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Blacher ve ark., 2013; Diken, 2012; Dawson ve arkadaşları, 1990; Fenning ve Baker, 2012; Karaaslan ve ark., 2011; Kesiktaş-Dolunay ve ark., 2012; Kim ve Mahoney, 2004; Kim ve Mahoney, 2005; Küçüker, Bakkaloğlu, ve Sucuoğlu, 2001; Potharst ve ark., 2012; Singh ve ark., 2014; Toper-Korkmaz, 2015). Ancak anne yaşı, çocuk cinsiyeti, çocuğun annenin ilk çocuğu olup olmaması, çocuğun ek sağlık sorunların varlığı ve çocuğun özel eğitim alma süresi değişkenlerine göre etkileşim niteliğinin farklılaşıp farklılaşmadığı ya da bu değişkenlerle etkileşim niteliğinin düzeyi arasında bir ilişki olup olmadığının rapor edildiği çalışmalara rastlanılmamıştır. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak bu değişkenlere ilişkin frekans, yüzde vb. gibi betimsel istatistiklerin rapor edildiği görülmektedir. Bu çalışmada bu türden demografik değişkenlerin analiz sürecine dâhil edilmesinin nedeni daha önceki çalışmalarda rapor edilmemiş olsa da anlamlı ilişkilerin olup olmadığının merak edilmesidir. Çalışma bulguları annelerin yaşı, çocuğun özel eğitim alma süresi, çocuğun cinsiyeti, çocuğun annenin birinci çocuğu olup olmaması ve ek sağlık sorunlarının varlığı ya da yokluğu gibi değişkenlere göre anlamlı ilişki ve farklılıkların oluşmadığını ortaya koymaktadır. Tüm bu değişkenlerin ebeveyn çocuk etkileşiminin niteliğinde anlamlı bir ilişki ve fark yaratmaması öncelikle çocuğun bu değişkenlere ilişkin niteliklerini gölgede bırakan “gelişimsel bir yetersizliğe sahip olmak” değişkeninin etkisi altında kalmış olmasıyla açıklanabilir. Çocuğun gelişimsel yetersizliğe sahip olması annelerin çocuklarını algılamak ve onlarla etkileşime girerken çocuğa ilişkin duygu ve davranışlarını başat bir unsur olarak etkiliyor olması mantığa uygundur. Özellikle çocukların yaşları göz önünde bulundurulduğunda tamamı okul öncesi dönemde bulunan görece küçük yaşta ve dolayısıyla yeni tanımlı çocuklar olması annelerin çocuklarında gelişimsel yetersizlik bulunması durumuna uyumlarını henüz sağlamamış olmaları nedeniyle sayılan demografik değişkenlerin “gelişimsel yetersizlik” değişkeninin varlığı nedeniyle anlamlı ilişki ve fark yaratmamış olması olasıdır.

Araştırma grubunda yer alan annelerin çocuklarıyla olan etkileşimlerinin niteliklerinin düzeyinin çocuğun yetersizlik tanısına göre EDDÖ-TV alt ölçekleri, duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeği ve duygusal ifade edici olma alt ölçeği puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Bununla birlikte başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinde OSB tanılı çocukların annelerinin diğer gelişimsel yetersizliklere sahip çocukların annelerine göre daha yüksek düzeyde başarı odaklı ve yönlendirici oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu alan yazında yer alan çalışma bulgularıyla örtüşmektedir. Töret ve arkadaşları (2015) ve Toper-Korkmaz (2015) çalışmalarında OSB tanısı olan çocukların annelerinin çocuklarına yönelik etkileşimlerde yüksek düzeyde yönlendirici olduklarını bununla birlikte duygusal ifade edici ve yanıtlayıcı olma düzeylerinin düşük olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde Freeman ve Kasari (2013) OSB tanısı olan çocukların annelerinin normal gelişim gösteren çocukların annelerine göre daha çok oyun kurduğunu ve oyunları daha çok yönettiklerini belirtmektedirler. Doussard-Roosevelt ve arkadaşları (2003)'da OSB tanısı alan çocukların annelerinin OSB tanısı olmayan çocukların annelerine göre çocukları ile etkileşimde daha yoğun düzeyde müdahale eden bir yaklaşıma sahip olduklarını bildirmektedir. Diğer gelişimsel yetersizliklerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000), zihin engelli bebeklerin annelerinin normal gelişim gösteren bebeklerin annelerine göre daha fazla etkileşim başlatma ve ısrar etme davranışı gösterdiklerini ifade etmektedir. Benzer şekilde Kim ve Mahoney (2004) ve Laing ve arkadaşları (2010)'da yetersizliği olan çocukların annelerinin normal gelişim gösteren çocukların annelerine göre daha az olumlu etkileşim ve yanıtlayıcı olma tepkisi verdiklerini ve bununla birlikte daha yüksek düzeyde müdahaleci ve yönlendirici bir etkileşim niteliğine sahip olduklarını bildirmektedirler. Potharst ve arkadaşları (2012) erken doğmuş çocukların annelerinin normal zamanda doğan çocukların annelerine göre çocuklarının bağımsızlığını daha az destekleyici ve daha fazla müdahale edici bir etkileşimsel nitelik sergilediklerini rapor etmişlerdir. Tüm bu araştırma bulguları doğrultusunda çocuklar normal gelişim göstermekten şiddetli bir gelişimsel yetersizlik göstermeye doğru sıralanan bir yelpaze üzerinde düşünüldüklerinde, oyun ve sosyal etkileşimi kendiliğinden başlatma ve sürdürme yeterlilikleri sınırlandıkça, annelerin daha yoğun ve yönlendirici bir etkileşim stratejisi izleme eğiliminde oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın bulguları da alan yazında yer alan diğer çalışmalara benzer bir şekilde oyun ve sosyal etkileşimi başlatma ve sürdürme yeterlilikleri daha sınırlı

olan OSB tanımlı çocukların annelerinin diğere annelere göre daha başarı odaklı ve yönlendirici olduklarını ortaya koymaktadır.

5.1.3. Ebeveyn Kabul-Ret ve Ebeveyn Çocuk Etkileşimi İlişkisi

Araştırma grubunda yer alan annelerin kendi anneleri tarafından kabul edilme düzeylerine ilişkin algıları ile gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla girdikleri etkileşimin niteliği arasındaki ilişkiye yönelik analiz bulguları annelerin EKRÖ Düşmanlık-Saldırganlık alt ölçeğinden aldıkları puanlarla EDDÖ-TV'nin tüm alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yine annelerin EKRÖ Ayrışmamış Ret alt ölçeğinden aldıkları puanlar ile EDDÖ-TV Başarı Odaklı-Yönlendirici olma alt ölçeği puanları arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Her iki ölçeğin diğere alt boyutları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki ortaya çıkmamıştır.

Ebeveyn Kabul-Ret kuramına ilişkin yapılmış olan kavramsal açıklamalar incelendiğinde çocukluğunda ebeveynleri tarafından ret görmüş bireylerin problem durumla karşılaştığında aşırı derecede öfke gösterme, tepkilerinde saldırganlık, bağımlılık, düşük öz yeterlilik ve öz saygı, duygusal tepkisizlik, dengesizlik ve olumsuz yönde geliştirilmiş bir dünya görüşüne sahip olmaları beklenmektedir (Rohner ve Khaleque, 2005). Kabul-Ret kuramı kabul boyutu kendisini sıcaklık ve şefkat ile ortaya koymaktadır. Anne babaların çocuklarına sıcaklık ve sevgilerini doğrudan ve dolaylı olarak aktarımı çocukta kabul edildiğine ilişkin algıyı meydana getirmektedir (Rohner ve ark., 2005).

Çalışma grubunda yer alan annelerin kendi anneleri tarafından kabul edilmeye ilişkin algılarının tartışıldığı bölümde katılımcıların genel olarak reddedilme yönünde bir algıya sahip oldukları ortaya konulmuştur. Özellikle Sıcaklık-Şefkat alt boyutu dışında kalan alt ölçeklerde algılanan ret düzeyinin belirgin bir biçimde ortalamanın üstünde olduğu görülmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak anneleri tarafından reddedildiğini algılayan katılımcı annelerin olumsuz kişisel özellikler taşımaları (Rohner ve Khaleque, 2005), duygusal ve sosyal açıdan sorunlarla karşılaşmaları (Khaleque ve Rohner, 2001) ve depresyon ve kaygı bozukluğu gibi psikolojik sorunlar yaşamaları (Sarıtaş ve Gençöz, 2013) beklenebilir. Reddedilmenin yetişkinlik döneminde yarattığı olumsuz sonuçlar ve beraberinde getirdiği uyum sorunlarına gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğun annesi olmak gibi oldukça stres yaratan bir

faktörün de eklenmesi ile annelerin olumlu ebeveynlik davranışları sergilemelerinde sınırlılıklar olmasını beklemek mantığa uygundur. Yani kendisini ebeveynleri tarafından reddedilmiş olarak algılayan annelerin çocuklarıyla özellikle de gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla nitelikli bir etkileşime girememeleri anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bu çalışmanın katılımcılarında bu beklentinin tersine özellikle kendi annelerinden gördükleri düşmanlık ve saldırganlık düzeyi arttıkça gelişimsel yetersizliği olan çocukları ile olan etkileşimlerinin niteliğinde de olumlu yönde artış olduğu görülmüştür. Yine ayrışmamış ret boyutunda reddedilme düzeyi arttıkça başarı odaklı yönlendirici olma boyutunda da etkileşimin niteliği istenilen yönde artmaktadır. Bu bulgu kendi anneleri tarafından reddedildiğini algılayan annelerin kendi annelik modellerini oluşturmada bir tür karşıt tepki geliştirme yoluna başvuruyor olmaları ile açıklanabilir. Kendi anneleri tarafından yeterince kabul görmemiş olma olgusuyla baş etmenin bir yolu olarak kendi annelerinin ebeveynlik davranışlarının tam tersi yönünde ebeveynlik davranışları benimseyip sergileyerek bir tür savunma mekanizması kullanıyor oldukları düşünülebilir. Kendi annelerini yeterince olumlu bir ebeveyn modeli olarak görmemekle birlikte olumlu ebeveynliğe ilişkin geleneksel algılarını da kendi ebeveynlik davranışlarına aktarıyor olabilirler. Kim ve ark. (2007)'nin da ortaya koyduğu gibi doğu kültürlerindeki anneler için doğru ebeveynlik çocuğu kontrol ve üzerinde disiplin sağlamak şeklinde görülmektedir. Özellikle başarı odaklı yönlendirici olma alt boyutunun reddin iki alt boyutu ile de ilişkili çıkması geleneksel doğu toplumlarına özgü ebeveynlik algısının işe koşuluyor olduğunun bir göstergesi olabilir. Bununla birlikte alan yazında yetersizliği olan bebeklerin annelerinin normal çocuk annelerine göre çocuklarına daha ilgili davrandıkları, yetersizliği olan çocukların sınırlı sayıda etkileşim davranışına sahip olmaları nedeniyle bu çocukların annelerinin çocuklarının davranışlarının önemli olduğunu öğrendikleri bildirilmiştir (Stoneman, Brody, ve Abbott, 1983; akt: Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Bu nedenle katılımcı anneler kendi annelerinden ret görmüş olsalar da gelişimsel yetersizliği olan çocuklarını daha fazla yardıma muhtaç gördükleri için daha yüksek ilgi ile onlarla etkileşime girmek için kendilerini özellikle motive ediyor olabilirler. Tüm bu tartışmaların sonucunda gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların annelerinin tarihsel olarak kendi kişisel geçmişlerinden getirdikleri deneyimlerin meydana getirdiği olumsuz psikolojik yapı ve süreçlerle bir şekilde baş ederek ya da kendi kişisel sıkıntılarını paranteze alarak yetersizliği olan çocuklarına olabildiğince iyi bir ebeveynlik yapmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin kendi annelerinden algıladıkları kabul-ret ile çocuklarıyla kurdukları etkileşimin niteliği arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda annelerin kendi ebeveynlik stillerini oluştururken geçmiş yaşantılarındaki olumsuz deneyimleri bir şekilde telafi ederek gelişimsel yetersizliği olan bir çocuğa sahip olma olgusuyla baş etmenin bir yolunu aradıklarını ve bu uyum çabasında görel olarak başarılı olduklarını söylenebilir. Annelerin geçmişte yaşadıkları deneyimlerden çok hali hazırda var olan değişkenleri göz önünde alarak bir tür şimdi ve burada nasıl olmalıyım sorusuna cevap veren bir uyarlanma stratejisi geliştirdikleri düşünülebilir. Alan yazındaki deneysel araştırmalar annelerin yetersizliğe uyum sürecinde bilimsel dayanaklı müdahale programlarıyla desteklendiklerinde daha etkili bir uyum sağladıklarını ortaya koymaktadır. Erken çocukluk dönemindeki gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerine sağlanacak nitelikli ebeveynlik davranışlarına ilişkin destekler hem annelerin yetersizliğe uyum sürecini hızlandıracak hem de çocukların gelişimsel olarak desteklenmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın bulguları ne kadar zorlu koşullar altında olsalar da annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarına gereksinim duyduklarını düşündükleri düzeylerde kendi yeterlilikleri ölçüsünde destek sağlamaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

5.2. Öneriler

5.2.1. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada EKAR kuramı doğrultusunda gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin ebeveynlik stillerine kabul ve reddin etkisi etkileşim davranışları üzerinden incelenmiştir. İleri araştırmalarda ebeveynlik stillerinin başka boyutları üzerinden de bu ilişki araştırılabilir.
- Bu araştırmada annelerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarıyla etkileşimleri üzerinden kabul reddin ebeveynlik stillerine etkisi incelenmiştir. Aynı annelerin hem gelişimsel yetersizliği olan hem de normal gelişim gösteren çocuklarıyla etkileşimleri incelenerek kabul reddin ebeveynlik davranışlarına etkisinde gelişimsel yetersizliğin anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı incelenebilir.
- Bu araştırmanın katılımcıları gelişimsel yetersizlik gösteren çocuklar ve ebeveynleridir. Aynı değişkenler tipik gelişim gösteren çocuklar ve gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ve anneleri ile tekrarlanarak karşılaştırmalı bulgular elde edilebilir.
- Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin ebeveynlik stillerine etki eden olası bir değişken olarak kabul-ret kavramları bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Ebeveynliğe etki eden olası diğer sosyal ve psikolojik kavramlarla da benzer ilişkilerin varlığı yokluğu araştırılabilir.
- Yapılacak deneysel bir araştırmayla yüksek kabul ve yüksek ret algılayan annelerin geliştirilecek bir müdahale programıyla etkileşim davranışlarında ne düzeyde bir değişim olduğu karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

- Bu çalışmada ebeveynlerin kabul-ret algıları nicel bir ölçme aracıyla ölçümlenerek analiz edilmiştir. Yapılacak nitel bir çalışmayla annelerin kabul redde ilişkin algıları ve bunun onların ebeveynlik stillerine etkileri detaylı bir şekilde incelenerek ortaya konulabilir.
- Bu çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocukların anneleri ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Gelişimsel yetersizliği olan çocukların babalarının ebeveynlik stilleri ile kabul ret ilişkisi ilerleyen araştırmalarda incelenebilir.
- Bu çalışmada ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği EDDÖ-TV aracı kullanılarak incelenmiştir. Alan yazında bu niteliği farklı boyutlarıyla ölçen başka araçlar da mevcuttur. Bu araçların Türkçeye uyarlanması yapılarak gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ve ebeveynlerin etkileşimleri farklı boyutlarda da ölçülüp değerlendirilebilir.

5.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuklarla çalışan uzmanların, ebeveynlerin sahip oldukları psikolojik özellikleri bilmeleri müdahalelerin etkililiği açısından önem taşımaktadır. EKAR kuramı sağlıklı bir ebeveyn çocuk ilişkisinin sosyal duygusal boyutunda önemli değişkenleri merkeze almaktadır. Uzmanların ailelerle çalışırken hem ebeveynlerin kendi annelerinden algıladıkları kabul ret düzeyini anlamaya çalışmaları hem de çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde kabul edici ebeveyn davranışları konusunda ebeveynlere modeller sağlaması önerilebilir.
- Kişilerin kendi çocuklarını kabul edici ebeveyn tepkileri vermeleri bağlamında kabul ve reddin doğasını anlamaları önemlidir. Özellikle erken çocukluk döneminde gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelere kabul edici ebeveyn davranışlarına ilişkin eğitsel programlar sağlanabilir.

- EKAR kuramı çocukluğunda ebeveyninden ret görmüş bireylerin yetişkinlikte olumsuz bir takım özellikleri taşıyabileceklerini ortaya koymaktadır. Bu özellikler psikolojik iyi olma düzeyimizi olumsuz yönde etkileyebilen nitelikler olarak tanımlanmaktadır. Özellikle ebeveynlerinden ret görmüş annelerle çalışan uzmanların bu annelere psikolojik destekler almak üzere uzmanlara yönlendirmesi önerilir.
- Çocuğun tanı almasıyla birlikte ebeveynlerin çocuğun yetersizliğini kabule giden süreçte yaşadıkları olumsuzluklar ve psikolojik sorunlar alan yazında etkili bir biçimde ortaya konmuştur. Özellikle ebeveynlerin tanıya uyumunu ve kabulünü güçleştiren psikolojik özelliklerin bilinmesi ve ortaya çıkartılması ebeveynlerin biran önce uyum sağlayarak çocukların gelişimine destek olması açısından önemlidir. Yeni tanı almış çocukların ebeveynlerinin kabul ret kavramı da dahil olmak üzere psikolojik yönden incelenmesi ve psikolojik müdahale programlarının geliştirilmesi önerilir.

6. EKLER

6.1. Kişisel Bilgi Formu

EK.1

Sayın Katılımcı,

Aşağıda Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY danışmanlığında yürütülen bir yüksek lisans tezi kapsamında size ve çocuğunuza ait bir takım bilgileri elde etmek amacıyla oluşturulmuş bir veri toplama aracı bulunmaktadır. **Adınızı soyadınızı ve diğer bireysel bilgilerinizi vermenize gerek yoktur.**

Aşağıda yer alan ifadelerin herhangi bir doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Sadece sizin durumunuzu yansıtmaya amaçlanmaktadır. Lütfen her ifadeyi okuduktan sonra size en uygun gelen yanıt seçeneğini işaretleyiniz. Lütfen, her ifadeyi yanıtlayınız. **Yanıtlarınız gizli tutulacak ve hiçbir kişiye ve de kuruma verilmeyecektir.**

Çalışma ile ilgili her türlü sorunuzu bana **0 5XX XXX XX XX** numaralı telefondan veya **ahmetilkhanyetkin@anadolu.edu.tr** mail adresinden; ya da danışmanım Yard. Doç. Dr. Veysel AKSOY'a **vaksoy@anadolu.edu.tr** mail adresinden iletebilirsiniz.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Arş. Gör. Ahmet İlkhân YETKİN

1. KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ

1. Yaşınız: .....

2. Eğitim Durumunuz: İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Lisans ( ) Lisansüstü ( )

3. Aylık Ortalama Geliriniz: .....TL

II. YETERSİZLİK TANISI ALMIŞ ÇOCUĞUNUZLA İLGİLİ BİLGİLER

1. Doğum Tarihi: ...../...../.....

2. Cinsiyeti: Kız ( ) Erkek ( )

3. Tanısı: Otizm ( ) Zihinsel Yetersizlik ( ) Down Sendromu ( )

Konuşma Geriliği ( ) Bedensel Yetersizlik ( ) Görme Yetersizliği ( )

İşitme Yetersizliği ( ) Çoklu Yetersizlik ( ) Diğer:

.....

6.2. Yetişkin EKRÖ/Kontrol - Anne (Kısa Form)

EK.2

Yönerge: Bu sayfada anne-çocuk ilişkisini içeren ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin annenizin size olan davranışlarına uygun olup olmadığını düşünün.

Her ifadeyi okuduktan sonra o ifade annenizin size karşı davranışları konusunda ne kadar doğruysa, “Hemen hemen her zaman doğru“, “Bazen doğru“, “Nadiren doğru“ veya “Hiçbir zaman doğru değil“ şeklinde işaretleyiniz.

ANNEM		ANNEM İÇİN DOĞRU		ANNEM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
		Hemen Hemen Her Zaman Doğru	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
1	Benim hakkında güzel şeyler söylerdi	☐	☐	☐	☐
2	Bana hiç ilgi göstermezdi	☐	☐	☐	☐
3	Neyi yapıp neyi yapamayacağımı tam olarak bildiğimden emin olmak isterdi.	☐	☐	☐	☐
4	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırırdı	☐	☐	☐	☐
5	Hak etmediğim zaman bile bana vururdu	☐	☐	☐	☐

6.3. Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği – Türkçe Versiyonu

EK.3

EDDÖ-TV MADDELERİ	Gözlem no: _____ Tarih: _____ - Yer: _____ =
	Zaman aralığı: Başlama: _____/Bitiş: _ _____ Toplam süre: _____
DUYARLI-YANITLAYICI OLMA	
1. Duyarlı olma	
2. Yanıtlayıcı olma	
3. Etkili olma	
4. Yaratıcı olma	
DUYGUSAL İFADE EDİCİ OLMA	
1. Kabullenme	
2. Keyif alma	
3. Sözel pekiştireç kullanma	
4. Sıcak olma	
5. Duygusal ifade edici olma	
BAŞARI ODAKLI-YÖNLENDİRİCİ OLMA	
1. Başarı odaklı olma	
2. Yönlendirici olma	
3. Etkileşim hızı	
YORUMLAR	

7.KAYNAKÇA

- Abidin R. R. (1990). *Parenting Stress Index Short Form*. Charlottesville, VA: Pediatric Psychology Press.
- Achenbach, T. M., ve Edelbrock, C. S. (1983). *Manual for the child behavior checklist and revised child behavior profile*. Burlington, VT: University of Vermont Press.
- Achenbach T.M, Rescorla L.A. (2001) *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth and Families.
- Ainsworth, Mary. (1967). *Infant care and the growth of love*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Ainsworth, MDS., Blehar M., Waters E ve ark. (1978) *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M.D.S. (1991). *Attachments and other affectional bonds across the life cycle*. In C.M. Parkes, S. Hinde, P. Marris (Eds.) *Attachment Across The Life Cycle*. Routledge, London.
- Ansari B, Qureshi S.S. (2013). Parental Acceptance And Rejection In Relation With Self Esteem In Adolescents. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research In Business*, 4(11).
- Arzeen, S., Hassan, B., Riaz, M.N. (2012). Perception of Parental Acceptance and Rejection in Emotionally Empathic and Non-Empathic Adolescents. *Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology*, 10(2), 60-69.
- Ashraf, S. (2004). *Development and validation of the emotional empathy scale and the dispositional predictors and potential outcomes of the emotional empathy*. Unpublished Ph.D dissertations. National Institute of Psychology, Quaid-i-Azam University Islamabad Pakistan.
- Aslan, N., Cansever, BA., (2007). Okuldaki sosyal etkinlere katılımı ebeveyn-çocuk etkileşimi (kültürlerarası bir karşılaştırma). *Ege Eğitim Dergisi* 8(1), 113-131.

- Aydın, A. ve Yamaç, A. (2014). The relations between the acceptance and child rearing attitudes of parents of children with mental disabilities. *Eurasian Journal of Education Research*, 54, 79-98.
- Bates, B., ve Dozier, M. (1998). *This is my baby coding manual* (Unpublished manuscript). University of Delaware, Newark.
- Batum P, Öktem F. (2011) Öğrenme Bozukluklarında Ebeveyn Kabulü/Reddi İle içselleştirme Ve Dışsallaştırma Sorunlarının İncelenmesi. *Gençlik ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 18 (1), 5-19.
- Baumrind, D. (1980) New Directions in Socializations Research. *American Psychologist*, 35, 639-652.
- Bayley, N. (1993). *Bayley Scales of Infant Development: Manual* (2nd ed). San Antonio, TX: The Psychological Corporation.
- Belsyk J, Rovine M ve Taylor DG. (1984). The Pennsylvania infant and family development project III: The origins of individual differences in infant-mother attachment: Maternal and infant contributions. *Child Development*, 55, 718-728.
- Bilen, J. (2013). *Anne-Baba Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum Üzerindeki Etkisinin Kimlik Duygusu Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Biryant, S. (2006). *Çocuklar ve ergenler için empati ölçeğinin türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Doktora Programı. Yayınlanmamış Ders Ödevi.
- Blacher, J, Baker, B.I, Kaladikian, A. (2013). Syndrome Specificity and Mother–Child Interactions: Examining Positive and Negative Parenting Across Contexts and Time. *Journal of Autism Developmental Disorders*. 43, 761–774.
- Bowlby, John. (1969). *Attachment Vol.1 of Attachment and Loss*. New York: Basic.
- Bowlby, John. (1973). *Attachment and Loss: Volume 2. Separation: Anxiety and Anger*, Basic Books, New York.
- Bowlby, John. (1982). *Attachment Vol.1 of Attachment and Loss*. New York: Basic

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1994). *Ecological models of human development*. In International Encyclopedia of Education, Vol.3, 2nd. Ed. Oxford: Elsevier.
- Cavkaytar A. (2010). *Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği*. Editör: Atilla Cavkaytar. Ankara: Maya Akademi.
- Ceber, H. (1998). *Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- Ceber-Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırılması olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.
- Cenkseven, F., Akbaş, T. (2003). Kekeme ve Kekeme Olmayan Çocukların Anne-Çocuk İlişisini Reddedici Algılama Düzeylerine Göre Öz-kavramlarının Karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2 (25), 49-59.
- Coates, LD., Lewis, M. (1984). Early mother-infant interaction and infant cognitive status as predictors of school performance and cognitive behavior in six-year-olds. *Child development* 55, 1219-1230.
- Cohen, SE., Beckwith, L, Parmelee, HA. (1978). Receptive language development in preterm children as related to caregiver-child interaction. *Pediatrics*, 61(1).
- Cuellar I, Arnold B, Maldonado R. Acculturation Rating Scale for Mexican Americans-II: a revision of the original ARSMA Scale. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*.17(3), 275–304.
- Çağdaş, A. (2002). *Anne baba iletişimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetin, N. (2005). *Suçlu ve normal ergenlerde algılanan anne-baba kabul ve reddi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez. Ege Üniversitesi: İzmir.
- Dawson, G., Hill, D., Spencer, A., Galpert, L., Watson. L. (1990). Affective exchanges between young autistic children and their mothers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18 (3), 335-345

- Dereboy, İ F., Dereboy, Ç., Coşkun, A., Coşkun, B. (1994) Özdeğer duygusu, öz imgesi ve kimlik duygusu-II: Bir Kimlik Duygusu Değerlendirme Aracı'na Doğru - ön çalışma. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*;1(2).
- Denham, S.A., Renwick, S.M., Holt, R.W. (1991). Working and playing together: prediction of preschool social-emotional competence from mother-child interaction. *Child Development*, 62, 242-249.
- Deutsch, Francine M.; Ruble, Diane N.; Fleming, Alison; Brooks-Gunn, J.; Stangor, Charlesn (1988) Information-Seeking and Maternal Self-Definition During The Transition to Motherhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(3), 420-431.
- Diken, I. H. ve Dogramaci, O. (2006). *Turkish mothers' interactional practices with their language-delayed children*. Paper presented at the 11th Meeting of the International Clinical Phonetics and Linguistics Association. (ICPLA), Dubrovnic, Croatia.
- Diken, İ. H. (2012). An exploration of interactional behaviors of Turkish mothers and their children with special needs: Implications for early intervention practices. *Education and Science*, 37(163), 297-309.
- Diken, Ö., Diken, İ. H. (2008). Turkish Mothers' Verbal Interaction Practices and Self-efficacy Beliefs Regarding Their Children with Expressive Language Delay. *International Journal of Special Education*, 23(3).
- Diken, Ö. (2009). *Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeğinin (ÇDDÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Diken, Ö., Topbaş, S., Diken, İ.H. (2009). Ebeveyn davranışlarını değerlendirme ölçeği ile çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10 (2), 41-60.
- Diken, Ö., Mahoney, G. (2013). Interactions Between Turkish Mothers And Preschool Children With Autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(3), 190–200.

- Direktör, C., Çakıcı, M. (2012). Ergenlerde Algılanan Ebeveyn Kabul Ve Reddin Psikolojik Sorunlar Üzerine Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 132-144.
- Doussard-Roosevelt, J. A., Porges, S. W., & Portales, A. L. (1995). *Approach-Withdrawal Interaction Coding System (AWICS): A behavioral coding system with a physiological foundation*. Unpublished manual, University of Maryland, College Park.
- Doussard-Roosevelt, J., Joe, C.M., Bazhenova, O.V., Porges, S. W. (2003). Mother-child interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics and child social response. *Development and Psychopathology*, 15, 277-295
- Dönmez A. (2000). Psikolojinin alt alanları, bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin bir Çerçeve, *Türk Psikoloji Bülteni*, 16(17), 29-50.
- Dubois, C.K., Barnier, A., Tarabulsky, M.G., Cyr, C., St-Laurent, J., Lanctot, A.S., St-Onge, J., Mosse, E., Beliveau, M-J. (2015). Behavior problems of children in foster care: Associations with foster mothers' representations, commitment, and the quality of mother-child interaction. *Child Abuse ve Neglect*, 48, 119-130.
- Ekmekçi, A,Y. (2008). *Congruence of Parent And Child Perceptions of Parental Acceptance-Rejection*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Eripek, S. (2005). *Zekâ Geriliği*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Erkan, S. Toran, M. (2004) Alt Sosyo-ekonomik düzey annelerin çocuklarını Kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 91-97.
- Erkan S. (2010). *Aile ve Aile Eğitimi İle İlgili Temel Kavramlar*. Prof. Dr. Fulya TEMEL(Ed.), Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılımı Çalışmaları (s. 3-43). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erkman, F., ve Rohner, R. P. (2006). Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a turkish metropolis. *Cross-Cultural Research*, 40(3), 250-267.

- Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkileri Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Eysenck, H. J. ve Eysenck, s. B. (1978). *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. Hodder and Stoughton, London.
- Fenning, R.M., Baker, J., K. (2012). Mother-child interaction and resilience in children with early developmental risk. *Journal of Family Psychology*. 26(3), 411–420.
- Freeman, S, Kasari, C. (2013). Parent–child interactions in autism: Characteristics of play. *Autism* 17(2) 147–161.
- George, C., ve West, M. L. (2012). *The Adult Attachment Projective Picture System: Attachment theory and assessment in adults*. New York: Guilford Press.
- Gerlsma, C. (2000). Recollections of parental care and quality of intimate relationships. The role of re-evaluating past attachment experiences. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7, 289-295
- Gittleman, M.G., Klein M.H., Smider, N.A. ve Essex, M.J. (1998). Recollections of parental behaviour, adult attachment and mental health: mediating and moderating effects. *Psychological Medicine*, 28, 1443-1455
- Guralnick, M. J. (2005). *The developmental systems approach to early intervention*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
- Gülay, H. (2004). *Korunmaya Muhtaç Çocuklarla Ailesi ile Yasayan 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Gülay, H. (2008). *5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Gülay, H. (2011). Anne-Babaların Kabul Ret Boyutlarının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyleri Üzerindeki Yordayıcı Rolü. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 163-176.

- Hancock, T. B., Kaiser, A. P. ve Delaney, E. M. (2002). Teaching parents of preschoolers at high risk: Strategies to support language and positive behavior. *Topics in Early Childhood Special Education, 22*, 191–212.
- Haque, A. (1981). *The effect of perceived parental acceptance- rejection on personality organization in Pakistani children*. Unpublished research paper. Department of Psychology, University of Sind, Pakistan.
- Haque, A. (1987). *Social class differences in perceived maternal acceptance-rejection and personality disposition among Pakistani children*. In C.Kagiticibasi (Ed.). *Growth and progress in cross-cultural psychology*. Lisse: Swets and Zeitlinger.
- Hortaşsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri*, Ankara: İmge Yayınları.
- Howe, D. (2006). Disable children, parent-child interaction and attachment, *Child and Family Social Work, 11*, 95-106.
- Hussain S, Alvi T, Zeeshan A, Nadeem S. (2013). Perceived Childhood Paternal Acceptance-Rejection Among Adults. *Journal of the College of Physicians and Surgeons Pakistan, 23*(4), 269-271.
- İlden Koçkar, A. (2006). *Parental Acceptance-Rejection, Self-Esteem and Psychological Adjustment: Children With Learning Disabilities As Compared To Children With Insulin Dependent Diabetes Mellitus*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Kuterovac-Jagodić, G., & Keresteš, G. (1997). Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults. *Društvena Istraživanja, 6*(4), 477-491.
- Laing, S., McMahon, C., Ungerer, J., Taylor, A., Badawi, N., Spence, K. (2010). Mother-child interaction and child developmental capacities in toddlers with major birth defects requiring newborn surgery. *Early Human Development 86*, 793–800.
- Kadan G, Erten H, Ogelman H.G. (2013). Hasta çocukların algıladıkları anne kabul reddi ile annelerinin kabul ret düzeyleri arasındaki ilişki. *Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi, 1*(1).

- Kapçı E.G, Küçüker S. (2006) Ana Babaya Bağlanma Ölçeği: Türk Üniversite Öğrencilerinde Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 286-296.
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (Edep) Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Çocuklar Ve Anneleri Üzerindeki Etkililiği*. Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Karaaslana, Ö., Diken İ.H, Mahoney, G. (2011). The Effectiveness of the Responsive Teaching Parent-mediated Developmental Intervention Programme in Turkey: A pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(4), 359–372.
- Karaaslan Ö, Diken İ.H, Mahoney G. (2011). A Randomized Control Study Of Responsive Teaching With Young Turkish Children And Their Mothers. *Topics In Early Childhood Special Education*, 1–10.
- Karaosmanoglu, A., Soygüt, G., Tuncer, E., Derinöz, Z., ve Yeroham, R. (2005). *Dance of the Schemas: Relations between parenting, schema, overcompensation and avoidance*. Schema Therapy Symposium I, Thessaloniki. Retrieved November 13, 2006, from psikonet.com website: http://www.psikonet.com/thessaloniki2005/dance_of_the_schemas_web_files/frame.htm
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. Dağıtım Tic. Ltd. Şti.
- Kavlak O, Şirin A. (2009) Maternal Bağlanma Ölçeğinin Türk Toplumuna Uyarlanması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1).
- Kayahan, A. (2002), “*Annelerin Bağlanma Stilleri ve Çocukların Algıladıkları Kabul ve Reddin Çocuk Ruh Sağlığı ile İlişkileri*”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kesiktaş, A., D. (2012). *Görme Yetersizliği Olan Küçük Çocuklarda Anne-Çocuk Etkileşimini Destekleyen Müdahale Örneği: Bir Eylem Araştırması*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Khaleque, A. ve Rohner, P.R. (2002). Perceived Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment: A Meta-Analysis of Cross Cultural and Intracultural Studies. *Journal of Marriage and the Family*, 64, 54-64
- Khan, S., Hassan, S., Husain, G., Gul, I. (2011). Relationship of Parental Acceptance and Rejection with Psychological Wellness in Young Adults. *Journal of Rawalpindi Medical College*, 15(1), 24-26.
- Kim, E., Han, G., McCubbin, A.M. (2007). Korean American Maternal Acceptance–Rejection, Acculturation, and Children’s Social Competence. *Family Community Health Supplement*, 30(2), 33–45.
- Kim, J.M, Mahoney, G. (2004). The Effects of Mother’s Style of Interaction on Children’s Engagement: Implications for Using Responsive Interventions with Parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24 (1), 31-38.
- Kim, J.M, Mahoney, G. (2005). The effects of relationship focused intervention on Korean parents and their young children with disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 26, 117- 130.
- Kır İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(36).
- Kogan, L.K., Wimberger, H.C., Bobbitt, R.A. (1969). *Analysis of mother-child interaction in young mental retardates*. University of Washington School of Medicine
- Kostic J, Nestic M, Stankovic M, Zikic O. (2014). Perceived parental acceptance/rejection, some family characteristics and conduct disorder in adolescents. *Vojnosanit Pregl*, 71(10), 942–948.
- Küçük, Ş. (1990). PARI ölçeğinin Türkçe formunun 2., 3. ve 4. alt ölçeklerinin geçerlik çalışması. *V.Ulusal Psikoloji Kongresi Psikoloji SeminerDergisi*, 8, 451-459.
- Küçüker, S., Ceber-Bakkaloğlu, H., Sucuoğlu, B. (2001). Erken Eğitim Programına Katılan Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklar ve Anne-Babalarının Etkileşim Davranışlarındaki Değişimin İncelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 61-71.
- Lerner, R. M. (2002). *Adolescence: Development, diversity, context and application*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.

- Lifter K, Edwards G, Avery D, et al. (1988) *The developmental play assessment (DPA) instrument. In: Mini seminar presented to the annual convention of the American-Speech-Language-Hearing Association, Boston, MA, 16–19* (Developmental assessment of young children's play: implications for intervention. Revised, July 1994).
- Lila, M., Garcia, F., Gracia, E. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia. *Social Behavior And Personality*, 35(1), 115-124
- Mahoney, G ve Robinson C, Colledge, W, Powell, A,. (1992). Focusing On Parent-Child Interaction: The Bridge To Developmentally Appropriate Practices. *TECSE*, 12(1), 105-120.
- Mahoney, G, Boyce, G, Fewell R.R, Spiker, D, Wheeden, C.A,. (1998). The Relationship Of Parent-Child Interaction To The Effectiveness Of Early Intervention Services For At-Risk Children And Children With Disabilities. *TECSE*, 1(8), 15-17
- Mahoney, G. (1999). *Maternal Behavior Rating Scale*. Tallmadge, OH: Family Child Learning Center.
- Mahoney, G. ve MacDonald, J. (2007) *Autism and Developmental Delays in Young Children: The Responsive Teaching Curriculum for Parents and Professionals*. Austin, TX: PRO-ED.
- Mahoney, G. (2008). *The Maternal Behavior Rating Scale-Revised*. Mandel School of Applied Social Sciences, Case Western Reserve University, Cleveland Ohio, USA.
- Mahoney, G. (2009). Relationship focused intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmental intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 1(1), 79-94.
- Mercer J. (2011) Attachment theory and its vicissitudes: Toward an updated theory. *Theory ve Psychology*, 21(1), 25-45.
- Mooney G,C. (2010) *Theories of Attachment, An Introduction to Bowlby, Ainsworth, Gerber, Brazelton, Kennel ve Klaus*. USA: Redleaf Press.

- Morsünbül Ü, Çok F. (2011). Bağlanma ve İlişkili Değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3(3), 553-570.
- Moss, E., Rousseau, D., Parent, S., St-Laurent, D., ve Saintonge, J. (1998). Correlates of attachment at school age: Maternal reported stress, mother-child interaction, and behavior problems. *Child Development*, 69, 1390-1405.
- Munaf S, Kamrani F, Hussain S. (2011). *Urdu translation of adult parental acceptance-rejection questionnaire/control: father-short form [Thesis]*. Institute of Clinical Psychology University of Karachi.
- NICHD Early Child Care Research Network. (1999). Child care and mother-child interaction in the first 3 years of life. *Developmental Psychology*, 35(1), 399-413.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2003). Early child care and mother-child interaction from 36 months through first grade. *Infant Behavioral Development*, 26, 345-70.
- Ogelman, G,H., Çabuk F,U. (2013) 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Konumlarının Anne Babalarının Kabul Ret Düzeyleri İle İlişkisinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18,
- Öğredir, A., ve Ulutaş, İ. (2009). The study of the effects of the mother support education program on the parental acceptance and rejection levels of the Turkish mothers. *Humanity & Social Sciences Journal*, 4(1), 12-18.
- Önder, A., Gülay, H. (2007). Ebeveyn kabul- ret teorisi ve bireyin gelişimi açısından önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 20-28.
- Öner, N., LeCompte, A. (1985). *Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öngider, N. (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Öngider, N. (2013). Boşanmış ve Evli Ailelerden Gelen Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul-Ret Düzeyleri ile Psikolojik Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Klinik Psikiyatri*, 16, 164-174.

- Özbaş, E. (2010). *Üstün Ve Normal Zekâ Düzeyine Sahip 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Ebeveyn Kabul Ret Düzeylerini Algılayışlarıyla Empati Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke ve Öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 26-35.
- Pearson J. (2010). *Living in our world: The first year*. Blasco, Patricia M. (Ed) Early Intervention Services for Infants, Toddlers, and Their Families içinde (syf: 63-91). USA Allyn and Bacon.
- Potharst, E.S., Schuengel, C., Last, B.F., van Wassenaer, A.G., Kok, J.H., Houtzager, B.A. (2012). Difference in mother–child interaction between preterm- and term-born preschoolers with and without disabilities. *Acta Pædiatrica*, 101, 597–603.
- Rohner PR. (1975). *They love me, they love me not: a worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. New haven, CT: Hraf Press Rohner.
- Rohner PR. (1986). *The warmth dimension: Foundations of Parental Acceptance Rejection Theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Rohner RP. (1990). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. Stross, CT Rohner research Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection.
- Rohner PR., Khaleque, A. (2005). Parental Acceptance-Rejection and Life-Span Development: A Universalist Perspective. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1).
- Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE. (2005) Parental Acceptance and Rejection theory, methods, cross-cultural evidences, and implications. *Ethos* 33, 299-333.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salahur, E. (2010). *Üniversite öğrencilerinin geriye dönük olarak çocukluklarında algılamış oldukları ebeveyn kabul veya reddin yetişkin bağlanma biçimleri ve depresif belirtiler ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Sameroff, A. J. ve Fiese, B. H. (2000) *Transactional regulation: the developmental ecology of early intervention*. J. P. Shonkoff ve S. J. Miesles (Ed.) *Handbook of early intervention* (ss.135–160). New York, NY: Cambridge University Press.
- Sarıca A.D, Akcamete A.G, Gurgur H. (2015). A Mother-Child Interaction Intervention for Mothers of Toddlers with Visual Impairments. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 151-169.
- Sarıtaş, D. (2007). *The Effects Of Maternal Acceptance-Rejection On Psychological Distress Of Adolescents: The Mediator Roles Of Early Maladaptive Schemas*. Unpublished Master Thesis, Ankara: Middle East Technical University.
- Sarıtaş, D., Gençöz, T. (2013). Anne Ret Algısı ile Psikolojik Sorunlar Arasındaki İlişkide Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Aracı Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24( ):
- Schaffer HR, Emerson P,E. (1964) *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 9(3).
- Siller, M., Sigman, M. (2002). The Behaviors of Parents of Children with Autism Predict the Subsequent Development of Their Children's Communication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(2),
- Singh, S.J, Iacono, T, Gray, K.M. (2014). Interactions Of Pre-Symbolic Children With Developmental Disabilities With Their Mothers And Siblings. *International Journal of Language Community Disorder*, 50(2), 202–214.
- Soysal, A.Ş., Bodur Ş, İşeri E, Şenol E. (2005) Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Susan B. Crawley, S.B., Spiker, D. (1983). Mother-Child interactions involving two-year-olds with Down Syndrome: a look at individual differences. *Child Development*, 54(5), 1312-1323.
- Sümer N, Güngör D. (1999) Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58.

- Şahin, N.H. ve Durak B, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri: Ergenler İçin Kullanımının Geçerlik, Güvenirlik ve Faktör Yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 13(2), 125-135.
- Topper-Korkmaz, Ö. (2015). *Eve dayalı olarak gerçekleştirilen etkileşim temelli erken çocuklukta müdahale programının (eteçom) otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklar ile anneleri üzerindeki etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Töret, G, Özdemir S, Özkubat U. (2015). Ciddi Düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ile Annelerinin Ebeveyn-Çocuk Etkileşimlerinin Ebeveyn ve Çocuk Davranışları Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-22.
- Turner, P.P., Sarason, I.G. ve Sarason B.R. (2001). Exploring the link between parental acceptance and young adult adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 185-199.
- Varan, A. (2003). *EKAR Kuramı Değerlendirme Araçlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. Yayınlanmamış Çalışma. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Varan, A. (2005). Relation Between Parental Acceptance and Intimate Partner Acceptance in Turkey: Does History Repeat Itself? *Ethos*, 33(3), 414-426.
- Varan, A., Rohner, R. P. ve Eryüksel, G. (2008). Intimate Partner Acceptance, Parental Acceptance in Childhood, and Psychological Adjustment Among Turkish Adults in Ongoing Attachment Relationships. *Cross-Cultural Research*. 42(1), 46-56.
- Van IJzendoorn ve ark. (1992). The relative effects of maternal and child problems on the quality of attachment: A meta-analysis of attachment in clinical samples. *Child Development*, 63, 840-858.
- Veneziano R.A, College S,J. (2000) Perceived Paternal and Maternal Acceptance and rural African American and European American Youths' Psychological Adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 123-132.

Yılmaz, A. Y. (2003). *Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

WHO. (2000). *World Health Report*. Geneva: World Health Organization.

Žužul, M. (1987). *Aggression Questionnaire A-87*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, Zagreb.